

REPUBLIKA E SHQIPËRISË

MINISTRIA E ARSIMIT

6866/2
Nr. ___ Prot.

Tiranë, më 28.10.2025

URDHËR

Nr. 551, datë 28.10.2025

PËR

MIRATIMIN E KURRIKULËS BËRTHAMË PËR ARSIMIN E MESËM TË ULËT

Në mbështetje të nenit 102 të Kushtetutës së Republikës të Shqipërisë, të shkronjës “c” të pikës 2 të nenit 45 të ligjit nr. 69, datë 21.06.2012 “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar, të shkronjës “dh” dhe “e”, të pikës 5, të kreut III, të vendimit nr. 98, datë 27.02.2019 të Këshillit të Ministrave “Për krijimin, mënyrën e organizimit dhe funksionimit të Agjencisë së Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar” dhe të urdhrit nr. 497, datë 29.09.2025 “Për delegimin e kompetencave dhe caktimin e detyrave të zëvendësministrit të Arsimit, znj. Orjana Osmani”,

URDHËROJ:

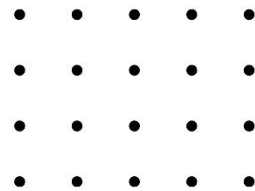
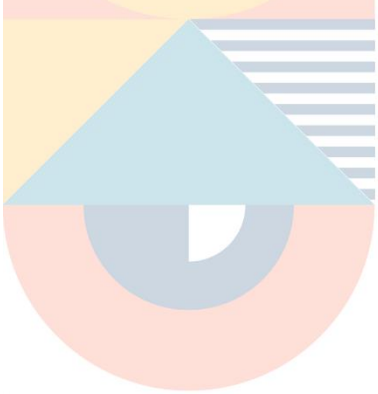
1. Miratimin e kurrikulës bërthamë për arsimin e mesëm të ulët (e përditësuar), bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
2. Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të ulët (e përditësuar) fillon zbatimin si vijon:
 - a) Për klasën e gjashtë në vitin shkollor 2026-2027;
 - b) Për klasën e shtatë në vitin shkollor 2027-2028;
 - c) Për klasën e tetë në vitin shkollor 2028-2029;
 - d) Për klasën e nëntë në vitin shkollor 2029-2030.
3. Kurrikula e mëparshme shfuqizohet sipas fillimit të zbatimit të kurrikulës bërthamë për arsimin e mesëm të ulët (e përditësuar) në klasat e sipërcituara.
4. Ngarkohen për zbatimin e këtij urdhri Sekretari i Përgjithshëm i Ministrisë së Arsimit, Drejtorja e Përgjithshme e Zhvillimit të Arsimit Parauniversitar, Agjencia Kombëtare e Arsimit Parauniversitar, Agjencia e Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar, drejtoritë rajonale të arsimit parauniversitar, zyrat vendore të arsimit parauniversitar dhe institucionet arsimore parauniversitare.

Ky urdhër hyn në fuqi menjëherë.

ZËVENDESMINISTRI

ORJANA OSMANI

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
AGJENCIA E SIGURIMIT TË CILËSISË SË ARSIMIT PARAUNIVERSITAR

KURRIKULA BËRTHAMË

(E përditësuar)

Arsimi i Mesëm i Ulët
2025

PËRMBAJTJA

1. HYRJE	3
2. KURRIKULA BËRTHAMË PËR ARSIMIN E MESËM TË ULËT.....	5
2.1 Veçoritë e arsimit të mesëm të ulët	5
2.2 Struktura e kurrikulës bërthamë	5
2.3 Rezultatet e të nxënës sipas kompetencave kyçe.....	9
3. FUSHAT E TË NXËNIT TË ARSIMIT TË MESËM TË ULËT	17
3.1 Fusha e të nxënës: “Gjuhët dhe komunikimi”	18
3.2 Fusha e të nxënës: Matematika.....	38
3.3 Fusha e të nxënës: Shkencat e natyrës.....	51
3.4 Fusha e të nxënës: Shkencat Shoqërore.....	63
3.5 Fusha e të nxënës: Arte.....	80
3.6 Fusha e të nxënës: Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti.....	90
3.7 Fusha e të nxënës: Teknologji dhe TIK-u.....	98
4 PLANI MËSIMOR.....	109
4.1 Përshkrimi i planit mësimor	109
4.2 Menaxhimi dhe zbatimi i planit mësimor nga shkolla.....	110
5 KURRIKULA NË BAZË SHKOLLE NË ARSIMIN E MESËM TË ULËT.....	111
5.1 Qëllimi.....	111
5.2 Organizimi i kurrikulës në bazë shkolle	111
5.3 Planifikimi dhe metodologjia e zhvillimit të kurrikulës në bazë shkolle	112
6 UDHËZIME METODOLOGJIKE.....	114
6.1 Hyrje.....	114
6.2 Të nxënës bazuar në kompetenca	114
6.3 Të nxënës me në qendër nxënësin	114
6.4 Të nxënës e integruar.....	115
6.5 Zhvillimi i temave ndërkurrikulare.....	115
6.6 Zhvillimi i veprimtarive ndërkurrikulare.....	116
6.7 Zhvillimi i veprimtarive ekstrakurrikulare	116

6.8	Të nxënit sipas qasjes STEM.....	117
6.9	Përdorimin e teknologjisë digjitale.....	117
6.10	Platformat digjitale në edukim.....	118
7	UDHËZIME PËR VLERËSIMIN	120
7.1	Llojet e vlerësimit.....	120
7.1.1	Vlerësimi i brendshëm.....	121
7.1.2	Vlerësimi i jashtëm.....	122
8	FJALORI I TERMINOLOGJISË KURRIKULARE	123
9	REFERENCA	133

HYRJE

Dokumenti i Kurrikulës Bërthamë për Arsimin e Mesëm të Ulët shërben si bazë për arsimin parauniversitar në Shqipëri, në përputhje me Kornizën Kurrikulare Kombëtare të Arsimit Parauniversitar. Ai përshkruan të gjithë rrugëtimin mësimor për nxënësit në arsimin e mesëm të ulët, duke përfshirë elementë kryesorë:

- **Rezultatet e të nxënit:** Në këtë dokument përcaktohen rezultatet e të nxënit për çdo kompetencë kyçe dhe fushë lëndore, të përshtatura për nivelin e arsimit të mesëm të ulët.
- **Metodologjia:** Ky dokument ofron udhëzime për metodologjitë efektive të mësimdhënies dhe të nxënit për zbatimin e kurrikulës dhe që duhet të mbahet parasysh në të gjithë kurrikulën e shkruar dhe të zbatuar.
- **Vlerësimi i nxënësit:** Në këtë dokument përcaktohen mënyrat, llojet dhe teknikat e vlerësimit për përparimin dhe arritjet e nxënësve.
- **Ndarja e kohës:** Ky dokument përfshin një plan paraprak mësimor, duke caktuar kohë specifike për secilën fushë lëndore.

Dokumenti i Kurrikulës Bërthamë të AMU vepron si një plan, duke i paraprirë zhvillimit të dokumenteve të tjerë thelbësorë të kurrikulës, si programet lëndore dhe udhëzuesit e kurrikulës, të cilët mbështesin drejtpërdrejt procesin e mësimdhënies dhe të nxënit dhe shërben si standard për përmbajtjen e fushave të të nxënit.

Si i tillë ky dokument i shërben:

- **Hartuesve të dokumenteve kurrikulare** për zbatimin e komponentëve të këtij dokumenti në fushat e të nxënit.
- **Hartuesve të testeve** në provimet kombëtare për të përcaktuar filozofinë e ndërtimit të testit në provimet kombëtare të AMU dhe jo vetëm.
- **Nxënësve** për zhvillimin e kompetencave kyçe të të nxënit, në mënyrë që ata të përballojnë vlerësimet ndërkombëtare, sfidat e shkollimit të mëtejshëm dhe të integrohen në shoqërinë e së ardhmes.
- **Mësuesve** për planifikimin dhe realizimin e veprimtarive mësimore në klasë dhe jashtë saj bazuar në filozofinë e përcaktuar në këtë kurrikul.
- **Prindërve** për njohjen me kriteret e vlerësimit dhe rezultatet e pritshme të arritjeve të fëmijëve duke nxitur bashkëpunimin dhe mirëkuptimin.

Kurrikulat bërthamë të tjera që lidhen me dokumentin e Kurrikulës Bërthamë të Arsimit të Mesëm të Ulët janë:

- Kurrikula bërthamë për arsimin fillor;
- Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë.

Kurrikulat bërthamë të të gjitha niveleve kanë të përbashkëta:

- Kompetencat kyçe
- Fushat e të nxënit

Kompetencat kyçe në kurrikulat bërthamë janë:

1. *Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare;*
2. *Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja;*
3. *Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri;*
4. *Kompetenca digjitale;*
5. *Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës;*
6. *Kompetenca qytetare;*
7. *Kompetenca e sipërmarrjes;*
8. *Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore.*

Fushat e të nxënës në kurrikulat bërthamë janë:

1. *Gjuhët dhe komunikimi*
2. *Matematika*
3. *Shkencat e natyrës*
4. *Shkencat shoqërore*
5. *Teknologjia dhe TIK-u*
6. *Artet*
7. *Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti*

Rezultatet e të nxënës për fusha, i bëjnë të dallueshme kompetencat dhe fushat e të nxënës të secilit nivel formal të arsimit.

1. KURRIKULA BËRTHAMË PËR ARSIMIN E MESËM TË ULËT

2.1 Veçoritë e arsimit të mesëm të ulët

Arsimi i mesëm i ulët në Republikën e Shqipërisë përfshin klasat 6 – 9. Në këtë nivel arsimor, ndonëse ende themelore, kurrikula zgjerohet përtej aftësive bazë për të përfshirë lëndë më të specializuara si fizika, biologjia, gjeografia, kimia. Në këtë kontekst niveli i sfidës mësimore, rritet më shumë me koncepte dhe pritshmëri më komplekse për të mësuarit e pavarur. Arsimi i mesëm i ulët shtron bazat për suksesin e ardhshëm në arsimin e mesëm të lartë duke zhvilluar të menduarit kritik dhe krijues, zgjidhjen e problemeve dhe aftësitë kërkimore.

Kjo fazë është vendimtare për zhvillimin e ndjenjës së vetvetes, eksplorimin e interesave dhe formimin e lidhjeve shoqërore. Nxënësit mësojnë të marrin pjesë në situata sociale, të ndërtojnë marrëdhënie dhe të menaxhojnë konfliktet. Arsimi i mesëm i ulët nxit inteligjencën emocionale, duke i ndihmuar nxënësit të kuptojnë dhe të menaxhojnë emocionet e tyre dhe të tjerëve.

Arsimi i mesëm i ulët shënon një kalim nga arsimi fillor në një mjedis mësimor më të pavarur.

Nxënësit pritet të marrin më shumë përgjegjësi për mësimin e tyre, duke përfshirë menaxhimin e kohës, organizimin dhe mënyrën e studimit. Në këtë nivel, shkollat mund të ofrojnë një sërë mjedisesh mësimore, nga klasat tradicionale, te laboratorët lëndorë, te Smart Lab-et, te bibliotekat elektronike dhe deri te hapësirat e të mësuarit të bazuara në projekte.

Shkollat që ofrojnë arsimin e mesëm të ulët ofrojnë një sërë aktiviteteve jashtëshkollore, duke përfshirë sporte, klube dhe programe arti, për të nxitur interesat dhe talentet e nxënësve.

Në këtë nivel, bazuar në arritjet e siguruara në nivelin e arsimit fillor, nxënësit ndihmohen të përforcojnë hap pas hapi arritjet e tyre për të lexuar dhe shkruar, duke bërë funksionale dhe të qëndrueshme aspekte të ndryshme të informacionit, kulturës, shkencës dhe teknologjisë. Kjo, në thelb, nënkupton të nxënit për t'iu qasur informacionit në mënyrë efikase dhe efektive, për ta vlerësuar atë në mënyrë kritike e me kompetencë dhe për ta shfrytëzuar në mënyrë të saktë dhe krijuese.

Kurrikula në këtë nivel pasurohet me përvoja të larmishme të të nxënit (p.sh. kombinimi i qasjeve teorike me praktikën; të menduarit abstrakt dhe veprimet e kontekstualizuara, kontakti me realitetin konkret dhe virtual etj.), që ata të identifikojnë atë që u pëlqen dhe fushat e interesit.

2.2 Struktura e kurrikulës bërthamë

Në dokumentin e kurrikulës bërthamë të arsimit të mesëm të ulët paraqiten rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe dhe për fushat e të nxënit për këtë nivel, të cilat janë të detyrueshme për të gjitha shkollat e Republikës së Shqipërisë (publike dhe private).

Kompetencat kyçe

Kompetencat kyçe janë ato kompetenca që duhet të zhvillojnë dhe të ndërtojnë të gjithë nxënësit, në mënyrë që të formojnë aftësitë e tyre të ardhshme, të identifikuar si të nevojshme për të lulëzuar dhe për të pasur sukses në shoqërinë e shekullit të XXI, me qëllim:

- ✓ përmbytjen dhe zhvillimin personal,

- ✓ punësimin,
- ✓ përfshirjen sociale,
- ✓ stilin e qëndrueshëm të jetesës,
- ✓ jetën e suksesshme në një shoqëri paqësore,
- ✓ kujdesin shëndetësor,
- ✓ qytetarinë aktive.

Të mësuarit gjatë gjithë jetës është një proces i vazhdueshëm që nxit zhvillimin e kompetencave kyçe të një individ në çdo kohë. Këto kompetenca janë thelbësore për rritjen personale dhe profesionale në botën e sotme që ndryshon me shpejtësi. Ato fitohen nëpërmjet një kombinimi të përvojave të të mësuarit formal, joformal dhe informal në mjedise të ndryshme, si familja, shkolla, vendi i punës dhe komuniteti.

Kompetencat kyçe përfshijnë jo vetëm njohuritë dhe aftësitë, por edhe vlerat, qëndrimet dhe sjelljet. Ato janë bërë një pikë kritike referimi për vendimmarrësit në arsim dhe edukim, duke ofruar një kornizë për zhvillimin e qytetarëve të mirëpërshtatur dhe të adaptueshëm në shoqërinë e sotme dhe asaj të shekullit XXI.

Procesi arsimor duhet të fuqizojë çdo nxënës që të zotërojë kompetencat kyçe të nevojshme për sukses në jetë dhe në punë. Në veçanti, kurrikula duhet të krijojë mundësi për nxënësit që gradualisht t'i fitojnë dhe t'i zbatojnë këto kompetenca në një sërë kontekstesh.

Epoka digjitale ka sjellë ndryshime të rëndësishme në mënyrën se si njerëzit aksesojnë informacionin dhe shërbimet. Si rezultat, ekziston një nevojë në rritje që individët të zhvillojnë kompetenca të reja që do t'u mundësojnë atyre të përshtaten me këtë mjedis dinamik. Këto kompetenca përfshijnë njohuritë dhe aftësitë teknike, si dhe një kuptim të thellë të çështjeve etike, ligjore dhe sociale që dalin nga zhvillimet e reja ekonomike, sociale dhe teknologjike.

Për më tepër, në shoqërinë e dijes, individët duhet të pajisen me kompetencat e nevojshme për të menaxhuar ndryshimet dhe për të menaxhuar e zgjidhur situata të reja. Këto kompetenca përfshijnë zgjidhjen e problemeve, të menduarit kritik, kreativitetin dhe inteligjencën emocionale, ndër të tjera.

Duke nxitur zhvillimin e këtyre kompetencave kyçe, ne mund të krijojmë një shoqëri më gjithëpërfshirëse, të barabartë dhe të qëndrueshme, ku të gjithë kanë mundësinë të kenë sukses dhe të kontribuojnë për të mirën e përbashkët.

Në përputhje me qëllimet e arsimit parauniversitar, këto kompetenca janë:

1. Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare;
2. Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja;
3. Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri;
4. Kompetenca digjitale;
5. Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës;
6. Kompetenca qytetare;
7. Kompetenca e sipërmarrjes;
8. Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore.

Kompetenca kuptohet si kapaciteti i individit i cili përmes të nxëniet integron njohuri, aftësi e qëndrime dhe i demonstroi ato kur trajton situatat mësimore dhe ato jetësore. Në vijim, përshkruhet kuptimi i përgjithshëm për çdo kompetencë kyçe.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare kuptohet si *kapaciteti i individit* për të identifikuar, kuptuar, shprehur, krijuar dhe interpretuar koncepte, ndjenja, fakte dhe opinione me gojë dhe me shkrim, duke përdorur materiale vizuale, tinguj (audio dhe/ose digjitale) nëpër disiplina dhe kontekste të ndryshme. Ajo nënkupton aftësinë për të komunikuar dhe për t'u lidhur me të tjerët në mënyrë efektive, të përshtatshme dhe krijuese. Zhvillimi i kuptimit, interpretimit dhe përdorimit i informacionit të shtypur ose virtual përbën bazën për nxënien dhe ndërveprimin e mëtejshëm gjuhësor. Në varësi të kontekstit, kompetenca mund të zhvillohet në gjuhën amtare, në gjuhën e shkollimit dhe në gjuhën zyrtare.

Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja

Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja kuptohet si kapaciteti i individit për të përdorur për komunikim gjuhë të ndryshme, në mënyrë të përshtatshme dhe efektive. Ajo bazohet në aftësinë për të kuptuar, për të shprehur dhe për të interpretuar konceptet, mendimet, ndjenjat, faktet dhe opinionet me gojë dhe me shkrim (të dëgjuarit, të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit) në kontekste shoqërore dhe kulturore, sipas dëshirave ose nevojave të dikujt. Sipas rastit, ajo mund të përfshijë ruajtjen dhe zhvillimin e kompetencave të gjuhës amtare.

Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri

- a) *Kompetenca në matematikë* kuptohet si kapaciteti i individit për të ndërtuar dhe për të zbatuar mendimin matematik në zgjidhjen e problemeve në situata të jetës së përditshme. Ndërtimi i saj nga nxënësi kërkon zotërimin prej tij të njohurive për numrat dhe veprimet me to, me theks aftësitë, proceset, veprimtaritë dhe aftësinë për të përdorur në mënyra të ndryshme mendimin matematik (logjik, sasior dhe hapësinor) dhe modelimet (formula, modele, ndërtime, grafikë dhe tabela).
- b) *Kompetenca në shkencë* kuptohet si kapaciteti i individit për të integruar njohuritë dhe metodologjitë me të cilat shpjegohet bota natyrore, me qëllim identifikimin e pyetjeve dhe nxjerrjen e përfundimeve të bazuara në prova. Kompetencat në teknologji dhe inxhinieri lejojnë zbatime të njohurive dhe metodologjive në përgjigje të ideve ose nevojave që perceptohen nga njerëzit. Kompetenca në shkencë, teknologji dhe inxhinieri mundëson kuptimin e ndryshimeve që vijnë nga veprimtaria e njerëzve dhe të përgjegjësisë si qytetar.

Kompetenca digjitale

Kompetenca digjitale kuptohet si kapaciteti i individit për të përdorur dhe për të kuptuar teknologjinë dhe mjedisin digjital në mënyrë efektive dhe të përgjegjshme. Ajo përfshin një gamë të gjerë të aftësive, duke filluar nga shkrim-leximi digjital, kërkimi dhe vlerësimi i informacionit, krijimi i përmbajtjeve digjitale, respektimi i parimeve të qytetarisë digjitale, mbrojtja e të dhënave, zgjidhja e problemeve dhe të qenurit koherent me teknologjitë e reja.

Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës

Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës kuptohet si kapaciteti i individit për të reflektuar për veten, për të menaxhuar në mënyrë efektive kohën dhe informacionin, për të punuar me të tjerët në mënyrë konstruktive, për të qenë i gatshëm, për të menaxhuar nxënien dhe karrierën personale. Ajo përfshin aftësinë për të mbështetur mirëqenien fizike dhe emocionale, aftësinë për të menaxhuar konfliktin, aftësinë për të zhvilluar kompetencat personale dhe aftësinë për të gjetur rrugë të ndryshme për zhvillimin e tij personal.

Kompetenca qytetare

Kompetenca qytetare kuptohet si kapaciteti i individit që integron njohuri dhe aftësi për të marrë pjesë dhe për të vepruar si qytetar i përgjegjshëm në shoqëri, duke u bazuar në njohjen e ngjarjeve dhe zhvillimeve kryesore të historisë kombëtare, evropiane dhe botërore, në kuptimin kritik të strukturave shoqërore, ekonomike dhe politike si dhe në kuptimin e koncepteve të zhvillimit dhe qëndrueshmërisë globale.

Përveç këtyre, kjo kompetencë përfshin të kuptuarin e vlerave të përbashkëta Evropiane, vetëdijen për diversitetin dhe identitetet kulturore, vetëdijen për politikën, lëvizjet shoqërore dhe për sistemet e qëndrueshme, në mënyrë të veçantë ndryshimet klimatike dhe demografike në nivel global dhe shkaqet e tyre.

Kompetenca e sipërmarrjes

Kompetenca e sipërmarrjes kuptohet si kapaciteti i individit për të vepruar sipas mundësive dhe ideve dhe për t'i shndërruar ato në vlera për vete dhe të tjerët. Ajo bazohet në zhvillimin e aftësive krijuese, të mendimit kritik, në zgjidhjen e problemeve, në iniciativën dhe në këmbënguljen për të punuar në mënyrë bashkëpunuese, për të planifikuar dhe për të menaxhuar projekte që kanë vlerë kulturore, sociale ose tregtare.

Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore

Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore kuptohet si kapaciteti i individit që i lejon të kuptojë dhe të respektojë mënyrën sesi idetë dhe kuptimet shprehen dhe komunikohen në mënyrë krijuese në kultura të ndryshme, përmes mjeteve dhe formave të ndryshme kulturore. Ajo përfshin kuptimin, zhvillimin, shprehjen e ideve, të ndjenjës së përkatësisë ose të rolit të personit në shoqëri, në mënyra dhe kontekste të ndryshme. Kjo kompetencë përfshin njohuri për kulturat vendore, kombëtare, rajonale, evropiane dhe globale, duke përfshirë gjuhën, trashëgiminë dhe traditat kulturore si dhe mënyrën se si të gjitha këto mund të ndikojnë tek njëra-tjetrën dhe në idetë e formësimit të individëve.

Të gjitha kompetencat janë njëlojtë të rëndësishme, ato ndërliken me njëra – tjetrën, ku aspekte thelbësore të një fushe mbështesin ndërtimin e kompetencave në fusha të tjera, çka do të thotë se ato ndihmojnë reciprokisht në trajtimin e situatave në fusha të ndryshme. Aftësi të tilla si: aftësia për të menduar në mënyrë kritike dhe krijuese, për të zgjidhur probleme, për të punuar në ekip, për të komunikuar, për të negociuar, dhe aftësitë analitike dhe ndërkulturore i gjen të mishëruara në të gjitha kompetencat.

Mënyra si ndihmohen nxënës të ndërtojnë kompetencat varet nga qasjet pedagogjike që ndërmerren në varësi të konteksteve konkrete të IA-së. Të gjithë nxënësve duhet t'u mundësohet zhvillimi i plotë i

potencialit të tyre, përmes sigurimit të një arsimit cilësor, ofrimit të një mësimdhënie – nxënie cilësore dhe të efektshme, zhvillimit të mëtejshëm fillestar dhe të vazhduar të arsimit dhe trajnimit profesional, si dhe përmes modernizimit të arsimit të lartë.

2.3 Rezultatet e të nxënit sipas kompetencave kyçe

Rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe për arsimin e mesëm të ulët shprehin kërkesat themelore për zhvillimin e kompetencave kyçe në përfundim të klasës IX si dhe kushtin për kalim në arsimin e mesëm të lartë. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe nxisin integrim të mëtejshëm të fushave të kurrikulës në funksion të zhvillimit të kompetencave kyçe. Ato parashikohen që të përvetësohen nga të gjithë nxënësit.

Klasat VI-IX	
1	Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar në situata të ndryshme dhe për qëllime të ndryshme; - monitoron dhe përshtat komunikimin e tij me kërkesat e situatës; - përdor dhe dallon lloje të ndryshme tekstesh, përfshirë tekstet digjitale; - kërkon, mbledh dhe përpunon informacione duke përdorur mjete ndihmëse; - formulon dhe shpreh argumente me gojë dhe me shkrim në përshtatje me kontekstin; - ndërton identitetin e tij kulturor dhe gjuhësor, si dhe kontribuon në transmetimin dhe pasurimin e trashëgimisë gjuhësore amtare; - përdor gjuhën për të krijuar dhe për të vlerësuar krijime artistike, të cilat shprehin emocionet, përjetimet dhe idetë e tij; - merr pjesë në bashkëbisedime me moshatarët dhe të rriturit për tema me interes mësimor dhe shoqëror duke bërë pyetje, dhënë përgjigje dhe veçuar informacionin kryesor; - transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të të shprehurit; - prezanton para të tjerëve një projekt për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në grup, duke gërshetuar forma të komunikimit verbal dhe elektronik, si dhe veprimin praktik; - përshkruan me gojë dhe me shkrim një ngjarje të lexuar ose të dëgjuar duke ruajtur rrjedhën logjike të saj; - harton një tekst, deri në pesëqind fjalë (bazuar në imagjinatën e vet), duke vazhduar një rrëfim gojor apo tekst të lexuar më parë; - analizon përmbajtjen dhe kuptimin e nocioneve (koncepteve) të reja, duke përdorur leksikun e përshtatshëm; - diskuton për një temë të caktuar në gjuhën amtare, në gjuhën angleze ose në gjuhën e dytë të huaj, në lëndë të ndryshme, duke respektuar rregullat e komunikimit;

	- identifikon burime të ndryshme informacioni për arsimim dhe orientim profesional, si dhe zhvillon një plan individual për zhvillimin e karrierës së tij.
2	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja <i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - kupton mesazhet e folura mjaftueshëm për të qenë në gjendje të plotësojë nevojat e tij gjatë një komunikimi kur flitet qartë dhe ngadalë; - fillon, ndjek dhe përfundon biseda të thjeshta rreth fushës së tij të interesit; - lexon, kupton dhe prodhon tekste, përfshirë tekstet digjitale të përshtatshme për nevojat e tij; - përdor mjetet në mënyrë të përshtatshme dhe angazhohet me gjuhët në mënyrë joformale dhe informale; - respekton gjuhën amtare të personave që u përkasin minoriteteve; - vlerëson se si ndryshimet kulturore ndikojnë në përdorimin dhe komunikimin e gjuhës; - përshkruan ose prezanton thjeshtë njerëzit, kushtet e jetesës ose punës, rutinën e përditshme; - merr pjesë në bashkëbisedime të thjeshta me moshatarët dhe të rriturit për tema me interes mësimor dhe shoqëror, duke bërë pyetje, dhënë përgjigje dhe veçuar informacionin kryesor; - transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të të shprehurit; - prezanton para të tjerëve një projekt të thjeshtë për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në grup, duke gërshetuar forma të komunikimit verbal dhe elektronik, si dhe veprimin praktik; - përshkruan me gojë dhe me shkrim një ngjarje të lexuar ose të dëgjuar duke ruajtur rrjedhën logjike të saj si dhe duke përdorur lidhëza të thjeshta; - diskuton për një temë të caktuar duke respektuar rregullat e komunikimit; - luan rol mbështetës gjatë një diskutimi kur pjesëmarrësit e tjerë flasin ngadalë dhe e ndihmojnë atë të kontribuojë dhe të shprehë sugjerimet e tij; - identifikon burime të ndryshme informacioni për arsimim dhe orientim profesional, si dhe zhvillon një plan individual për zhvillimin e karrierës së tij.
3	Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri <i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - zbaton parimet dhe proceset themelore matematikore në kontekstet e përditshme të jetës reale, përfshirë aftësitë financiare; - ndjek dhe vlerëson organizimin logjik të argumenteve; - arsyeton matematikisht; - kupton argumentimin matematik; - komunikon me gjuhën matematike;

- përdor mjete ndihmëse të përshtatshme, duke përfshirë të dhënat statistikore dhe grafikët;
- përdor dhe trajton mjetet dhe pajisjet teknologjike;
- hulumton natyrën përmes eksperimenteve të kontrolluara;
- përdor dhe trajton të dhëna shkencore për të arritur një qëllim, për të marrë një vendim ose për të nxjerrë një përfundim bazuar në prova;
- njeh karakteristikat thelbësore të kërkimit shkencor;
- komunikon përfundimet dhe arsyetimet që çuan në një përfundim të bazuar në prova;
- regjistron në formë të shkruar, grafike, etj., informacionin/faktet për një temë; veçon me anë të teknikave të ndryshme pjesët sipas rëndësisë dhe nevojës për temën/detyrën e dhënë;
- shfrytëzon në mënyrë efikase fjalorët, enciklopeditë dhe teknologjinë informative apo burime të tjera për zhvillimin e një ideje/projektme bazë klase/shkolle ose jashtë saj;
- regjistron, skedon dhe përdor teknika të tjera për të menaxhuar informacionin/ faktet ose formulat për një temë duke i radhitur ato sipas llojit, burimit dhe rëndësisë;
- paraqet pyetje për çështje të ndryshme dhe organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar duke evidentuar përparimin/ vështirësitë deri në zgjidhjen përfundimtare;
- paraqet/skicon idetë e veta për ecurinë dhe mënyrën e zhvillimit të një aktiviteti duke e argumentuar para të tjerëve;
- prezanton në mënyrë të pavarur udhëzimet/simbolet e dhëna në libër, skicë, plan, partiturë muzikore, skenar, koreografi etj., për të përmbushur një veprim, aktivitet ose detyrë që kërkohet prej tij/saj;
- shfrytëzon në mënyrë të efektshme teknika të ndryshme gjatë të nxënies të temës së dhënë duke klasifikuar informacionin e njohur nga ai i panjohur si dhe atë që është i paqartë;
- identifikon anët e forta, i shfrytëzon ato për arritjet e tij dhe për orientimin për karrierë;
- paraqet në forma të ndryshme (me gojë, të shkruar, grafike, me simbole) argumente për të përforcuar mendimin apo qëndrimin e vet për një problem nga matematika dhe shkencat;
- përzgjedh dhe klasifikon informacionin nga burime të ndryshme në bazë të një kriteri të caktuar për një temë konkrete dhe e përdor për marrjen e një vendimi apo për zgjidhjen e një problemi/detyre;
- përpunon idenë e vet në një projekt me shkrim për një çështje të caktuar duke propozuar qëllimin, aktivitetet kryesore, afatet, vendin, personat, materialet dhe mjetet e nevojshme për kryerjen e tyre dhe parashikon pengesat e mundshme gjatë realizimit;
- argumenton ndërmarrjen e hapave konkretë, të cilët çojnë në përfundimin e një detyre/aktiviteti, zgjidhjen e një problemi, të ndonjë punimi në klasë/shkollë apo gjetiu;
- demonstroi zgjidhjen e një problemi (të matematikës, shkencës etj.) bazuar në të dhënat tekstuale, numerike, eksperimentale të detyrës, e cila realizohet në klasë/shkollë apo jashtë saj, argumenton ecurinë për arritjen e rezultatit;
- interpreton një rregull, koncept apo proces të caktuar, duke e ilustruar atë me shembuj

	konkretë nga situatat të jetës së përditshme me shkrim/me gojë; - identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri, duke vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë midis këtyre dukurive.
4	Kompetenca digjitale <i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor, filtron, përpunon dhe vlerëson përmbajtje digjitale; - interpreton dhe analizon të dhënat për të nxjerrë përfundime dhe për të marrë vendime të mirë informuara; - identifikon dhe zgjidh probleme të ndryshme duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale; - krijon, programon dhe shpërndan përmbajtje digjitale; - menaxhon dhe mbron informacionin, përmbajtjen, të dhënat dhe identitetet digjitale; - përdor mjete digjitale për të prodhuar, për të paraqitur dhe për të kuptuar informacione komplekse; - njeh dhe angazhohet në mënyrë efektive me softuerët dhe pajisjet; - kupton dhe përdor inteligjencën artificiale për të analizuar dhe për të interpretuar të dhënat, për të zhvilluar dhe për të trajtuar modele parashikuese, si dhe për të zgjidhur probleme të ndryshme; - përdor teknologjinë digjitale për të krijuar dhe për të bashkëpunuar me të tjerët drejt qëllimeve personale, sociale ose tregtare; - përdor TIK-un për të lehtësuar procesin e të nxënës dhe për të rritur efektivitetin në nxënie; - përdor mjetet multimediale për të bashkëpunuar me persona të tjerë dhe për të rritur produktivitetin e tij dhe të nxënës efektiv; - bashkëpunon me moshatarët e tij duke përdorur teknologjinë, për të studiuar tema mësimore, për të zgjidhur çështje dhe probleme që mund të lindin në shkollë dhe jashtë saj; - krijon animacione origjinale ose dokumentarë, duke u bazuar tek ngjarjet e komunitetit, lokalitetit dhe mjedisit shkollor; - përdor me saktësi komandat e avancuara të programeve standarde për përpunimin e teksteve, tabelave, videove e fotografive për prezantime; - përdor aftësitë e të menduarit kritik për të planifikuar, hulumtuar e menaxhuar projekte, për të zhvilluar strategji, për të zgjidhur problemet, dhe arrin vendimmarrje, në bazë të informacionit të fituar duke përdorur mjetet dhe burimet e dhura digjitale.
5	Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës <i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënës, nxënësi:</i> - identifikon përparësitë dhe dobësitë personale, përparon duke u mbështetur në përparësitë e tij dhe punon për kapërcimin e dobësive/mangësive;

	– organizon të nxënit, fokusohet dhe vendos qëllime; – vlerëson në mënyrë kritike punën e tij duke iu referuar qëllimeve fillestare; – motivon dhe vlerëson veten; – mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim; – shpreh dëshirë dhe vlerëson nevojën për të nxënit gjatë gjithë jetës; – komunikon në mënyrë konstruktive dhe bashkëpunon në ekip; – menaxhon në mënyrë efektive burimet, kohën, njerëzit, karrierën, mjedisin dhe ndërveprimet e tij me shoqërinë; – negocion në mënyrë efektive, kupton ndjenjat, mendimet dhe perspektivat e të tjerëve; – menaxhon stresin, pasiguritë dhe zgjidh konfliktet ndërpersonale në mënyrë konstruktive; – kupton dhe vlerëson mënyrën e jetës së shëndetshme; – vlerëson vlerën ushqyese të ushqimeve të cilat konsumon, duke i klasifikuar ato në bazë të nevojave të individit dhe në situata të ndryshme (gjatë stinëve, sëmundjeve etj.); – argumenton nevojën e respektimit të regjimit ushqimor të shëndetshëm dhe rekreacionin ditor, javor apo mujor sipas udhëzimeve të lexuara ose të dëgjura nga mjeku gjatë një diskutimi në klasë, shkollë apo në familje; – vlerëson domosdoshmërinë e kushteve higjienike për përgatitjen dhe konsumimin e ushqimeve dhe pijeve, shpjegon rrethanat e mundshme të helmimit nga papastërtia; – zhvillon aktivitete fizike dhe sportive me karakter krijues apo garues duke u përpjekur në arritjen e rezultateve të caktuara, me angazhim dhe sjellje të pëlqyera, si dhe duke menaxhuar emocionet gjatë manifestimit të rezultateve; – analizon shkaqet e një reagimi konfliktual apo emocional dhe propozon alternativa për zgjidhje të drejtë e pa pasoja duke ndarë përvojat, mendimet dhe ndjenjat me anëtarët e grupit; – dallon sjelljen korrekte nga ajo jo korrekte gjatë punës në grup ose në situata emocionale dhe propozon masat për parandalimin/tejkalimin e tyre; – shpjegon rëndësinë e identifikimit të personave dhe shërbimeve kompetentë të nevojshëm për mbështetje në situata që konsiderohen potencialisht të rrezikshme për shëndetin fizik dhe mendor; – përshkruan mundësitë, rreziqet, pasojat e infeksioneve, sëmundjeve seksualisht të transmetueshme duke sqaruar mënyrat dhe mjetet për parandalimin e tyre, nëpërmjet formave të ndryshme të prezantimit (të folur, të shkruar, grafike, pllakate, pamflete, apo lojë teatrale, performancë artistike etj.); – reagon ndaj sjelljeve negative duke identifikuar shkaqet e paraqitjes dhe pasojat e mundshme për shëndetin dhe mirëqenien e individit (p.sh. përdorimi i duhanit, alkoolit apo drogës) etj.
6	Kompetenca qytetare
	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i>

- angazhohet në mënyrë efektive me të tjerët në çështjet publike;
- tregon solidaritet dhe interes në zgjidhjen e problemeve në nivel shkolle, komuniteti e më gjerë;
- merr pjesë në mënyrë konstruktive në aktivitetet e komunitetit;
- vlerëson diversitetet dhe demonstroi tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve;
- merr pjesë në proceset demokratike të vendimmarrjes në të gjitha nivelet (p.sh. në familje, në shkollë, në komunitet, aktivitete të lagjes, si dhe në proceset e politikave lokale dhe shtetërore);
- demonstroi vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme, (p.sh. respekti i dinjitetit personal, luftimi i paragjykitimeve dhe diskriminimit të të gjitha llojeve; promovimi i barazisë gjinore etj.);
- menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe të paanshme;
- demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore;
- praktikon të drejtat dhe detyrimet si qytetar në situata konkrete të jetës së përditshme, në klasë, shkollë, komunitet ose gjatë diskutimit dhe respektimit të mendimit të tjetrit;
- reagon ndaj personave të cilët shkelin, cenojnë ose mohojnë të drejtat e të tjerëve, duke i ilustruar këto sjellje me shembuj të figurave të shquara historike, personazheve nga letërsia a filmat, si dhe arsyeton pasojat e këtyre veprimeve për individin, grupin dhe komunitetin;
- solidarizohet me personat në nevojë ose të rrezikuar, duke ndërmarrë veprime konkrete për afrimin e ndihmës sipas nevojës që kanë;
- merr pjesë në përgatitjen dhe organizimin e një votimi të zhvilluar në klasë ose shkollë për një aktivitet të caktuar duke zbatuar rregullat përkatëse dhe raporton me shkrim për rrjedhën e gjithë procesit;
- reagon me pjekuri, maturi e qetësi ndaj sjelljeve/veprimeve jo korrekte që ndodhin në klasë/shkollë apo jashtë saj dhe promovon sjelljet dhe veprimet korrekte duke vënë në dukje shkaqet dhe pasojat e manifestimit të tyre për individin dhe për të tjerët;
- identifikon paragjykimet apo dukuritë jo të mira në klasë, shkollë apo në komunitet, mban qëndrim ndaj tyre duke propozuar veprime konkrete parandalimi;
- përgatit në grup një aktivitet, duke përdorur tolerancën si mjet për promovimin e diversitetit kulturor, etnik, gjinor, fetar, social etj., në shkollë apo në komunitet;
- përshkruan procedurat dhe institucionet përgjegjëse për hartimin dhe ndryshimin e ligjeve duke argumentuar domosdoshmërinë e zbatimit të tyre në jetën e përditshme me anë të formave të ndryshme të të shprehurit;
- prezanton të kaluarën e familjes, të rrethit shoqëror ose të personaliteteve dhe ngjarjeve kryesore të kombit të vet, duke krahasuar të tashmen me të kaluarën për të nxjerrë përfundime për të ardhmen.

7	Kompetenca e sipërmarrjes
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - mendon në mënyrë strategjike dhe zgjidh problemin; - përdor imagjinatën e tij gjatë proceseve krijuese dhe novatore; - menaxhon projektet, planifikon, organizon, drejton dhe delegon; - merr vendime financiare për koston dhe vlerën, si dhe çmon koston e shndërrimit të një ideje në një aktivitet që krijon vlerë; - planifikon, merr dhe vlerëson vendimet financiare; - komunikon në mënyrë efektive dhe negocion me të tjerët; - përballet me pasigurinë, paqartësinë dhe rrezikun për vendime që ndërmerr; - identifikon pikat e forta dhe kufizimet; - punon në mënyrë të pavarur si dhe bashkëpunon me të tjerët; - vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grup, për zhvillimin e komunitetit nëpërmjet shembujve konkretë nga jeta e përditshme; - ndërmerr aktivitete të ndryshme për zgjidhjen e një problemi me rëndësi shoqërore për shkollën ose për komunitet, (ekspozitë, fushatë, protestë paqësore, tubim, evokim etj.) në bazë të projektit të hartuar me anëtarë të grupit; - analizon pasojat që sjell dëmtimi i mjedisit për jetën e njeriut dhe biodiversitetit, duke i paraqitur idetë në formë të shkruar ose në ndonjë formë tjetër të të shprehurit, jep mendimin dhe qëndrimin e vet për këtë çështje si dhe organizon aktivitete për mbrojtjen e mjedisit; - përdor programet kompjuterike për përpunimin e të dhënave dhe paraqitjen e vizatimeve/diagrameve të nevojshme për përgatitjen e materialeve individuale apo/dhe publikimeve të ndryshme të shkollës; - zhvillon një plan për shpenzimet dhe kursimet mujore personale, të familjes ose të klasës dhe argumenton rëndësinë e planifikimit të buxhetit; - përdor materiale, burime të ndryshme informimi dhe teknologjinë në shkollë dhe në jetën e përditshme si ndihmë për përparimin në mësim dhe për orientim në karrierë; - propozon kriteret për vlerësim të paanshëm të një aktiviteti sportiv, shkencor, teknologjik, artistik, etj., (si anëtar jurie të ngritur në nivel klase, shkolle apo shoqërie civile); - hulumton nevojat e shkollës ose të komunitetit dhe në bazë të të dhënave organizon aksione vullnetare apo humanitare për plotësimin ose përmirësimin e nevojave.
8	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - njeh, respekton dhe çmon kulturën e tij si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve; - shpreh dhe interpreton idetë, përvojat, emocionet figurative dhe abstrakte me ndjeshmëri në arte të ndryshme dhe forma të tjera kulturore;

	- shijon dhe vlerëson veprat e artit;- shpreh veten në medie të ndryshme, duke përdorur dhe përmirësuar kapacitetin personal;- identifikon dhe realizon mundësitë për të shprehur vlera personale, sociale ose tregtare nëpërmjet arteve dhe formave të tjera kulturore;- angazhohet në proceset krijuese individualisht dhe kolektivisht.

2. FUSHAT E TË NXËNIT TË ARSIMIT TË MESEM TË ULËT

Fushat kurrikulare përbëjnë bazën e organizimit të përmbajtjeve mësimore dhe procesit të nxënies në institucionet arsimore, për çdo nivel arsimor. Kurrikula e arsimit parauniversitar përmban këto fusha:

1. Gjuhët dhe komunikimi
2. Matematika
3. Shkencat e natyrës
4. Shkencat shoqërore
5. Teknologjia dhe TIK-u
6. Artet
7. Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti

Çdo fushë përcakton rezultatet e të nxënit që orientojnë përzgjedhjet e përmbajtjeve dhe situatave mësimore që zhvillohen në procesin mësimor. Njëherazi, arritja e tyre dëshmon zotërimin e kompetencave kyçe nga nxënësit. Fushat përfshijnë një ose më shumë lëndë që zhvillohen të orientuara nga rezultatet e të nxënit të përcaktuara në programet lëndore përkatëse.

Rezultatet e të nxënit sipas fushave sigurojnë:

- ✓ Zhvillimin e kompetencave kyçe përmes një tërësie të përbashkët përvojash mësimore të ndërlidhura.
- ✓ Lidhjen ndërmjet lëndëve dhe veprimtarive mësimore që realizohen në kuadër të një fushe të nxëni, me synim integrimin e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve që mundësojnë këto lëndë.
- ✓ Zbatimin e praktikave të reja të mësimdhënies në nivel shkolle.
- ✓ Përdorimin e platformave interaktive dhe të teknologjisë në fushën/lëndën përkatëse.

Secila nga fushat e të nxënit, nga pikëpamja e organizimit të materialit, paraqitet sipas formatit të mëposhtëm:

1. Hyrje
2. Qëllimi i fushës
3. Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre
4. Përshkrimi i kompetencave që zhvillon fusha
5. Rezultatet e të nxënit
6. Shpërndarja e kohës mësimore
7. Udhëzime metodologjike
8. Udhëzime për vlerësimin
9. Përdorimi i teknologjisë
10. Materialet dhe burimet mësimore

3.1 Fusha e të nxënit: “Gjuhët dhe komunikimi”

3.1.1 Hyrje

Fusha “Gjuhët dhe komunikimi” u mundëson nxënësve të zhvillojnë dhe t’i përdorin gjuhët si mjete komunikimi në jetën e përditshme, në veprimtaritë e tyre profesionale dhe shoqërore. Nëpërmjet kësaj fushe, nxënësit: ndërtojnë, shprehin dhe interpretojnë koncepte, ide, ndjenja, fakte, opinione, me gojë dhe me shkrim; zhvillojnë kompetencat për të lexuar, shkruar, folur dhe dëgjuar në mënyrë aktive dhe të qëllimshme; gjejnë, krahasojnë, analizojnë e vlerësojnë informacione të ndryshme; zotërojnë njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet e duhura rreth sistemit gjuhësor; përdorin gjuhën në mënyrë pozitive dhe të përgjegjshme në marrëdhëniet shoqërore; kuptojnë, analizojnë dhe vlerësojnë tekste jo letrare dhe tekste të gjinive të ndryshme letrare, nga krijimtaria e autorëve që janë përfaqësues të periudhave të ndryshme nga letërsia shqipe dhe ajo botërore.

Në arsimin bazë, në fushën “Gjuhët dhe komunikimi” përfshihen lëndët:

- Gjuhë shqipe
- Gjuhë angleze
- Gjuhë e huaj e dytë

Gjuha shqipe mësohet në të gjitha klasat e arsimit fillor, e arsimit të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë. Pjesë e kësaj lënde në arsimin bazë (arsim fillor dhe arsim i mesëm i ulët) është edhe zhvillimi letrar i nxënësve. Në arsimin e mesëm të lartë, letërsia zhvillohet si lëndë e veçantë e kësaj fushe.

Gjuha angleze mësohet në të gjitha klasat e arsimit fillor, e arsimit të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë.

Gjuha e huaj e dytë mësohet si lëndë e kurrikulës bërthamë në arsimin e mesëm të ulët dhe e përfshirë në kurrikulën me zgjedhje në arsimin e mesëm të lartë. Nxënësi mund të zgjedhë të zhvillojë si gjuhë të huaj të dytë, njërin nga gjuhët: gjuhën frënge, gjuhën italiane, gjuhën gjermane dhe gjuhë të tjera sipas specifikave të institucionit arsimor.

Në këtë fushë përfshihen edhe lënda e gjuhës së shenjave shqipe për nxënësit që nuk dëgjojnë dhe lënda e gjuhës amtare për pakicat kombëtare. Rezultatet e të nxënit të lëndës së gjuhës shqipe janë orientuese për mësuesit e gjuhës së shenjave shqipe dhe mësuesit e gjuhës amtare në shkollat e pakicave kombëtare. Njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat që nxënësi zotëron në fushën “Gjuhët dhe komunikimi”, janë bazë për arritjet e nxënësve edhe në fusha të tjera të të nxënit dhe më pas në jetë.

Kurrikula bërthamë e fushës “Gjuhët dhe komunikimi”, klasat 6-9, përmban qëllimin e fushës, kompetencat për secilën lëndë të kësaj fushe, përshkrimin e kompetencave, rezultatet e të nxënit, udhëzimet metodologjike të mësimdhënies, si dhe kriteret e vlerësimit në arsimin bazë. Kurrikula, gjithashtu, paraqet njohuritë kryesore, qëndrimet dhe vlerat që nxënësit duhet të zhvillojnë deri në përfundim të arsimit bazë.

Kurrikula bërthamë është strukturuar sipas parimeve të përcaktuara në kornizën kurrikulare të arsimit parauniversitar.

3.1.2 Qëllimet e fushës

Qëllimet e fushës “Gjuhët dhe komunikimi” janë:

- zhvillimi i aftësive të komunikimit: të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit dhe të shkruarit;
- kuptimi, analiza, interpretimi dhe vlerësimi i teksteve letrare dhe jo letrare;
- vlerësimi i letërsisë kombëtare e botërore, nëpërmjet studimit të veprave të shkrimtarëve, përfaqësues të periudhave të ndryshme të letërsisë shqiptare dhe botërore;
- respektimi i pasurisë leksikore të gjuhës shqipe dhe i diversitetit gjuhësor;
- zhvillimi i njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve rreth sistemit gjuhësor: sintaksë, morfologji, fonetikë, drejtshkrim, leksikologji dhe semantikë;
- zhvillimi i aftësive për të komunikuar në mënyrë efektive në shumë gjuhë;
- përdorimi krijues dhe shprehës i gjuhës në forma të ndryshme, duke përfshirë letërsinë, median dhe komunikimin digjital.

3.1.3 Lënda: Gjuhë shqipe

Lënda e gjuhës shqipe zë një vend të rëndësishëm në arsimin parauniversitar. Një mësimdhënie cilësore në gjuhën shqipe do t'i mësojë nxënësit të flasin dhe të shkruajnë rrjedhshëm, në mënyrë që ata të komunikojnë idetë dhe emocionet e tyre e të tjerëve nëpërmjet leximit dhe dëgjimit. Në veçanti, përmes leximit, nxënësit kanë mundësi të zhvillohen kulturalisht, emocionalisht, intelektualisht, shoqërisht dhe shpirtërisht. Leximi gjithashtu u mundëson nxënësve të fitojnë dhe të ndërtojnë njohuri mbi ato që tashmë dinë. Të gjitha aftësitë gjuhësore janë thelbësore për të marrë pjesë plotësisht si anëtar i shoqërisë, prandaj nxënësit që nuk mësojnë të flasin, të lexojnë dhe të shkruajnë rrjedhshëm dhe me vetëbesim, në fakt janë të privuar nga të qenit të pranueshëm dhe të suksesshëm.

Qëllimet e lëndës së gjuhës shqipe

- Zhvillimi i aftësive të nxënësve për të folur, për të dëgjuar, për të lexuar dhe për të shkruar tekste të llojeve të ndryshme letrare dhe jo letrare, si dhe kultivimi i mendimit kritik e krijues nëpërmjet këtyre teksteve.
- Kërkimi, gjetja, gjykimi në mënyrë kritike dhe përdorimi i informacionit që merret nga mediat dhe interneti.
- Vlerësimi i trashëgimisë tonë të pasur dhe të larmishme letrare.
- Zotërimi i njohurive, aftësive, shkathtësive dhe qëndrimeve të duhura rreth sistemit gjuhësor të shqipes.
- Vlerësimi i gjuhës shqipe si vlerë e kulturës sonë kombëtare dhe si mjet komunikimi.

3.1.4 Kompetencat e lëndës së gjuhës shqipe dhe përshkrimi i tyre

1. Të lexuarit e teksteve të ndryshme

Nxënësi përdor njohuritë dhe aftësitë bazë për të kuptuar tekste të ndryshme, përfshirë tekste digjitale dhe mediatike, nga shkrimtarë dhe autorë të periudhave dhe të kulturave të ndryshme, si dhe analizojnë elemente të përmbajtjes, veçori dhe elemente të stilit që lidhen me forma dhe gjini të ndryshme teksti.

Nxënësi zbaton strategjitë e të kuptuarit para, gjatë dhe pas leximit të teksteve të ndryshme, me qëllim që t'i kuptojë tekstet.

Nxënësi zbaton aftësitë e të menduarit kritik për t'u thelluar në kuptimin e teksteve dhe për të analizuar se si këndvështrime dhe subjekte të ndryshme trajtohen në tekste të ndryshme, përfshirë tekstet digjitale dhe mediatike.

2. Krijimi i teksteve dhe shprehja e ideve, ndjenjave dhe opinioneve

Nxënësi planifikon, zhvillon ide, mbledh dhe organizon informacion për shkrimin e teksteve të ndryshme, duke përfshirë tekste digjitale dhe mediatike, me tematika të përshtatshme për moshën e tij. Ai zbaton njohuritë rreth formave dhe gjinive të ndryshme të tekstit për të krijuar, rishikuar, redaktuar dhe korrigjuar tekstet e tij, si dhe reflekton në mënyrë kritike mbi tekstet e krijuara.

Nxënësi zgjedh media, teknika dhe mjete të përshtatshme dhe efektive për të prezantuar tekstet dhe analizon në mënyrë kritike trajtimin e temave të ndryshme në tekste.

3. Të dëgjuarit dhe të folurit për qëllime të ndryshme

Nxënësit tregojnë brendinë, veçojnë idenë kryesore, dallojnë fjalët ose frazat kyç, parashikojnë, identifikojnë fakte dhe opinione, nxjerrin përfundime, krahasojnë ose klasifikojnë, si dhe vlerësojnë përmbajtjen dhe formën e teksteve që dëgjojnë.

Nxënësit përdorin drejt gjuhën standarde gjatë folurit; kuptojnë dhe zbatojnë në komunikim karakteristikat e gjuhës së folur; shqiptojnë saktë dhe me intonacionin e theksin e duhur fjalët dhe fjalitë, me qëllim që të jenë të kuptueshëm dhe interesantë për të tjerët; shoqërojnë të folurin edhe me elemente të komunikimit joverbal; diskutojnë dhe bashkëveprojnë me të tjerët gjatë punës në grup.

4. Përdorimi i drejtë i gjuhës

Nxënësi demonstroi njohuri, shkathtësi dhe qëndrime: për gjymtyrët kryesore dhe të dyta, për llojet e fjalive sipas kumtimit, pohimit dhe mohimit dhe sipas gjymtyrëve kryesore, për përdorimin e ligjëratës së drejtë dhe të ligjëratës së zhdrejtë, për klasat e fjalëve të ndryshueshme (kategoritë e tyre gramatikore) dhe fjalët e pandryshueshme, për përbërësit e fjalës dhe mënyrat e formimit të saj. Nxënësi, gjithashtu, njeh dhe zbaton rregullat drejtshkrimore, si dhe përdor drejt shenjat e pikësimit.

Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së nëntë
1. Të lexuarit e teksteve të ndryshme
1.1. Njohuri rreth teksteve <i>Nxënësi përdor njohuritë dhe aftësitë bazë për të kuptuar tekste të ndryshme, përfshirë tekste digjitale dhe mediatike, nga shkrimtarë dhe autorë të periudhave dhe të kulturave të ndryshme, si dhe analizon elemente të përmbajtjes, veçori dhe elemente të stilit që lidhen me forma dhe gjini të ndryshme teksti.</i> Nxënësi: - kupton tekste të ndryshme komplekse duke përdorur njohuritë për fjalët, strukturat dhe llojet e fjalive, si dhe njohuritë e tij të mëparshme; - analizon dhe krahason karakteristikat e formave dhe të gjinive të ndryshme të tekstit dhe

shpjegon funksionin e tyre;

- analizon strukturën e tekstit si dhe veçoritë e saj si: shënimet në fund të faqes (footnotes), informacionin për të drejtën e autorit etj., dhe vlerëson rëndësinë e tyre për të ndihmuar lexuesit në kuptimin e tekstit;
- vlerëson “kontributin” e imazheve, grafikëve etj., në kuptimin e teksteve të ndryshme;
- identifikon elemente të ndryshme të stilit në tekste, duke përfshirë tonin, zgjedhjen e fjalëve, strukturën e fjalëve etj., dhe analizon se si çdo element ndihmon në krijimin e kuptimit dhe në përshtatje me llojin dhe gjininë e tekstit.

1.2. Strategjitë e të kuptuarit

Nxënësi zbaton strategjitë e të kuptuarit para, gjatë dhe pas leximit të teksteve të ndryshme, duke përfshirë tekste digjitale dhe mediatike, nga autorë të periudhave dhe të kulturave të ndryshme, me qëllim që t'i kuptojë tekstet.

Nxënësi:

- shpjegon njohuritë e mëparshme nga burime të ndryshme, duke përfshirë përvojat personale dhe njohuritë nga lëndët e tjera mësimore, për të krijuar lidhje dhe për të kuptuar tekste të reja;
- përzgjedh tekste nga autorë të ndryshëm në varësi të qëllimeve dhe shpjegon pse përzgjedhjet janë të përshtatshme;
- parashikon duke përdorur njohuritë e mëparshme, parashtron pyetje për të konfirmuar parashikimet dhe rishikon tekstin për të përmirësuar kuptimin;
- përdor strategji të përshtatshme, të tilla si rileximi, përdorimi i fjalorit, pyetjet dhe konsultimi me referencat dhe burimet e tjera për të monitoruar dhe konfirmuar kuptimin e teksteve;
- krahason idetë e shprehura në tekste me përvojat e jetuara, me idetë në tekste të tjera dhe me botën përreth;
- sintetizon idetë e rëndësishme dhe detajet mbështetëse në tekste të ndryshme;
- nxjerr përfundime efektive nga tekstet që lexon.

1.3. Të menduarit kritik

Nxënësi zbaton aftësitë e të menduarit kritik për t'u thelluar në kuptimin e teksteve dhe për të analizuar se si këndvështrime dhe subjekte të ndryshme trajtohen në tekste të ndryshme, përfshirë tekstet digjitale dhe mediatike.

Nxënësi:

- analizon figurat stilistike dhe mjetet e tjera letrare në tekste dhe shpjegon se si ato ndihmojnë në krijimin e kuptimit dhe janë në përshtatje me qëllimin dhe lexuesin e synuar;
- analizon dhe vlerëson argumentet e paraqitura në një tekst, duke identifikuar argumentet logjike dhe ato të pabaza;
- nxjerr konkluzione dhe mbështet përfundimet me argumente logjike dhe prova të besueshme;
- vlerëson besueshmërinë dhe rëndësinë e informacionit të një teksti dhe e dallon atë nga dezinformimi dhe propaganda;

- vlerëson krijimtarinë artistike (të përshtatshme për moshën e tij), të shkrimtarëve të letërsisë shqipe dhe botërore;
- vlerëson ndikimin e leximit në mendimet dhe besimet personale.

2. Krijimi i teksteve dhe shprehja e ideve, ndjenjave dhe opinionëve

2.1. Zhvillimi i ideve dhe organizimi i përmbajtjes

Nxënësi planifikon, zhvillon ide, mbledh dhe organizon informacion për krijimin e teksteve të ndryshme, duke përfshirë tekste digjitale dhe mediatike, për tema të përshtatshme për moshën e tij.

Nxënësi:

- përzgjedh formën, gjininë dhe median në varësi të temës, qëllimit dhe lexuesit të tekstit që planifikon të shkruajë;
- gjeneron dhe zhvillon ide rreth temave të ndryshme, duke përdorur një sërë strategjish dhe duke u mbështetur në burime të ndryshme, duke përfshirë përvojat e tij të jetuara;
- mbledh dhe sintetizon informacione dhe përmbajtje të rëndësishme për një temë, duke përdorur një shumëllojshmëri burimesh dhe strategjish të përshtatshme; vlerëson cilësinë dhe saktësinë e informacionit; verifikon besueshmërinë e burimeve, respekton të drejtën e autorit dhe citon burimet për të gjithë përmbajtjen e krijuar nga të tjerët;
- klasifikon dhe rendit idetë dhe informacionin e mbledhur, duke zgjedhur strategji dhe mjete efektive, sipas rëndësisë dhe në përputhje me tekstin që do të shkruajë;
- vlerëson strategjitë dhe mjetet e përdorura për të zhvilluar dhe për të organizuar përmbajtje për tekste të formave, gjinive dhe mediave të ndryshme, si dhe shpjegon se cilat ishin më të dobishme dhe sugjeron ide për përmirësime në të ardhmen si krijues teksti.

2.2. Krijimi i teksteve

Nxënësi zbaton njohuritë rreth formave dhe gjinive të ndryshme të tekstit për të krijuar, rishikuar, redaktuar dhe korrigjuar tekstet e tij, si dhe reflekton në mënyrë kritike mbi tekstet e krijuara.

Nxënësi:

- harton tekste të formave dhe të gjinive të ndryshme, letrare dhe jo letrare (tekste rrëfyese, argumentuese, udhëzuese, shpjeguese dhe përshkruese), duke cituar burime dhe duke përdorur mjete dhe strategji të përshtatshme për të komunikuar ide;
- shkruan rrjedhshëm tekste të ndryshme, me një stil personal, shtyp shpejt dhe saktë, zgjedh dhe përdor programe dhe mjete të përshtatshme për përpunimin e tekstit;
- përshtat gjuhën, stilin dhe tonin me formën, gjininë, lexuesin dhe qëllimin e tekstit dhe shpreh qartë mendimet, ndjenjat dhe opinionet e tij rreth temës;
- shpjegon këndvështrimet, idetë, të qarta dhe të nënkuptuara, të përcjella në tekstet e tij, si dhe përshkruan se si mund të reagojnë lexuesit;
- rishikon përmbajtjen, elementet e stilit dhe të gjuhës së draftit të tekstit dhe shton, fshin, rishikon dhe riorganizon fjali për të përmirësuar qartësinë, fokusin dhe koherencën duke përdorur strategji të ndryshme;

- redakton draftin e tekstit për të përmirësuar saktësinë, duke rregulluar gabimet drejtshkrimore, gramatikore dhe të shenjave të pikësimit; redakton tekste digjitale duke përdorur softuer të përpunimit të tekstit dhe të drejtshkrimit.

2.3. Publikimi, prezantimi dhe reflektimi

Nxënësi zgjedh media, teknika dhe mjete të përshtatshme dhe efektive për të prezantuar tekstet dhe analizon në mënyrë kritike trajtimin e temave të ndryshme në tekste.

Nxënësi:

- shkruan tekste duke përdorur teknikat dhe mjetet e duhura, përfshirë edhe ato digjitale, për të arritur efektin e synuar;
- publikon dhe prezanton tekstet që ka krijuar, duke përdorur mjete të ndryshme dhe vlerëson se si zgjedhjet e tij e ndihmuan të komunikojë mesazhin e synuar;
- vlerëson strategjitë dhe mjetet e dobishme që përdor gjatë publikimit dhe prezantimit të teksteve, reflekton mbi atë që ka mësuar në çdo fazë të procesit krijues, analizon se si tekstet e tij trajtojnë tema dhe subjekte të ndryshme dhe sugjeron përmirësime në të ardhmen si krijues tekstesh.

3. Të dëgjuarit dhe të folurit për qëllime të ndryshme

Nxënësi:

- interpreton tekstin, si edhe gjykon për qëllimin, ndjenjat e folësit, vërtetësinë ose besueshmërinë e tekstit;
- diskuton, zgjeron dhe gjykon idetë e dëgjua, si edhe merr pjesë në veprimtari praktike, ku dëgjon për tema të fushave të ndryshme;
- përdor mirë gjuhën standarde shqipe në kontekste të ndryshme formale dhe jo formale, duke përfshirë edhe diskutimin në klasë;
- mban fjalime dhe prezantime të shkurtra duke shprehur idetë e veta dhe duke iu përmbajtur temës;
- krijojnë tekste mediatike dhe digjitale për qëllime dhe audienca të ndryshme duke përdorur format dhe teknikat e përshtatshme;
- debaton dhe diskuton në situata formale duke përmbledhur dhe/ose duke u mbështetur në atë që është thënë.

4. Përdorimi i drejtë i gjuhës

Sintaksë

Nxënësi përdor dhe analizon llojet e fjalive sipas kumtimit, intonacionit, ndërtimit dhe gjymtyrëve kryesore, si dhe llojet e gjymtyrëve kryesore dhe të gjymtyrëve të dyta.

Nxënësi:

- përcakton llojin e fjalisë sipas kumtimit dhe argumenton përgjigjen e tij;
- ndërton dhe analizon fjali të ndryshme dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore;
- dallon llojin e fjalisë sipas ndërtimit (përbërjes) dhe argumenton përgjigjen e tij;
- dallon fjalinë dykryegjymtyrëshe dhe fjalinë njëkryegjymtyrëshe, si dhe argumenton përgjigjen e tij;

- dallon dhe ndërton fjali njëkryegjymtyrëshe foljore dhe emërore, si dhe argumenton përgjigjen e tij;
- dallon fjalinë e thjeshtë nga fjalia e përbërë dhe argumenton përgjigjen e tij;
- përcakton llojin e fjalisë së përbërë me bashkërenditje dhe me nënrenditje, si dhe argumenton përgjigjen e tij;
- ndërton fjali të ndryshme me bashkërenditje dhe me nënrenditje;
- dallon funksionet gramatikore të gjymtyrëve (kryefjalë, kallëzues, përcaktor, përcaktor kallëzuesor, kundrinor, rrethanor) në një fjali të dhënë dhe përcakton se me çfarë shprehen;
- përcakton llojet e gjymtyrëve të dyta dhe argumenton përgjigjen e tij;
- përdor në fjali gjymtyrët e dyta;
- kthen ligjëratën e drejtë në ligjëratë të zhdrejtë dhe anasjellas.

Morfologji

Nxënësi analizon klasat e fjalëve të ndryshueshme dhe të fjalëve të pandryshueshme.

Nxënësi:

- dallon klasat e fjalëve;
- analizon kategoritë gramatikore të emrit;
- përcakton gjininë, numrin, rasën dhe shkallën e mbiemrit;
- përcakton formën, mënyrën, vetën, numrin, kohën e foljeve;
- dallon dhe përdor format e pashtjelluara;
- dallon dhe përdor përemrat, si dhe përcakton llojin e tyre;
- analizon veçoritë gramatikore të përemrave të ndryshëm;
- dallon dhe përdor trajtat e shkurtra dhe të bashkuara (tri pozicionet);
- dallon dhe përdor ndajfoljet, si dhe përcakton llojin e tyre;
- dallon dhe përdor lidhëzat, si dhe përcakton llojin e tyre;
- dallon dhe përdor paraafjalët sipas rasave.

Fjalëformim

Nxënësi analizon fjalën sipas ndërtimit dhe fjalëformimit.

Nxënësi:

- analizon përbërësit e fjalës;
- dallon fjalët e thjeshta nga fjalët jo të thjeshta;
- përcakton mënyrën e formimit të fjalëve;
- dallon dhe formon fjalë të prejardhura;
- dallon dhe formon fjalë të përbëra;
- dallon dhe analizon fjalë të përngjitura.

Histori e gjuhës shqipe

Nxënësi vlerëson lashtësinë e gjuhës shqipe dhe kontribuuesit kryesorë të lëvrimin të saj.

Nxënësi:

- vlerëson lashtësinë e gjuhës shqipe si pjesë e familjes së gjuhëve indoevropiane;
- analizon dhe vlerëson dokumentet e para të shkrimit të shqipes;

- analizon dhe vlerëson vendimet më të rëndësishme të Kongresit të Manastirit dhe të Kongresit të Elbasanit;
- analizon dhe vlerëson vendimet më të rëndësishme të Kongresit të Drejtshkrimit.

Leksikologji

Nxënësi vlerëson pasurinë leksikore të shqipes dhe përdor drejt gjuhën standarde.

Nxënësi:

- përdor mirë gjuhën standarde gjatë të folurit dhe të shkruarit;
- përcakton dhe analizon kuptimet e fjalës;
- vlerëson pasurinë e leksikut të gjuhës shqipe.

Drejtshkrim dhe pikësim

Nxënësi zbaton rregullat drejtshkrimore dhe përdor drejt shenjat e pikësimit.

Nxënësi:

- zbaton rregullat kryesore të drejtshkrimit të gjuhës shqipe;
- përdor mirë shenjat e pikësimit, brenda dhe në fund të fjalisë.

NJOHURITË KRYESORE

- Gjuha e folur
- Qartësia, ritmi, theksi dhe intonacioni gjatë të folurit
- Komunikimi: elementet e komunikimit, komunikimi verbal dhe komunikimi jo verbal
- Planifikimi dhe organizimi i mendimeve para një prezantimi
- Përcaktimi i qëllimit dhe i dëgjuesit dhe të folurit
- Struktura e prezantimeve dhe të folurit në publik
- Stilet e ndryshme të të folurit (formal, joformal)
- Biseda, dialogu, monologu, diskutimi, fjalimi, intervista, rrëfimi, përshkrimi, udhëzimi etj.
- Përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe të komunikimit
- Teknikat e dëgjimit aktiv
- Strategjitë për të kuptuar mesazhet gjatë të dëgjuarit
- Interpretimi i elementeve jo verbale të folësit
- Të kuptuarit e gjuhës së folur në media
- Etika e dëgjimit
- Strategjitë e të kuptuarit
- Tekstet letrare dhe jo letrare
- Tekstet digjitale dhe mediatike
- Tekstet letrare
- Elementet e formës dhe të përmbajtjes së teksteve letrare
- Gjinitë dhe llojet letrare
- Figurat stilistike kryesore
- Njohuri kryesore për krijimtarinë e shkrimtarëve të letërsisë për fëmijë
- Krijimtaria folklorike shqiptare dhe botërore

- Tekste jo letrare përshkruese, rrëfyese, argumentuese, udhëzuese, shpjeguese
- Modelet e teksteve (krahasim- kontrast, shkak-pasojë etj.)
- Procesi i të shkruarit, fazat
- Tregime ose rrëfime personale
- Përshkrime
- Ese
- Poezi dhe shkrime të tjera krijuese
- Ditar
- Postime
- Blogje
- Emaile dhe mesazhe elektronike
- Tekste multimediale
- Klasat e fjalëve ose pjesët e ligjëratës
- Llojet e morfemave
- Temat e fjalës
- Tipat e fjalëve nga pikëpamja e përbërjes strukturore dhe e fjalëformimit
- Mënyrat kryesore të fjalëformimit
- Emri dhe kategoritë e tij kryesore
- Mbiemri dhe kategoritë e tij kryesore
- Numërori
- Përemri. Llojet. Trajtat e shkurtra të përemrit vetor
- Folja dhe kategoritë e saj kryesore
- Format e pashtjelluara të foljes
- Ndajfolja. Llojet e ndajfoljeve. Shkalla e ndajfoljeve
- Parafjala sipas rasave
- Lidhëzat. Llojet e lidhëzave
- Pjesëza. Pasthirrma
- Fjalja. Kuptimi
- Tipat e fjalive sipas kumtimit
- Fjalitë pohore dhe fjalitë mohore
- Fjalitë dykryegjymtyrëshe
- Gjymtyrët kryesore: kryefjala dhe kallëzuesi
- Gjymtyrët e dyta
- Gjymtyrët homogjene
- Fjalitë e përbëra me bashkërenditje. Fjalitë e përbëra me nënrenditje
- Ligjërata e drejtë dhe ligjërata e zhdrejtë
- Historia e gjuhës shqipe. Vendi i saj në familjen e gjuhëve indoevropiane
- Kuptimet leksikore të fjalëve. Ngjyrimi emocional i fjalëve në gjuhën shqipe

- Sinonimet. Antonimet. Homonimet
- Fjalët e urta
- Shprehjet frazeologjike
- Leksiku i gjuhës shqipe dhe shtresat kryesore të tij. Dialektet e gjuhës shqipe
- Gjuha standarde shqipe
- Regullat kryesore të drejtshkrimit të zanoreve dhe të bashkëtingëlloreve
- Drejtshkrimi i fjalëve me prejardhje të huaja
- Përdorimi i shkronjave të mëdha
- Përdorimi i shenjave të pikësimit, brenda dhe në fund të fjalisë

VLERAT DHE QËNDRIMET

- Dashuria për gjuhën amtare
- Respekti për kulturën dhe traditat kombëtare
- Përgjegjshmëria në përdorimin e gjuhës
- Vëmendja ndaj saktësisë gjuhësore
- Bashkëpunimi në diskutime dhe debate
- Kureshtja për të mësuar më shumë
- Përkushtimi ndaj leximit dhe krijimtarisë
- Toleranca dhe respekti për mendimet e të tjerëve
- Vetëdija për rëndësinë e gjuhës në identitetin personal dhe kombëtar
- Përkushtimi ndaj studimit dhe hulumtimit
- Ndjeshmëria ndaj diversitetit gjuhësor dhe kulturor
- Vetëvlerësimi dhe përmirësimi i vazhdueshëm
- Ndërgjegjësimi për rolin e gjuhës në komunikimin e përditshëm
- Etika në përdorimin e burimeve gjuhësore dhe intelektuale
- Ndërgjegjësimi për ndikimin e teknologjisë në gjuhë dhe komunikim
- Përfshirja aktive në aktivitetet gjuhësore dhe kulturore
- Angazhimi për promovimin e gjuhës shqipe në komunitet
- Vlerësimi për shkrimtarët dhe veprat letrare
- Vetëdija për rëndësinë e letërsisë në kulturën kombëtare dhe botërore
- Ndërgjegjësimi për kontributin e letërsisë në zhvillimin e mendimit kritik
- Toleranca dhe respekti për interpretimet e ndryshme letrare
- Ndjeshmëria ndaj ndjenjave dhe përvojave njerëzore të shprehura në letërsi
- Përfshirja aktive në aktivitete dhe klube letrare
- Vlerësimi i rolit të letërsisë në formimin e identitetit personal dhe kombëtar
- Angazhimi për të lexuar dhe analizuar vepra të ndryshme letrare jashtë kurrikulës shkollore

3.1.5 Lënda: “Gjuhë angleze” dhe “Gjuhë e huaj e dytë”

Lënda “Gjuhë angleze” dhe “Gjuhë e huaj e dytë” synojnë forcimin e kompetencës kyç të komunikimit dhe të shprehurit në gjuhë të huaj.

Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit në gjuhë të huaj e fuqizon nxënësin të veprojë duke përdorur specifikisht mjetet dhe mënyrat gjuhësore. Për të realizuar qëllimet komunikuese, nxënësi mobilizon të gjitha kapacitetet e tij dhe i kombinon ato me kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj. Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaj është një sintezë e njohurive të parimeve bazë gramatikore, e njohurive se si gjuha përdoret në mjedise shoqërore për të kryer funksionin komunikues dhe e njohurive se si funksionet komunikuese kombinohen me parimet e ligjërimit.

Kompetencat e lëndës “Gjuhë angleze” dhe të lëndës “Gjuhë e huaj e dytë” dhe përshkrimi i tyre.

Kompetencat e lëndës	Përshkrimi i kompetencave
<i>Kompetenca gjuhësore</i>	Kompetenca gjuhësore nënkupton përvetësimin e rregullave gramatikore, semantike, fonetike, ortografike, organizimin e fjalëve në fjali, si dhe pasurimin e fjalorit.
<i>Kompetenca socio-gjuhësore</i>	Kompetenca socio-gjuhësore ka të bëjë me dimensionin shoqëror të gjuhës dhe i referohet të mësuarit të akteve të ndryshme të ligjërimit dhe komunikimit në kontekste të ndryshme shoqërore. Këto kontekste kanë të bëjnë me statusin shoqëror, gjininë, moshën e nxënësit si dhe me faktorë të tjerë që influencojnë në stilin dhe regjistrat e gjuhës. Zhvillimi i kësaj kompetence është shumë i rëndësishëm pasi në situata të ndryshme duhen përdorur lloje të ndryshme shprehjesh si edhe duhen mbajtur qëndrime, besime, vlera dhe pikëpamje të ndryshme.
<i>Kompetenca pragmatike</i>	Kompetenca pragmatike ka të bëjë me njohjen e rregullave dhe parimeve sipas të cilave mesazhi komunikues organizohet dhe strukturohet (zhvillimi i temës, lidhja logjike e ideve, koherenca e mendimeve) dhe realizimin e funksioneve komunikuese (kërkimi i informacionit, dhënia e këshillës, kërkimi për ndihmë, rënia dakord, përshëndetjet etj.).

3.1.6 Rezultatet e të nxënit

Rezultatet e të nxënit janë hartuar mbi bazë të kompetencave të lëndës së gjuhës angleze dhe lëndës së gjuhës së huaj të dytë dhe përmbajnë kërkesat që nxënësi duhet t’i arrijë pas përfundimit të arsimit bazë.

Organizimi i rezultateve të të nxënit përmban njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat të cilat zhvillohen dhe thellohen gradualisht, duke pasur parasysh zhvillimin fizik dhe psiko-motor të nxënësve. Këto rezultate mundësojnë arritjen e tetë kompetencave kyçe të përcaktuara në kornizën kurrikulare.

Më poshtë janë dhënë rezultatet e të nxënit të gjuhës angleze dhe të gjuhës së huaj të dytë për arsimin e bazë, si dhe njohuritë, shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet e domosdoshme për arritjen e këtyre rezultateve.

Rezultatet e të nxënës në fund të klasës së nëntë
GJUHË ANGLEZE
1. Kompetenca gjuhësore
Nxënësi: - zotëron dhe kontrollon fjalor të mjaftueshëm për të shprehur nevojat bazë të komunikimit dhe për të përballuar nevojat e thjeshta të mbijetesës; - zotëron një repertor bazë të gjuhës i cili mundëson përballje me situatat të parashikuara nga jeta e përditshme, megjithëse në përgjithësi do t'i duhet të përdorë shenja ose fjalë shpjeguese për të transmetuar mesazhin; - përdor struktura të thjeshta në mënyrë korrekte, por në mënyrë sistematike bën gabime bazë si p.sh. ka tendence të ngatërrojë kohët e foljeve dhe harron të bëjë përshtatjet midis pjesëve të fjalisë; megjithatë zakonisht është i qartë në atë që përpiqet të komunikojë; - shqipton në përgjithësi qartë dhe kuptohet nga bashkëfolësi në biseda të thjeshta nga jeta e përditshme; - shkruan pa gabime dhe saktësi fonetike fjali rreth temave nga jeta e përditshme.
2. Kompetenca socio-gjuhësore
Nxënësi: - menaxhon shkëmbime të shkurtra informacioni shoqëror duke përdorur përshëndetje dhe shprehje të përditshme të mirësjelljes; - mund të bëjë dhe t`ju përgjigjet ftesave, sugjerimeve etj.; - shpreh mendimet dhe qëndrimet e tij në mënyrë të thjeshtë rreth temave të njohura; - është i vetëdijshëm, vëzhgon dhe krahason ndryshimet më të rëndësishme midis zakoneve, qëndrimeve, vlerave dhe besimeve të vendeve, kulturave dhe popujve të ndryshëm.
3. Kompetenca pragmatike
Nxënësi: - përshtat dhe përdor shprehje të mësuara më parë në situata të reja nga jeta e përditshme; - zgjeron përdorimin e shprehjeve të mësuara përmes rikombinimeve të thjeshta të elementeve të tyre; - përdor teknika dhe strategji të thjeshta për të filluar, vazhduar ose përfunduar një bisedë të shkurtër rreth temave të njohura; - kërkon vëmendje në një bashkëbisedim me temë nga jeta e përditshme; - tregon një histori ose përshkruan një ngjarje duke u bazuar në një listë të thjeshtë çështjesh; - jep një shembuj për argumente të thjeshta duke përdorur fjalët lidhëse "për shembull", etj.; - përdor fjalët lidhëse për të lidhur fjali të thjeshta për të treguar një histori ose për të përshkruar një ngjarje; - shpreh në mënyrë të kuptueshme pikat kryesore të një tregimi.
NJOHURI DHE KONCEPTE

Për përmbushjen e kompetencave të lëndës të cilat çojnë natyrshëm në forcimin e kompetencave kyçe, nxënësit i duhet të konsolidojë njohuritë dhe konceptet e duhura, të aftësohet në shkathtësitë e fituara dhe të mbajë qëndrime dhe të demonstrojë vlera në situata të ndryshme.

1. Formimi kulturor:

- a. **Jeta e përditshme** (koha e lirë; aktivitetet e moshës; planifikimi i kohës; agjenda ditore; sporti; ushqimet; të dhëna personale; plane personale etj.).
- b. **Jeta shkollore** (planifikimi i udhëtimeve me klasën; rregullat në shkollë; mësimi në shkollë; lëndët mësimore; orari i shkollës; marrëdhëniet midis shokëve dhe mësuesve etj.).
- c. **Jeta personale dhe shoqërore** (probleme të adoleshencës; festat; personaliteti; marrëdhëniet shoqërore; dëshirat; jeta në komunitet etj.).
- d. **Bota rreth nesh** (udhëtimet dhe turizmi; kultura; kujdesi për planetin; qëndrueshmëria mjedisore; ndryshimet klimatike; përgjegjësitë shoqërore; komuniteti etj.).
- e. **Bota e komunikimit** (shkenca dhe teknologjia; inteligjenca artificiale; shpikje dhe zbulime; media dhe informacioni; muzika; çështje aktuale etj.).

2. Formimi gjuhësor:

- a. **Gramatika** (mbiemrat dhe shkallët e tyre; ndajfoljet dhe llojet e tyre; emrat e numërueshëm dhe të panumërueshëm; përemrat; numërorët; parafralët; kohët e foljeve; shprehje foljore dhe frazeologjike të thjeshta; sinonime dhe antonime; fjali kushtore; parafralët; mënyra joveprare; ligjërata e drejtë dhe e zhdrejtë; llojet e fjalive gjymtyrët kryesore dhe gjymtyrët e dyta; pikësimi etj.).
- b. **Funksionet gjuhësore** (të shprehurit e preferencave/kërkesave/ofertave/aprovimit/mosaprovimit/ qëllimit; dhënia e këshillave/sugjerimeve etj.).

GJUHË E HUAJ E DYTË

1. Kompetenca gjuhësore

Nxënësi:

- zotëron dhe përdor shprehje të shkurtra të përditshme për të plotësuar nevoja të thjeshta konkrete: detaje personale, rutina e përditshme, dëshirat dhe nevojat, kërkesa për informacion, etj.;
- zotëron një repertor të kufizuar të shprehjeve që mban mend rreth situatave që kanë të bëjnë me keqkuptimet që ndodhin në rrethana jo rutinë;
- zotëron dhe kontrollon fjalor të mjaftueshëm për të shprehur nevojat bazë të komunikimit dhe për të përballuar nevojat e thjeshta të mbijetesës;
- përdor në mënyrë korrekte struktura të thjeshta gramatikore, por në mënyrë sistematike bën gabime bazë-si p.sh. ka tendencë të ngatërrojë kohët e foljeve dhe harron të bëjë përshtatjen kryefjalës me kallëzuesin, pa ndikuar në qartësinë e asaj që dëshiron të shprehë;
- shqipton në përgjithësi qartë dhe kuptohet pavarësisht një aksenti të ndikuar nga gjuha amtare, por ka nevojë për përsëritje të njohurive;

- shkruan me saktësi fonetike fjalë të shkurtra që janë pjesë të fjalorit të tij, kopjon fjali rreth temave të përditshme- p.sh. shpjegime si të shkojë diku etj..
2. Kompetenca socio-gjuhësore
Nxënësi: - menaxhon shkëmbime shumë të shkurtra informacioni shoqëror duke përdorur përshëndetje shprehje të përditshme të mirësjelljes; - sugjeron, shkëmben informacion, harton dhe ju përgjigjet ftesave për aktivitete të ndryshme; - shpreh mendimet dhe qëndrimet e tij në mënyrë të thjeshtë.
3. Kompetenca pragmatike
Nxënësi: - përdor shprehjet gjuhësore të mësuara dhe zgjeron përdorimin e tyre duke kombinuar thjeshtë elementët e tyre; - kërkon vëmendje në një bashkëbisedim të thjeshtë rreth temave të njohura; - përdor teknika shumë të thjeshta për të filluar, vazhduar dhe mbyllur një bashkëbisedim; - tregon një histori ose përshkruan diçka duke u bazuar në një listë të thjeshtë çështjesh; - formon fjali të përbëra duke përdorur lidhëza të thjeshta si “dhe”, “por” dhe “sepse”.
NJOHURI DHE KONCEPTE
Për përmbushjen e kompetencave të lëndës të cilat çojnë natyrshëm në forcimin e kompetencave kyçe, nxënësit i duhet të konsolidojë njohuritë dhe konceptet e duhura, të aftësohet në shkathhtësitë e fituara dhe të mbajë qëndrime dhe të demonstrojë vlera në situata të ndryshme.
1. Formimi kulturor: Jeta e përditshme (<i>koha e lirë dhe planifikimi i saj; aktivitetet e moshës, agjenda, sporti, ushqimet, të dhëna personale, plane personale, etj.</i>). Jeta shkollore (<i>planifikimi i udhëtimeve me klasën, rregullat në shkollë, mësimi në shkollë, lëndët mësimore etj.</i>). Jeta personale dhe shoqërore (<i>probleme të adoleshencës, festat, personaliteti, marrëdhëniet shoqërore, dëshirat, familja, etj.</i>). Bota rreth nesh (<i>udhëtimet dhe turizmi, kultura, kujdesi për planetin, ndryshimet klimaterike, përgjegjësitë shoqërore, komuniteti etj.</i>). Bota e komunikimit (<i>shkenca dhe teknologjia, shpikje dhe zbulime, telefoni, radio, muzika, çështje aktuale, media sociale, teknologjitë e komunikimit, intelijenca artificiale, etj.</i>).
2. Formimi gjuhësor: Gramatika (<i>mbiemrat dhe shkallët e tyre, llojet e ndajfoljeve, emrat e numërueshëm dhe të panumërueshëm, kohët e foljeve, shprehje foljore të thjeshta, fjali kushtore, parafjalët, mënyra joveprore , ligjërata e drejtë dhe e zhdrejtë etj.</i>).
3. Funksionet gjuhësore (<i>të shprehurit e preferencave/kërkesave/ofertave/aprovimit/ mosaprovimit/ qëllimit, dhënia e këshillave/sugjerimeve etj.</i>).
AFTËSI DHE SHKATHTËSI

- Të dëgjuarit
- Të folurit prodhues dhe të folurit ndërveprues
- Të shkruarit prodhues dhe të shkruarit ndërveprues
- Të lexuarit
- Përpunimi i informacionit
- Të menduarit kritik dhe zgjidhja e problemeve
- Krahassimi
- Ndërmjetësimi gjuhësor
- Ndërmjetësimi kulturor
- Prezantimi
- Përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit
- Të kuptuarit dhe krijimi i medias dhe informacionit

QËNDRIME DHE VLERA

- Korrektësi në komunikim
- Vëmendje gjatë dëgjuarit, të lexuarit dhe të shkruarit
- Pjesëmarrje në diskutime duke respektuar dhe pranuar mendimin ndryshe
- Empati gjatë komunikimit
- Bashkëpunim në grup
- Motivim për të lexuar për kënaqësi dhe informacion
- Respektim i etikës gjatë komunikimit personal dhe në grup
- Vlerësim i kontributit të të tjerëve gjatë kryerjes së një detyre
- Vetëbesim dhe vetëvlerësim gjatë kryerjes së detyrave të ndryshme
- Vullnet gjatë kryerjes së detyrave
- Tolerancë dhe respekt për kulturën, traditat dhe gjuhën e tjetrit
- Imagjinatë dhe mendim krijues për zgjidhjen e problemeve
- Vullnet dhe gatishmëri për punën individuale dhe në grup
- Pavarësi dhe vetë-iniciativë në vendimmarrje dhe veprime
- Kureshtje për hulumtim dhe kërkim
- Kujdes për veten, të tjerët dhe mjedisin
- Respektim dhe pranim i diversitetit kulturor
- Respekti për kulturën dhe traditat kombëtare dhe botërore
- Ndërgjegjësimi për rolin e gjuhëve në komunikimin e përditshëm
- Etika në përdorimin e burimeve gjuhësore dhe intelektuale
- Ndërgjegjësimi për ndikimin e teknologjisë në gjuhë dhe komunikim
- Ndërgjegjësimi për kontributin e gjuhëve në zhvillimin e mendimit kritik

3.1.7 Ndarja e kohës

Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Gjuhët dhe komunikimi”.

Lëndët e fushës “Gjuhët dhe komunikimi”	Klasat 6-9 (orë mësimore në javë)
Gjuhë shqipe	20 (5+5+5+5)
Gjuhë angleze	12 (3+3+3+3)
Gjuhë e huaj e dytë	8 (2+2+2+2)
Gjithsej	40

3.1.8 Udhëzime metodologjike

Metodat e mësimdhënies janë mjaft të rëndësishme për të realizuar një mësimdhënie efektive. Përdorimi i tyre shërben për zhvillimin gjuhësor dhe letrar të nxënësve. Mësuesit duhet të përditësojnë çdo ditë njohuritë rreth metodave, teknikave dhe strategjive të mësimdhënies me qëllim që të zhvillojnë tek nxënësit dëshirën për dijen, virtytet njerëzore, ambicien për të qenë të suksesshëm dhe aktivë në jetën e përditshme. Metoda, strategji dhe teknika të tilla, si: diskutimi për njohuritë paraprake, diagrami piramidale, leximi i drejtuar, imagjinata e drejtuar, parashikimi me terma paraprake, harta e konceptit, loja me role, mendo individualisht - puno në çift - ndaje në grup, rrjeti i diskutimit, pyetje autorit, ditarët e të nxënësve, pyetja sjell pyetjen, debate, stuhi mendimesh, etj., shërbejnë si nxitje për nxënësit në procesin e të nxënësve dhe si garanci për rezultate të mira në procesin e të nxënësve.

Mësuesit e gjuhës së huaj, duke mos lënë mënjanë metodat tradicionale të mësimdhënies, duhet të përdorin gjerësisht metodën komunikuese në mësimdhënie. Qëllimi i kësaj metode është që në orën e mësimi gjuha e përdorur të jetë sa më afër gjuhës që përdoret në jetën e përditshme. Kjo do të thotë që mësuesi duhet t’i mësojë nxënësit jo “si të flasin”, por “çfarë të flasin” dhe “kur të flasin”.

Disa tipare të kësaj metode janë:

- mësuesi dhe nxënësit përdorin gjuhën që po mësojnë gjatë orës së mësimi;
- gjuha që nxënësit po mësojnë është një mjet për komunikimin në klasë rreth problemeve dhe çështjeve reale të jetës së përditshme;
- funksionet gjuhësore që mësohen përdoren në situata të nxënësve të shumëllojshme dhe reale;
- veprimtari të përditshme janë puna në çift, puna me role dhe lojërat pasi ato ngjasojnë me botën reale (gjuha që përdoret duhet të ketë një qëllim);
- theksi vendoset në diskutimin e situatave reale, ku shprehjet dhe fjalori i ri që po jepet, është i përshtatshëm për këto situata;
- gabimet konsiderohen të natyrshme dhe të pranueshme.

Kjo metodë fokusohet në aftësimin e nxënësve për të komunikuar në mënyrë efektive dhe rrjedhshëm në situata të jetës reale duke i dhënë përparësi ndërveprimit si mjet dhe si qëllim përfundimtar i të nxënësve. Aktivitetet në përfshijnë lojëra me role, diskutime në grup, detyra për zgjidhjen e problemeve dhe materiale autentike të cilat inkurajojnë përdorimin praktik të gjuhës. Gramatika dhe fjalori mësohen në kontekstin e

komunikimit dhe rrjedhshmëria vlerësohet mbi saktësinë në fazat fillestare. Qëllimi është të zhvillohet një kompetencë funksionale në gjuhë.

Mësimdhënia duhet të karakterizohet nga kriteret e mëposhtme:

1. *Mësimdhënie me në qendër nxënësin*

Nxënësit janë në qendër të procesit të mësimdhënies. Ky proces ndërtohet në varësi të nevojave, aftësive dhe interesave të nxënësve. Nxënësit e një klase janë të ndryshëm dhe kanë stile të ndryshme për sa i përket mënyrës se si ata nxënë: individualisht, në grup, nën udhëheqjen e mësuesit, të pavarur, me anë të mjeteve konkrete etj. Përpos kësaj, lëndët e fushës “Gjuhët dhe komunikimi” kërkojnë që nxënësit të nxënë konceptet, të zotërojnë shprehitë dhe të zbatojnë njohuritë gjuhësore. Këto kushte diktojnë nevojën për strategji të ndryshme të mësimdhënies të cilat përshtaten me rezultatet e të nxënës dhe nevojat e nxënësve. Mësimdhënia me në qendër nxënësin fokusohet gjithashtu në strategjitë efektive të të nxënës, ku të nxënës njihet si një proces aktiv dhe dinamik dhe nxënësit ndërtojnë njohuritë e tyre për atë që po mësojnë. Shembuj të mësimdhënies me në qendër nxënësin përfshijnë diskutimin, lojërat, simulimet, zbulimin dhe zgjidhjen e problemeve.

2. *Të nxënës bashkëveprues*

Të nxënës bashkëveprues është një metodë e mësimdhënies dhe të nxënës, ku nxënësit bashkohen për të eksploruar më tej konceptet e mësuara, për të krijuar projekte të ndryshme. Të nxënës bashkëveprues inkurajon bashkëpunim midis grupeve të nxënësve, gjë që u sjell përfitime afat shkurtra që lidhen me rezultatet e tyre në mësim dhe përfitime afatgjata që kanë të bëjnë me përgatitjen e tyre për botën e punës, ku suksesi në profesion varet gjithnjë e më shumë nga bashkëpunimi në grup. Puna në grup nxit tolerancën ndaj mendimit të tjetrit, si dhe ndikon në përdorimin e formave demokratike për të ndarë përgjegjësitë dhe punën.

Të mësuarit bashkëveprues ndihmon në zhvillimin e aftësive të komunikimit, zhvillon aftësitë sociale të nxënësve, promovon vetëvlerësimin e tyre dhe i bën ata nxënës autonomë.

3. *Mësimdhënie e diferencuar*

Mësimdhënia e diferencuar ndihmon mësuesit të angazhojnë në orën e mësimi çdo nxënës duke ju përshtatur stilit të tyre specifik të të nxënës. Mësimdhënia e diferencuar ofron një mënyrë për të përmbushur të gjitha nevojat e nxënësve duke i inkurajuar ata të shprehin atë që kanë mësuar në mënyra të ndryshme. Për të identifikuar dallimet individuale, mësuesit mund të shikojnë dhe t’ju referohen shumë burimeve të ndryshme për të marrë informacion. Burimet mund të përfshijnë vëzhgime në klasë, modele të punës së nxënësve, opinione/komente nga mësues të tjerë, etj.

4. *Integrimi i aftësive gjuhësore*

Të katër aftësitë gjuhësore (të dëgjimit, të leximit, të folurit dhe të shkruarit) duhet të integrohen tërësisht në mësimdhënien dhe të nxënës e gjuhës së huaj. Për shembull, një fragment leximi mund të çojë në një diskutim në grup të vogël, i cili mund të çojë më tej në një detyrë me shkrim. Duke përdorur një qasje të tillë, mësuesit bëjnë të mundur që nxënësit të zhvillojnë një aftësi të ekuilibruar në dëgjim, të folur, lexim dhe shkrim. Kjo metodologji holistike pasqyron natyrën komplekse të përdorimit të gjuhës në jetën reale dhe i përgatit më mirë nxënësit për komunikim efektiv në kontekste të ndryshme.

5. *Përdorimi i teknologjisë dhe inteligjencës artificiale (IA)*

Kjo metodologji përdor teknologjinë dhe inteligjencën artificiale për të krijuar përvoja të personalizuara dhe ndërvepruese të të nxënit. Përfshirja e teknologjisë dhe IA në metodologjitë e mësimi të gjuhës së huaj ofron një përvojë dinamike, të personalizuar dhe tërheqëse që mund të plotësojë metodat tradicionale të mësimdhënies dhe të përgatisë më mirë nxënësit për komunikim në botën reale në gjuhën huaj që po mësojnë. Mjete të tilla si aplikacionet dhe platformat e mësimi të gjuhës së huaj, realiteti virtual dhe chatbot-et e fuqizuara nga IA u ofrojnë nxënësve mundësi të nxëni gjithëpërfshirëse dhe fleksibël. Aplikacionet e mësimi të gjuhës si Akelius, Duolingo etj. përdorin gamifikimin për ta bërë mësimin tërheqës dhe argëtues, ndërsa platforma të ndryshme të fuqizuara nga IA personalizojnë mësimet bazuar në përparimin dhe performancën e secilit nxënës. Këto aplikacione shpesh përfshijnë teknologjinë e njohjes së zërit që i ndihmon nxënësit të praktikojnë shqiptimin dhe të marrin reagime të menjëhershme.

6. *Të nxëniti bazuar në projekt*

Të nxëniti bazuar në projekt përfshin një qasje dinamike në klasë dhe një metodë mësimdhënieje përmes së cilës nxënësit fitojnë njohuri më të thellë duke eksploruar aktivisht sfidat dhe problemet e botës reale. Të nxëniti bazuar në projekt ndihmon nxënësit të zhvillojnë njohuri fleksibël, aftësi efektive për zgjidhjen e problemeve, të mësuarit e vetëdrejtuar, aftësi bashkëpunimi efektiv dhe motivim të brendshëm. Të nxëniti bazuar në projekt krijon praktika të reja mësimore, të cilat pasqyrojnë mjedisin aktual ku nxënësit jetojnë dhe mësojnë, vendos kërkesa të reja për nxënësit dhe mësuesit për të sfiduar praktikat tradicionale në mësimin e gjuhëve të huaja. Të nxëniti bazuar në projekt kërkon shkathtësi dhe planifikim nga nxënësi, forma të reja të përfaqësimit të njohurive në shkollë, mekanizma të zgjeruar për bashkëpunim dhe komunikim dhe mbështetje për reflektim dhe vlerësim autentik.

7. *Të nxëniti bazuar në detyra*

Mësuesi organizon mësimin rreth detyrave që nxënësit kryejnë duke përdorur gjuhën e huaj që po mësojnë. Këto detyra imitojnë aktivitetet e botës reale dhe kërkojnë që nxënësit të përdorin komunikim autentik. Shembuj të detyrave përfshijnë planifikimin e një udhëtimi, kryerjen e një interviste ose zgjidhjen e një problemi praktik. Fokusi është në arritjen e rezultateve të të nxëniti përmes përdorimit të gjuhës, gjë që i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre gjuhësore në mënyrë natyrale.

8. *Të nxëniti social dhe emocional*

Kjo metodologji gërsheton parimet e të nxëniti social dhe emocional (vetëdija, vetë-menaxhimi, ndërgjegjësimi social, aftësitë e marrëdhënieve dhe vendimmarrja e përgjegjshme) në të nxëni e gjuhëve të huaja, duke theksuar zhvillimin e inteligjencës emocionale të nxënësve krahas aftësive gjuhësore. Aktivitetet zhvillohen jo vetëm për të zhvilluar aftësitë gjuhësore, por edhe për të promovuar kompetencat emocionale dhe sociale. Për shembull, diskutimet rreth normave dhe vlerave kulturore në gjuhë të huaj mund të rrisin ndërgjegjësimin shoqëror dhe kulturor të nxënësve. Lojërat me role dhe projektet në grup inkurajojnë aftësitë e marrëdhënieve dhe punën në grup, ndërsa ditari reflektues në gjuhë të huaj nxit vetëdijen tek nxënësit. Mësuesit krijojnë një mjedis të sigurt dhe gjithëpërfshirës ku nxënësit ndihen të sigurt kur përballen, duke shprehur ndjenjat e tyre dhe duke mbështetur njëri-tjetrin.

9. *Qëndrueshmëria mjedisore*

Kjo metodologji përdor mjedisin fizik dhe atë social si një burim kyç për mësimin e gjuhës së huaj, duke i inkurajuar nxënësit të ndërveprojnë me mjedisin e tyre dhe ta përdorin gjuhën në mënyra autentike dhe kuptimplote. Përfshirja në orën e mësimin të ndryshimeve klimatike dhe çështjeve të tjera globale me të cilat po përballen shoqëria e bën mësimin e gjuhës së huaj më tërheqës, praktik dhe efektiv. Duke ju ofruar nxënësve situatë reale dhe autentike mjedisore dhe duke inkurajuar ndërveprimin e tyre me mjedisin ku jetojnë, kjo metodologji promovon përvetësim më të thellë, më kuptimplotë të gjuhës së huaj dhe i ndihmon nxënësit të zhvillojnë kompetencën e të shprehurit në gjuhë të huaj.

10. Edukimi për Median dhe Informacionin (EMI)

Edukimi për median dhe informacionin është një metodologji që ndërthur mësimin e aftësive gjuhësore me zhvillimin e të menduarit kritik, vlerësimin e informacionit dhe konsumin e përgjegjshëm të medias. Duke u angazhuar me formate dhe burime të ndryshme mediatike, nxënësit rrisin aftësitë e tyre të të kuptuarit të përmbajtjeve të ndryshme mediatike, aftësitë analitike dhe aftësitë komunikuese në gjuhë të huaj. EMI jo vetëm që zhvillon aftësitë gjuhësore të nxënësve, por gjithashtu i pajis ata me aftësi për të lundruar dhe për t'u angazhuar në mënyrë aktive dhe kritike me sasinë e madhe të informacionit dhe medias që ata hasin çdo ditë. Integrimi i EMI në mësimdhënien e gjuhës së huaj krijon një mjedis mësimor dinamik që përgatit nxënësit për komunikim efektiv dhe pjesëmarrje aktive në shoqërinë e një epoke digjitale.

3.1.9 Udhëzime për vlerësimin

Roli kryesor i vlerësimit është të përmirësojë të nxënësit. Informacioni i siguruar nga vlerësimi i ndihmon mësuesit të kuptojnë anët e dobëta dhe anët e forta të nxënësve në procesin e të nxënësit dhe u jep mundësi të përmirësojnë mësimdhënien.

Vlerësimi i nxënësve për fushën “Gjuhët dhe komunikimi” ka për synim matjen e kompetencave të fushës të paraqitura nëpërmjet rezultateve të të nxënësit.

Llojet e vlerësimit

Vlerësimi diagnostikues që zakonisht kryhet në fillim të vitit shkollor ose para zhvillimit të një grupi orësh, për të identifikuar njohuritë paraprake, interesat ose aftësitë që kanë nxënësit rreth asaj për të cilën po kryhet vlerësimi. Ky informacion përdoret për të orientuar praktikën e mësimdhënies së mësuesit dhe të nxënësit e nxënësve në mënyrë që të përcaktohen teknikat korrigjuese. Vlerësimi diagnostikues mund të jetë i shkurtër, i shpejtë, joformal dhe mund të bëhet me gojë dhe me shkrim.

Vlerësimi i vazhdueshëm (formues) është një proces që ndodh gjatë gjithë kohës në klasë dhe informon nxënësit dhe prindërit mbi progresin e nxënësve. Të dhënat dhe informacioni i mbledhur nga vlerësimi formues përdoren për të përmirësuar proceset e mësimdhënies dhe të nxënësit. Fokusi i vlerësimit formues nuk duhet të jetë vetëm vlerësimi me notë i nxënësit.

Vlerësimi përmbledhës kryhet më shpesh në fund të një grupi orësh, për të përcaktuar çfarë është mësuar mbas një periudhe kohe. Vlerësimet përmbledhëse përdoren jo vetëm për të informuar nxënësit e prindërit për progresin e nxënësve, por edhe për të përmirësuar praktikën e mësimdhënies dhe të nxënësit.

Gjatë zbatimit të programit nxënësve duhet t'u jepet mundësia të punojnë edhe në grup, për kryerjen e detyrave të cilat mund të zgjidhen me këtë metodë pune. Në këto raste mësuesi parashtron peshën e vlerësimit me notë të grupit, në tërësi dhe të secilit nxënësi, në veçanti.

Komponentët e vlerësimit janë vlerësim me gojë dhe vlerësim me shkrim. Vlerësimi me shkrim shërben për aftësimin e të shprehurit dhe komunikimit me shkrim. Mësuesi e vlerëson nxënësin me notë për prezantimet me gojë, në testimet periodike me shkrim dhe në punët me shkrim, të zhvilluara individualisht ose në grup.

Një formë e vlerësimit me shkrim nga nxënësit janë edhe testimet.

Vlerësimi i punëve me shkrim është një mjet shumë i rëndësishëm i njohjes së kompetencave gjuhësore të nxënësve. Njohja e këtij niveli, tashmë, nuk mund të bëhet vetëm me rrugët praktike e tradicionalisht të njohura, siç janë qortimet nga mësuesi. Praktikrat e reja sot orientojnë vendosjen e kriterëve dhe të standardeve të përshtatshme dhe të arritshme nga nxënësit. Kështu, duhen kërkuar forma të larmishme vlerësimi, të cilat të pasqyrojnë nivelin real të arritjeve të nxënësve për marrjen e masave për përmirësimin e tij. Mësuesi duhet ta ndjekë gjithë procesin e të shkruarit që nga planifikimi dhe deri te rishikimi dhe redaktimi. Shënimet e mësuesit janë shumë të rëndësishme për vlerësimin e punëve me shkrim të nxënësve; ato duhet të jenë të tilla që t'i motivojnë ata. Vlerësimi që nxënësit mund t'i bëjnë njëri-tjetrit, është një tjetër formë e rëndësishme që ndihmon mbarëvajtjen e punës në këtë drejtim.

Pjesë e vlerësimit është edhe informimi i nxënësve dhe prindërve për rezultatet e vlerësimit. Informacioni është përshkrues ose me notë.

Vetëvlerësimi është element i rëndësishëm në procesin e të nxënës. Vënia e synimeve dhe rezultateve të të nxënës të qarta në programin lëndor mundëson vetëvlerësimin nga nxënësit në vazhdimësi.

Nga vetëvlerësimi përfiton si nxënësi, ashtu edhe mësuesi. Njohja e nxënësit me vetëvlerësimin e ndërgjegjëson atë të kuptojë më mirë problemet e të nxënës dhe i jep mundësi të caktojë objektiva për të ardhmen.

Vetëvlerësimi në lëndën e gjuhës së huaj realizohet gjatë punës me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ). Portofoli Evropian i Gjuhëve, (PEGJ), një dokument kurrikular i akredituar nga Këshilli i Evropës, është hartuar për tre qëllime kryesore: (a) të mbështesë dhe të zhvillojë autonominë e nxënësit; (b) të forcojë ndërgjegjësimin ndërkulturor të nxënësit; (c) të promovojë plurilingualizmin. Ai është hartuar si një mjet vetëvlerësimi dhe mund të përmbajë punë me shkrim, detyra tematike, projekte lëndore e ndërlëndore etj.

3.1.9 Materialet dhe burimet mësimore

Në fushën “Gjuhët dhe komunikimi”, për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave, është me rëndësi përdorimi i mjeteve dhe materialeve të shumta mësimore. Këto mjete krijojnë mundësi që nxënësit të ndërtojnë dijet e tyre, t'i konkretizojnë njohuritë e tyre, të nxënë në mënyrë të pavarur, t'i përdorin dijet në jetën praktike dhe në kontekste të reja, të zhvillojnë aftësitë e të menduarit kritik e krijues, të bashkëveprojnë me shokët e shoqet e klasës. Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë: tekstet mësimore, fletoret e punës, revistat, atlasat, enciklopeditë, antologjitë, televizori, video-projektori, kompjuteri, smartboard, interneti, CD, radio, media, Podcastet, aplikacionet ose platformat për mësimin e gjuhës (Duolingo, Babel, Rosetta Stone, Akelius etj.), materialet mësimore të hartuara ose të përshtatura nga mësuesi, vepra letrare dhe libra të tjerë në gjuhën shqipe dhe në gjuhë të huaja që janë në bibliotekën e shkollës, etj.

3.1.10 Mjedisi i të nxënit

Pjesa më e madhe e orëve të mësimi zhvillohet në klasë, ku mundësohen puna në grupe, tryezat e rrumbullakëta etj. Gjithashtu, gjatë vitit mësimor nxënësit mund të shkojnë në biblioteka, të marrin pjesë në panaire të librit, të shkojnë në teatër ose kinema, të zhvillojnë takime me shkrimtarë dhe personalitete të fushave të ndryshme, të vënë në skenë një pjesë dramatike, të bëjnë vizita në muze etj.

3.1.11 Sugjerime për përdorimin e TIK-ut

- Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni.
- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet e ueb –it të rekomanduara nga mësuesi.
- Përdorimi i CD-ROM për ruajtjen e informacionit të dëshiruar.
- Përdorimi i platformave digjitale për mësimin e gjuhëve.
- Përdorimi i aplikacioneve të ndryshme për hartimin e testeve; pyetësorëve, etj..
- Përdorimi i tabelave interaktive për të angazhuar nxënësit në aktivitete interaktive, prezantime multimediale dhe lojëra virtuale.
- Përdorimi i përmbajtjeve multimediale si: video, podkaste dhe filma për t'i ekspozuar nxënësit ndaj përdorimit autentik të gjuhëve dhe konteksteve kulturore.

3.2 Fusha e të nxënit: Matematika

3.2.1 Hyrje

Edukimi matematikor është një komponent jetik i çdo kurrikule në të gjitha klasat e arsimit të mesëm të ulët, duke nxitur zhvillimin e të menduarit analitik, aftësitë për zgjidhjen e problemeve dhe një kuptim të thellë të botës që na rrethon. Në shoqërinë e sotme, shkrim-leximi matematikor është më i rëndësishëm se kurrë, me aplikime në një gamë të gjerë fushash nga teknologjia dhe inxhinieria te financat dhe ekonomia.

Në arsimin e mesëm të ulët matematika fokusohet në ndërtimin e një themeli të fortë në konceptet thelbësore, duke demonstruar gjithashtu rëndësinë e tyre në situata të botës reale. Kjo përfshin eksplorimin e rolit të matematikës në karriera të ndryshme dhe nënvizimin e rëndësisë së saj në marrjen e vendimeve në jetën e përditshme.

Përveç përvetësimit të njohurive për numrat, hapësirën, masat dhe analizën e të dhënave, nxënësit do të zhvillojnë një sërë kompetencash që do t'u shërbejnë atyre në formimin akademik dhe profesional dhe në formimin e aftësive për jetën si:

Të menduarit analitik është aftësia për të zbërthyer problemet komplekse në komponentë më të vegjël, më të menaxhueshëm dhe për të identifikuar modelet dhe marrëdhëniet.

Të menduarit kritik është aftësia për të vlerësuar informacionin, idetë dhe argumentet dhe për të bërë gjykime të arsyetuara bazuar në prova.

Zgjidhja e problemeve është aftësia për të aplikuar koncepte dhe teknika matematikore për të zgjidhur problemet e botës reale dhe për të krijuar zgjidhje krijuese kur metodat konvencionale rezultojnë të pamjaftueshme.

Bashkëpunimi është aftësia për të punuar në mënyrë efektive në ekip, për të komunikuar qartë idetë dhe për të dhënë dhe marrë reagime konstruktive.

Për të lehtësuar zhvillimin e këtyre aftësive, matematika do të studiohet e integruar me lëndët e tjera dhe çështjet ndërkurrikulare kudo që është e mundur. Kjo përfshin përdorimin e koncepteve matematikore për të eksploruar fenomene shkencore, për të analizuar tekste letrare ose për të kuptuar ngjarjet historike. Duke krijuar lidhje midis matematikës dhe fushave të tjera të të nxënës, nxënësit vlerësojnë rëndësinë dhe zbatueshmërinë e të menduarit matematikor në një gamë të gjerë kontekstesh.

Në të njëjtën kohë, është e rëndësishme të pranohet se nxënësit mësojnë me ritme të ndryshme dhe në mënyra të ndryshme. Prandaj, të mësuarit e matematikës do të jetë fleksibël dhe i adaptueshëm, duke ofruar një sërë mënyrash mësimore dhe mundësish për nxënësit që të kuptojnë dhe të ndërveprojnë me matematikën. Kjo mund të përfshijë aktivitete praktike, projekte në grup, mësim me përdorimin e teknologjisë dhe aplikacione të botës reale.

Matematika mësohet në të gjitha klasat e kurrikulës. Në arsimin fillor trajtohet lidhja konceptuale për numrat, figurat gjeometrike, pozicionin në hapësirë, matjet dhe shkathtësitë për llogaritje dhe zgjidhje të problemeve. Në arsimin e mesëm të ulët kjo lidhje integrohet me njohuritë nga algjebra, gjeometria dhe statistika, kurse në arsimin e mesëm të lartë sigurohet një zgjerim dhe thellim i njohurive edhe nga trigonometria, analiza matematike dhe probabiliteti. Në këtë nivel matematika është në funksion të përgatitjes së nxënësve për studime të mëtejshme.

3.2.2 Qëllimi i fushës së matematikës

Në arsimin parauniversitar matematika paraqitet si fushë dhe lëndë. Qëllimi i fushës/lëndës së matematikës në arsimin e mesëm të ulët është të ndërtojë njohuritë dhe aftësitë e mëparshme të nxënësve të fituara në arsimin fillor dhe të zhvillojë më tej aftësitë e tyre matematikore dhe të menduarit për zgjidhjen e problemeve. Lënda synon t'u sigurojë nxënësve një bazë të fortë në koncepte të ndryshme matematikore, si numrat, algjebra, gjeometria, matja dhe analiza e të dhënave dhe t'u mundësojë atyre t'i zbatojnë këto koncepte në situata të botës reale.

Gjithashtu, lënda e matematikës në arsimin e mesëm të ulët synon të nxisë zhvillimin e të menduarit matematik dhe logjik, arsyetimin dhe të menduarin kritik, kreativitetin, fantazinë, zgjidhjen e problemeve, vendimmarrjen, të menduarin kompjuterik, elasticitetin intelektual, gjykimin nga këndvështrime të ndryshme, përqendrimin. Këto aftësi janë thelbësore që nxënësit të funksionojnë në mënyrë efektive në një botë që ndryshon me shpejtësi, ku ata do të duhet të përshtaten me situata të reja, të zgjidhin probleme komplekse dhe të marrin vendimet e nevojshme.

Për më tepër, lënda e matematikës në arsimin e mesëm të ulët synon të nxisë interesin dhe kënaqësinë e nxënësve për matematikën dhe t'i ndihmojë ata të vlerësojnë bukurinë dhe fuqinë e të menduarit matematik. Duke zhvilluar qëndrime pozitive ndaj matematikës, nxënësit kanë më shumë gjasa të vazhdojnë studimin e lëndës në një nivel më të lartë dhe të zbatojnë njohuritë dhe aftësitë e tyre matematikore në karrierën e tyre të ardhshme dhe jetën personale.

Matematika është edhe kompetencë kyçe. Si e tillë ajo përfshin historikisht kryerjen e aftësive ose veprimeve bazë aritmetike, duke përfshirë mbledhjen, zbritjen, shumëzimin dhe pjesëtimin e numrave të

plotë, numrave dhjetorë dhe thyesave, llogaritjen e përqindjeve, llogaritjen e sipërfaqes dhe vëllimit të formave të thjeshta gjeometrike. Vitet e fundit, digjitalizimi i shumë aspekteve të jetës, gjithëpërfshirja e të dhënave për marrjen e vendimeve personale që përfshijnë fillimisht edukimin dhe planifikimin e karrierës, dhe më vonë në jetë, shëndetin dhe investimet, si dhe sfidat kryesore shoqërore për të adresuar fusha të tilla si: ndryshimet klimatike, kreditë bankare, rritja e popullsisë, përhapja e sëmundjeve pandemike, shëndeti mendor, ekonomia e globalizimit, kanë riformuar çfarë do të thotë të jesh i aftë matematikisht dhe të jesh i pajisur mirë për të marrë pjesë si një qytetar i kujdesshëm, i angazhuar dhe reflektues në shekullin e 21-të.

Çështjet kritike të renditura më sipër, si dhe të tjerat me të cilat përballen shoqëritë në mbarë botën, kanë të gjitha një komponent sasior. Kuptimi i tyre, si dhe adresimi i tyre, të paktën pjesërisht, kërkon të jesh matematikisht i arsimuar dhe të mendosh matematikisht. *Një mendim i tillë matematikor, në kontekste gjithnjë e më komplekse nuk drejtohet nga riprodhimi i procedurave bazë llogaritëse të përmendura më parë, por më tepër nga arsyetimi (si deduktiv ashtu edhe induktiv).* Roli i rëndësishëm i arsyetimit ka nevojë për theksim më të madh në të kuptuarin tonë se çfarë do të thotë që nxënësit të jenë të shkolluar matematikisht. Përveç zgjidhjes së problemeve, kjo kurrikul argumenton se aftësitë matematikore në shekullin 21 përfshin arsyetimin matematikor dhe disa aspekte të të menduarit kompjuterik.

Mësimi i matematikës në shkollë synon që nxënësi:

- të fitojë përvoja në paraqitjen e koncepteve me mënyra të ndryshme;
- të zhvillojë të menduarin matematik;
- të argumentojë, me shkrim dhe me gojë, përgjigjet e tij duke u bazuar në ilustrime dhe mjete konkrete;
- të zbulojë ngjashmëritë, ndryshimet, rregullsitë dhe marrëdhëniet shkak-pasojë ndërmjet dukurive, të praktikohet në vëzhgime të situatave problemore që kanë lidhje me mjedisin e tyre të përditshëm;
- të kuptojë konceptet matematike nëpërmjet hetimeve dhe t'i përdorë ato;
- të interpretojë situatat problemore dhe të zgjidhë problema matematike;
- të argumentojë veprimet dhe përfundimet e tyre dhe t'ua paraqesë të tjerëve;
- të përdorë rregulla dhe të ndjekë udhëzime;
- të paraqesë situatat matematikore në mënyra të ndryshme;
- të përdorë teknologjinë për të lehtësuar zbatimet e matematikës;
- të zhvillojë të menduarin kompjuterik duke krijuar marrëdhënie sinergjike dhe reciproke me të menduarin matematik;
- të edukohet të punojë në grup;
- të ndihet i suksesshëm në matematikë.

3.2.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Fusha/lënda e matematikës zhvillohet nga klasa e parë deri në klasën e nëntë të arsimit bazë dhe mësimdhënia e nxënia e saj mbështetet në disa tematika kryesore. Secila tematikë ka të bëjë me njohuritë, shprehitë matematike dhe qëndrimet të cilat përdoren për përmbushjen e kompetencave kryesore të fushës dhe kompetencave kyç.

Njohuria matematikore është aftësia e një individi për të arsyetuar matematikisht dhe për të formuluar, përdorur dhe interpretuar matematikën për të zgjidhur probleme në një sërë kontekstesh të botës reale. Ai përfshin koncepte, procedura, fakte dhe mjete për të përshkruar, shpjeguar dhe parashikuar fenomene. Ai i ndihmon individët të njohin rolin që luan matematika në botë dhe të marrin gjykimet dhe vendimet e bazuara mirë që u nevojiten qytetarëve konstruktivë, të angazhuar dhe reflektues të shekullit të 21-të.

Fusha/lënda e matematikës fokusohet në këto tematika kryesore:

Numrat: Nxënësi përdor kuptimin e numrave, marrëdhëniet ndërmjet tyre dhe algoritmin e veprimeve me numra për të paraqitur sasi në botën reale.

Matjet: Nxënësi zbaton proceset e matjes, përzgjedh teknika dhe formula të përshtatshme për të kryer matje direkt dhe indirekt në situata reale në kontekste të ndryshme.

Gjeometria: Nxënësi përdor arsyetimin dhe vërtetimin për të zbuluar dhe provuar marrëdhëniet gjeometrike.

Algjebra dhe Funksioni: Nxënësi zbulon ligjësi, përdor kuptimin për funksionin dhe simbolet algjebrike për të modeluar marrëdhënie dhe situata matematikore.

Statistika dhe Probabiliteti: Nxënësi lexon, kupton dhe interpreton të dhënat statistikore për të marrë vendime në jetën e përditshme.

3.2.4 Përshkrimi i kompetencave që zhvillon fusha

Në mënyrë që nxënësit të jenë të arsimuar matematikisht, ata duhet të jenë në gjendje që fillimisht të përdorin njohuritë e tyre për përmbajtjen e matematikës për të njohur natyrën matematikore të një situatë (probleme) veçanërisht të atyre situatave që hasen në botën reale dhe më pas ta formulojnë atë në terma matematikorë. Ky transformim, nga një situatë e paqartë, e çrregullt, e botës reale në një problem matematikor të përcaktuar mirë, kërkon arsyetim matematikor. Pasi transformimi të bëhet me sukses, problemi matematikor që rezulton duhet të zgjidhet duke përdorur konceptet, algoritmet dhe procedurat e matematikës që mësohen në shkollë. Megjithatë, mund të kërkojë marrjen e vendimeve për përzgjedhjen e mjeteve dhe renditjen e zbatimit të tyre. Kjo është gjithashtu një manifestim i modelimit dhe arsyetimit matematikor. Së fundi, nxënësit vlerësojnë zgjidhjen matematikore duke interpretuar rezultatet brenda situatës origjinale të botës reale. Përveç kësaj, nxënësit duhet gjithashtu të zotërojnë dhe të jenë në gjendje të demonstrojnë aftësi të të menduarit kompjuterik si pjesë e praktikës së tyre të zgjidhjes së problemeve. Këto aftësi të të menduarit kompjuterik të cilat aplikohen në formulimin, përdorimin, vlerësimin dhe arsyetimin përfshijnë njohjen e modelit, zbrëthimin, përcaktimin se cilat mjete kompjuterike (nëse ka), mund të përdoren në analizimin ose zgjidhjen e problemit dhe përcaktimin e algoritmeve si pjesë e një zgjidhjeje të detajuar.

Sipas Kornizës Kurrikulare të Shqipërisë, të mësuarit është e bazuar në kompetenca. Kompetencat përcaktohen si njohuri, shkathtësi dhe qëndrime që një nxënës duhet t'i fitojë gjatë procesi të mësimdhënie - nxënies. Kompetenca demonstrohet nga nxënësi (njohuri), bazohet në performacën e tij (aftësi) si dhe në perspektivën e sjelljes (qëndrim). Organizimi i mësimi të matematikës me bazë kompetenca përqendrohet në atë që duhet të bëjë dhe që duhet të jetë i gatshëm të bëjë nxënësi.

Bazuar në këtë kurrikulë, fusha/ lënda e matematikës synon të përmbushë 6 kompetenca kryesore të fushës/lëndës, të cilat lidhen me kompetencat kyç që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij.

Kompetencat e fushës	Përshkrimi i tyre
<i>Zgjidhja problemore në matematikë</i>	Nxënësi përshkruan dhe zgjidh situata problemore të nivelit praktik të marra nga përvojat e përbashkëta të jetës së përditshme dhe të nivelit abstrakt, duke zhvilluar kapacitetin intelektual dhe intuitën krijuese. Zgjidhja problemore shpesh përfshin bashkëpunim dhe punë në ekip, pasi individët punojnë së bashku për të zhvilluar dhe zbatuar zgjidhje efektive. Kjo kërkon aftësinë për të punuar në mënyrë efektive me të tjerët, për të shkëmbyer ide dhe për të ofruar dhe marrë reagime konstruktive. Në përgjithësi, kompetenca e zgjidhjes problemore është thelbësore për suksesin në matematikë dhe në shumë fusha të tjera, pasi u mundëson individëve të trajtojnë probleme komplekse dhe të zhvillojnë zgjidhje novatore.
<i>Arsyetimi dhe vërtetimi matematik</i>	Nxënësi përdor arsyetimin, argumentimin dhe vërtetimin si aspekte themelore të matematikës. Arsyetimi ka të bëjë me organizimin logjik të fakteve, ideve ose koncepteve në mënyrë që të arrijë në një rezultat më të besueshëm se intuita. Kjo përfshin përdorimin e deduksionit dhe induksionit logjik për të nxjerrë përfundime bazuar në vetitë dhe marrëdhëniet matematikore. Vërtetimi, nga ana tjetër, përfshin ofrimin e një argumenti logjik dhe rigoroz për të demonstruar vërtetësinë e një pohimi ose pretendimi matematikor. Kjo përfshin përdorimin e aksiomave, përkufizimeve dhe teknikave matematikore të vendosura për të nxjerrë rezultate të reja dhe për të justifikuar vlefshmërinë e pretendimeve matematikore. Arsyetimi dhe prova matematikore janë kompetenca thelbësore për suksesin në matematikë dhe në shumë fusha të tjera, pasi u mundësojnë individëve të zhvillojnë dhe komunikojnë ide dhe zgjidhje novatore dhe të vlerësojnë në mënyrë kritike vlefshmërinë e pretendimeve dhe argumenteve të tyre.
<i>Të menduarit dhe komunikimi matematik</i>	Nxënësi përdor komunikimin nëpërmjet të lexuarit, të shkruarit, diskutimit, të dëgjuarit, të pyeturit për të organizuar dhe qartësuar të menduarin matematik. Gjatë komunikimit në gjuhën matematikore mësohen koncepte, procese dhe përforcohet të kuptuarit e tyre. Gjuha matematike përdoret jo vetëm në lëndë të tjera, por edhe në jetën e përditshme. Kjo kompetencë përfshin aftësinë për të menduar në mënyrë krijuese dhe abstrakte rreth koncepteve matematikore dhe për të komunikuar idetë dhe zgjidhjet matematikore në mënyrë të qartë dhe efektive. Mendimi dhe komunikimi matematikor janë thelbësore për suksesin në matematikë dhe në shumë fusha të tjera, pasi u mundësojnë individëve të zgjidhin

	probleme komplekse, të zhvillojnë koncepte dhe teknika të reja matematikore dhe t'ua komunikojnë idetë e tyre të tjerëve. Të menduarit dhe komunikimi efektiv matematik kërkon aftësinë për të punuar në bashkëpunim me të tjerët, për të shkëmbyer ide dhe për të ofruar dhe marrë reagime konstruktive. Ai gjithashtu përfshin njohjen dhe respektimin e këndvështrimeve dhe qasjeve të ndryshme ndaj problemeve dhe zgjidhjeve matematikore, si dhe të qenit i hapur ndaj zgjidhjeve dhe ideve alternative.
<i>Lidhja konceptuale</i>	Nxënësi kupton ndërtimin e koncepteve matematikore për të formuar një të tërë dhe përdorur varësitë ndërmjet këtyre koncepteve. Kjo kompetencë është e rëndësishme sepse matematika është një lëndë shumë e ndërlikur, ku koncepte dhe ide të ndryshme shpesh ndërlikohen dhe ndërtohen mbi njëra-tjetrën. Aftësia për të krijuar lidhje konceptuale përfshin njohjen e ngjashmërive dhe dallimeve ndërmjet koncepteve matematikore dhe të kuptuarit sesi konceptet e ndryshme lidhen me njëri-tjetrin. Ajo gjithashtu përfshin aftësinë për të transferuar njohuri dhe aftësi nga një kontekst në tjetrin, dhe për të zbatuar koncepte dhe teknika matematikore për të zgjidhur probleme në fusha të ndryshme. Lidhja konceptuale efektive kërkon gjithashtu aftësinë për të vizualizuar dhe paraqitur idetë matematikore në mënyra të ndryshme, si përmes diagrameve, grafikëve dhe paraqitjeve simbolike.
<i>Modelimi matematik</i>	Nxënësi përshkruan dhe krijon modele duke përdor veprimet themelore matematikore në situatë të jetës së përditshme. Nëpërmjet përdorimit të teknikave përkatëse, gjendet zgjidhja matematikore e cila më pas interpretohet në jetën reale. Kjo kompetencë është e rëndësishme sepse modelet matematikore përdoren në shumë fusha, duke përfshirë inxhinierinë, fizikën, biologjinë, ekonominë, mjekësinë, shkencat sociale, për të kuptuar sistemet komplekse, për të bërë parashikime dhe për të projektuar zgjidhje. Modelimi efektiv matematik kërkon gjithashtu aftësinë për të analizuar dhe interpretuar modelet matematikore dhe për t'i përdorur ato për të bërë parashikime dhe për të projektuar zgjidhje.
<i>Të menduarit kompjuterik dhe përdorimi i teknologjisë</i>	Nxënësi zhvillon aftësinë e të menduarit kompjuterik për njohjen e modelit, dizenjimin dhe përdorimin e abstraksionit, zbërthimin e modelit, përcaktimin se cilat (nëse ka) mjete kompjuterike mund të përdoren në analizimin ose zgjidhjen e një problemi dhe përcaktimin e algoritmeve si pjesë e një zgjidhjeje të detajuar. Përdor teknologjinë si mjet për të zgjidhur apo verifikuar zgjidhjet si dhe për të mbledhur, komunikuar e zbuluar informacione. Kjo kompetencë u ofron nxënësve mjete për të eksploruar, vizualizuar dhe zgjidhur problemet matematikore në mënyrë më efikase. Disa aftësi kryesore që lidhin përdorimin e teknologjisë në matematikë janë: aftësi me softuer matematikor: analiza dhe vizualizimi i të dhënave, ndërtimi dhe vizualizimi gjeometrik, programimi dhe kodimi kompjuterik: burimet në internet dhe

platformat arsimore: bashkëpunimi dixhital, vlerësimi kritik i teknologjisë, përdorimi etik dhe i përgjegjshëm i teknologjisë.

3.2.5 Rezultatet e të nxënit

Rezultatet thelbësore mësimore në matematikë bazohen në këto gjashtë kompetenca matematikore. Më poshtë paraqiten rezultatet e të nxënit për secilën kompetencë matematikore për arsimin e mesëm të ulët.

Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së nëntë
1. Zgjidhja problemore në matematikë
Nxënësi: - përcakton të dhënat e situatës problemore, modelon një situatë problemore, zbaton hapat për zgjidhjen e situatës problemore; - vlerëson vlefshmërinë e zgjidhjes së situatës problemore, paraqit zgjidhjen e situatës problemore, interpreton zgjidhjen e situatës problemore; - përdor koncepte, simbole dhe fakte për zgjidhjen problemore që lidhen me numra realë. - demonstroi zgjidhjen problemore që lidhet me shprehjet algebrë dhe transformime gjeometrike; - përdor matjet në figurat 2D dhe në objekte 3D për zgjidhjen problemore; - përzgjedh dhe zbaton strategji të përshtatshme për zgjidhjen e problemave; - kryen vërtetime, hetime që ndihmojnë në të kuptuarit e njohurive dhe zotërimin e shprehjeve matematike; - përshkruan dhe modelon matematikisht situata problemore që krijohen me numra realë, shprehje algebrë, figura 2D, objekte 3D nga lëndët e tjera dhe nga përvojat e përbashkëta të jetës së përditshme.
2. Arsyetimi dhe vërtetimi matematik
Nxënësi: - identifikon elementet e situatës matematikore, përdor koncepte matematikore dhe procese të përshtatshme për situatën e dhënë; - arsyeton për zbatimin e koncepteve dhe proceseve në situatën e dhënë, vlerëson vlefshmërinë e argumenteve dhe pretendimeve matematikore; - arsyeton dhe vërteton pohime matematike përmes metodave direkte dhe indirekte, të zbatuara në veprimet me numra realë, transformime gjeometrike, matje, probabilitet dhe statistikë; - zhvillon dhe zbaton shprehjet arsyetimit (dallimi i marrëdhënieve, përgjithësimin me anë të induksionit, deduksione të thjeshta, përdorimi empirik i kundërshtimit); - hamendëson dhe gjykon hamendësime; - planifikon dhe strukturon argumente matematike për përfundimet e gjetura.
3. Të menduarit dhe komunikimi matematik
Nxënësi: - familjarizohet me gjuhën e matematikës, lidh gjuhën e matematikës me gjuhën e përditshme;

- interpreton konceptet matematikore, komunikon me të tjerët nëpërmjet të lexuarit, të shkruarit dhe diskutimit;
- shkëmben ide duket ofruar dhe marrë reflektive konstruktive;
- gjeneron konkludime të përshtatshme matematike duke grumbulluar dhe përpunuar të dhënat;
- grumbullon dhe ruan informacione nga burime të ndryshme që ndërlidhen me numrat realë dhe vetitë e tyre, shprehje algjebrike, statistikë dhe probabiliteti;
- përkthen nga gjuha natyrore në atë të matematikës dhe anasjelltas;
- komunikon të menduarin e tij matematik (nëpërmjet të lexuarit, të shkruarit, diskutimit, të dëgjuarit, të pyeturit) duke përdorur:
 - fjalorin dhe simbolet matematike;
 - paraqitje të ndryshme të përshtatshme.
- krijon shumëllojshmëri të paraqitjeve me vizatime apo me përdorimin e teknologjisë, të koncepteve matematike (numerike, gjeometrike, algjebrike, grafike);
- krijon krahasime mes tyre dhe zbaton paraqitje të përshtatshme në zgjidhjen e problemave;
- përdor burime të ndryshme për marrjen e infiguracionit;
- mendon matematikën si pjesë e kulturës njerëzore.

4. Lidhja konceptuale

Nxënësi:

- interpreton koncepte në varësi të njëra – tjetres dhe kupton ngjashmëritë dhe dallimet ndërmjet koncepteve matematikore;
- lidh koncepte dhe modele të reja matematike me ato të përvetësuara më parë nga fusha e matematikës dhe fushat e tjera dhe kupton formimin e tyre;
- përdor varësitë ndërmjet koncepteve matematike mbi njëri- tjetrin, për të formuar një të tërë;
- integron njohuritë dhe shprehjet matematike me situata ose dukuritë marra nga kontekste të tjera (jeta e përditshme, lëndët e tjera, sportet, arti dhe kultura, ngjarjet aktuale etj.);
- informohet për zhvillimin e koncepteve matematike përgjatë kohës dhe në kultura të ndryshme.

5. Modelimi matematik

Nxënësi:

- modelon në gjuhën matematike, një situatë problemore nga jeta reale;
- parashikon dhe gjen zgjidhjen matematikore duke përdorur parimin e modelimit matematikor për zgjidhjen e problemeve nga jeta e përditshme;
- interpreton zgjidhjen matematikore në zgjidhje të situatës nga jeta reale;
- analizon modelet matematikore për të projektuar zgjidhje;
- krijon një shumëllojshmëri të gjerë të koncepteve rrënjë katrore, ngjashmëri, funksion linear, polinome, bazuar në parimin e modelimit matematikor.

6. Të menduarit kompjuterik dhe përdorimi i teknologjisë

Nxënësi:

- përdor abstraksionin, të menduarin algoritmik, kompjuterizimin, zbërthimin dhe përgjithësimin për proceset e zgjidhjes problemore;
- përdor makina llogaritëse të avancuara për verifikimin dhe zgjidhjen e problemeve të ndërlikuara matematikore;
- zgjidh detyra matematike, duke përdorur aftësitë e fituara në fushën e Teknologjisë dhe TIK- ut.
- verifikon rezultatet e problemeve të ndryshme duke përdorur TIK dhe programe kompjuterike;
- përdor teknologjinë për të analizuar, interpretuar dhe zbuluar infiguracion matematik.
- përdor teknologjinë për zbatime të matematikës në shkencat e tjera.

NJOHURITË DHE KONCEPTET	AFTËSITË DHE SHKATHTËSITË	QËNDRIMET DHE VLERAT
- Numrat realë - Veprime me numra realë - Njehsimi i gjatësisë, perimetrit, syprinës, vëllimit, kohës, masës; monedhat - Figurat, gjeometria në plan - Objektet, gjeometria në hapësirë - Shndërrimet gjeometrike dhe sistemi koordinativ - Trigonometria - Algjebra dhe funksioni - Shprehjet shkronjore dhe shndërrime të tyre - Ekuacionet, inekuacionet, sisteme të ekuacioneve dhe zgjidhja e tyre - Funksioni - Statistika, grumbullimi, organizimi, interpretimi dhe përpunimi i të dhënave - Probabiliteti	- Mendim kritik - Kreativiteti - Hulumtimi dhe kërkimi - Vetëdrejtimi, iniciativa dhe këmbëngulja - Përdorimi i informacionit - Të menduarit sistematik - Komunikimi - Reflektimi - Identifikimi - Përshkrimi - Formulimi - Arsjetimi - Zbatimi - Njehsimi - Matja - Vrojtimi - Skicimi - Krijimi i modeleve - Interpretimi - Ndërtimi - Krahassimi - Vlerësimi - Prezantimi - Përdorimi i burimeve dhe mjeteve	- Kurioziteti - Motivimi për studimin e matematikës - Organizimi i të menduarit - Shpirti i objektivitetit dhe paanësisë - Imagjinata dhe krijimtaria për zgjidhjen e problemeve - Insistimi në fokusimin e problemeve - Vendimmarrja - Vetëvlerësimi dhe mendimi kritik - Pavarësia në mendime dhe veprime - Qëndrimi ndaj pyetjeve - Dyshimi dhe siguria - Kritikë konstruktive - Iniciativa dhe interesi në këndvështrime të ndryshme - Besimi në forcat vetjake - Besimi në përdorimin e teknologjisë - Respekti për punën e kryer mirë dhe pranimin e opinioneve të tjera (madje edhe të kundërta) - Vullneti dhe toleranca

		- Respekti për saktësinë, përpjekjet vetjake dhe ato në grup - Besimi te vlerat që matematika u ofron individëve dhe shoqëris
--	--	--

3.2.6 Ndarja e kohës

Plani mësimor specifikon përqindjen e peshës së fushës/lëndës së matematikës si dhe numrin e orëve që ka matematika për secilën klasë.

Në klasën e gjashtë pesha më e madhe e njohurive është te numri, ndërkohë që në klasën e shtatë, përveç tematikës “Numri” edhe tematikat “Gjeometria” dhe “Algjebra” marrin një peshë të madhe të njohurive dhe shkathtësive. Në klasën e tetë dhe të nëntë, tematikat “Algjebra”, “Gjeometria” dhe “Statistika” marrin peshën më të madhe. Megjithatë njohuritë përcaktohen për secilën tematikë, ato trajtohen të integruara dhe të lidhura me njëra – tjetrën. Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Matematikë”.

Fusha e të nxënës / Lënda	Klasat 6-9 (orë mësimore në javë)
Matematikë	16 (4+4+4+4)
Totali:	16

3.2.7 Udhëzime metodologjike

Metodologjia e mësimdhënies dhe të nxënës në matematikë përfshin strategji dhe qasje që synojnë të rrisin të kuptuarit e nxënësve, aftësitë për zgjidhjen e problemeve dhe arsyetimin matematikor. Nxënësit e një klase janë të ndryshëm, për sa i përket mënyrës se si ata nxënë: individualisht, në grup, nën udhëheqjen e mësuesit, të pavarur, me anë të mjeteve konkrete apo kompjuterike etj. Përpos kësaj, që nxënësit të zotërojnë kompetencat matematikore, duhet të përvetësojnë konceptet dhe të zotërojnë shprehitë. Të dy këto kushte diktojnë nevojën për strategji të ndryshme të mësimdhënies, të cilat përshtaten me objektin e të nxënës dhe nevojat e nxënësve. Metodologjia e mësimdhënies –nxënies në lëndën e matematikës duhet të bazohet te:

- *Të nxënës aktiv:* Inkurajimi i angazhimit aktiv të nxënësve në procesin e të mësuarit përmes aktiviteteve praktike, detyrave për zgjidhjen e problemeve, diskutimeve në grup dhe hulumtimeve.
- *Kuptimi konceptual:* Fuqizimi i zhvillimit të të kuptuarit konceptual në vend të memorizimit përmendësh duke i lidhur ato me situata të jetës reale.
- *Të mësuarit e bazuar në problem:* Përdorimi i zgjidhjeve problemore si një qasje qendrore për të mësuarit e matematikës. Paraqitja e problemeve të hapura dhe sfiduese që kërkojnë mendim kritik, arsyetim dhe kreativitet.
- *Përdorimi i manipulimeve dhe paraqitjeve vizuale:* Përdorimi manipulues konkretë, si blloqe,

numërues ose forma gjeometrike, për t'i ndihmuar nxënësit të përfytyrojnë dhe manipulojnë konceptet matematikore.

- *Mësim i diferencuar*: Njohja e nevojave të ndryshme të nxënësit të nxënësve duke ofruar udhëzime të diferencuara dhe përdorimi i stileve të nxënësit.
- *Integrimi i teknologjisë*: Përdorimi i mjeteve teknologjike, të tilla si kalkulatorë grafikë, softuer matematikor ose simulime në internet, për të zhvilluar mendimin kompjuterik, për të përmirësuar përvojat e të mësuarit, për të lehtësuar vizualizimin, eksplorimin dhe zgjidhjen e problemeve.
- *Të mësuarit në bashkëpunim*: Nxitja e bashkëpunimit dhe ndërveprimit me bashkëmoshatarët përmes strategjive të nxënësit bashkëpunues. Caktimi i detyrave në grup, projekte ose diskutime që nxisin ndarjen e ideve, zgjidhjen bashkëpunuese të problemeve.
- *Të mësuarit e personalizuar*: Një fokus i shtuar për nxënësit me vështirësi në të nxënë duke i mbështetur në përmirësimin e rezultateve të nxënësit.
- *Puna e diferencuar në nxënësit të talentuar dhe apasionuar në matematikë*: Është e rëndësishme që mësuesit të krijojnë mjedis dhe kushte që nxënësit të shfaqin dhe të zhvillojnë talentet e tyre në këtë lëndë.
- *Vlerësimi formues si metodologji të nxënësit*: Përdorimi i teknikave të vlerësimit formues, të tilla si pyetja, vëzhgimet ose kuizet e shkurtra, për të monitoruar përparimin dhe të kuptuarit e nxënësve gjatë mësimit.
- *Lidhjet me botën reale*: Nxitja e nxënësve për të krijuar lidhje midis koncepteve matematikore dhe zbatimit të tyre në kontekstet e jetës reale.
- *Reflektimi dhe metanjoja*: Inkurajimi i nxënësve të reflektojnë mbi të nxënësit e tyre, të artikulojnë proceset e tyre të menduarit dhe të bëhen nxënësit metakognitiv.
- *Nevoja e individit për të nxënë gjatë gjithë jetës*: Rëndësinë e qëndrimit pozitiv ndaj lëndës së matematikës dhe vlerësimit të përdorimit të gjithanshëm të saj.
- *Nxitja e bashkëveprimit mësues-nxënë*: në kuptimin që në procesin mësimor mësuesi dhe nxënësi janë komplementarë të njëri-tjetrit.

Duke përdorur këto parime në metodologji të mësimdhënies në lëndën e matematikës, mësuesit mund të krijojnë një mjedis mësimor tërheqës dhe mbështetës që promovon të nxënësit aktiv, të kuptuarit konceptual, të menduarit kritik dhe aftësitë e zgjidhjes së problemeve në matematikë. Këto qasje synojnë të kultivojnë një vlerësim më të thellë për matematikën duke e bërë një lëndë të dashur dhe të zhvillojnë kompetencat matematikore të nxënësve.

Kompetencat matematikore janë të ndërlidhura, me sinergji dhe zhvillohen nëpërmjet situatave të nxënësit që kanë në qendër pjesëmarrjen aktive të nxënësve. **Nxënësit janë aktivë kur përfshihen në veprimtari, eksplorime, ndërtime ose simulime të njohurive, aftësive, krahasime të rezultateve apo nxjerrje konkluzionesh.** Për të siguruar këtë pjesëmarrje aktive të nxënësve, mësuesi duhet të krijojë një atmosferë që i bën ata të ndihen të lirshëm dhe të zhdërvjellët për të zhvilluar njohuritë e tyre në matematikë.

3.2.8 Udhëzime për vlerësimin

Roli parësor i vlerësimit është të përmirësojë të nxënësit. Informacioni i siguruar nga vlerësimi i ndihmon mësuesit të kuptojnë anë të dobëta dhe anë të forta të nxënësve në përmbushjen e rezultateve të të nxënësit për secilën kompetencë matematikore, u jep mundësi të përmirësojnë mësimdhënien dhe të bëjnë propozime për përmirësimin e programeve.

Në zgjedhjen e praktikave dhe teknikave të vlerësimit, në përcaktimin e kohës së përshtatshme, në përzgjedhjen e materialeve, duhen pasur parasysh:

- përcaktimi i qëllimit dhe i llojit të vlerësimit;
- përzgjedhja e veprimtarive që mundësojnë demonstrimin e arritjes së kompetencave;
- përdorimi i vlerësimit për të verifikuar çfarë dinë aktualisht nxënësit;
- dallimi qartë i qëllimit të detyrës së zgjedhur për vlerësim;
- adresimi i vlerësimit të njohuritë, shprehitë e aftësitë;
- reflektimi i besimit që të gjithë nxënësit mund t'i përmirësojnë arritjet;
- informacioni për rezultatet e vlerësimit duhet të motivojë nxënësin, të ndikojë që nxënësi të pranojë se gabimi është pjesë e të nxënësit dhe të ndihmojë progresin e mëtejshëm;
- vlerësimi duhet të konsiderohet si pjesë e procesit mësimdhënie-nxënie dhe jo si veprimtari më vete;
- vlerësimi ndihmon nxënësit të marrin përgjegjësi për veten e tyre, duke përfshirë strategji të vetëvlerësimit, të vlerësimit të shokut me shokun;
- vlerësimi të jetë gjithëpërfshirës në kuptimin që t'u sigurojë mundësinë të gjithë nxënësve të demonstrojnë arritjet e tyre dhe të arrijnë më të mirën e mundshme.

Vlerësimi i nxënësve ndahet në tre lloje kryesorë:

- *Diagnostikues*, që zakonisht kryhet në fillim të kapitulli, klasës apo vitit shkollor, për të identifikuar njohuritë paraprake, interesat ose aftësitë që kanë nxënësit rreth asaj për të cilën po kryhet vlerësimi. Ky informacion përdoret për të orientuar praktikën e mësimdhënies të mësuesit dhe të nxënësit e nxënësve, në mënyrë që të përcaktohen teknikat korrigjuese. Vlerësimi diagnostikues mund të jetë i shkurtër, i shpejtë, jo formal dhe mund të bëhet me shkrim, me gojë ose në formë digjitale.
- *Formues*, një proces që ndodh vazhdimisht, gjatë gjithë kohës në klasë dhe informon nxënësit dhe prindërit mbi progresin e nxënësve. Të dhënat dhe informacioni i mbledhur nga vlerësimi formues përdoren për të përmirësuar procesin e mësimdhënies - nxënies. Fokusi i vlerësimit formues nuk duhet të jetë matja e arritjeve të nxënësit, por rezultatet dhe progresi i tyre.
- *Përmbledhës*, që kryhet për të përcaktuar çfarë është mësuar pas një kapitulli, periudhe mësimore, në fund të një klase dhe shoqërohet me notë. Vlerësimet përmbledhëse përdoren jo vetëm për të informuar nxënësit e prindërit për arritjet e nxënësve, por edhe për të përmirësuar praktikën e mësimdhënies dhe të nxënësit.

Gjatë vlerësimit mësuesi duhet të mbështetet në një sasi të konsiderueshme të dhënash që përfshihen në këto teknika:

- vlerësimi i përgjigjeve me gojë;
- vlerësimi i punës në grup;

- vlerësimi i aktivitetit gjatë debateve në klasë;
- diskutimet në klasë;
- vetëvlerësimet;
- vlerësimi i detyrave në grup;
- vlerësimi i projekteve;
- vlerësimi i detyrave të shtëpisë;
- testet për një grup temash të caktuara;
- testet në përfundim të një periudhe mësimore;
- testet në përfundim të vitit mësimor.

Detaje që kanë lidhje me vlerësimin në arsimin bazë gjenden në dokumente zyrtare të posaçme për këtë qëllim.

3.2.9 Matematika dhe teknologjia

Përdorimi i teknologjisë në matematikë po bëhet gjithnjë e më i rëndësishëm pasi rrit përvojën e të mësuarit dhe u ofron nxënësve mjete për të eksploruar, vizualizuar dhe zgjidhur problemet matematikore në mënyrë më efektive. **Aftësitë kryesore që lidhin përdorimin e teknologjisë në matematikë** përmbledhen:

- **Aftësi me softuer matematikor:** Nxënësit janë të aftë të përdorin mjeteve softuerike matematikore për ndërtimin e grafikëve, tabelat dhe softuerët e modelimit matematik për të kryer llogaritje të ndryshme, të ndërtojnë grafikë të funksioneve, të zgjidhin ekuacione, të vizualizojnë konceptet matematikore etj.
- **Analiza dhe vizualizimi i të dhënave:** Teknologjia i lejon nxënësit të mbledhin, të organizojnë, të analizojnë dhe interpretojnë të dhënat në mënyrë më efektive, për të ndërtuar grafikët, për të kryer llogaritjet statistikore dhe për të nxjerrë përfundime domethënëse në zbatime në botën reale të matematikës.
- **Ndërtimi dhe vizualizimi gjeometrik:** Nxënësit janë në gjendje të përdorin softuer dhe mjete gjeometrike për të ndërtuar dhe manipuluar me saktësi figurat gjeometrike. Mjetet si softueri i gjeometrisë mundëson eksplorimin interaktiv të koncepteve gjeometrike, ndërtimin e formave dhe hetimin e marrëdhënieve gjeometrike.
- **Programimi dhe kodimi kompjuterik:** Nxënësit mund të përfitojnë shumë në matematikë nga aftësia në programimin kompjuterik. Gjuhët e programimit mund të përdoren për të zgjidhur probleme matematikore, për të krijuar simulime, për të kryer llogaritjet të ndryshme dhe për të zbatuar algoritme. Të kuptuarit e koncepteve të kodimit rrit të menduarit logjik dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve.
- **Burimet në internet dhe platformat arsimore:** Nxënësit duhet të njihen me aksesin dhe përdorimin e burimeve online dhe platformave arsimore që lidhen me matematikën. Këto platforma ofrojnë mësimë interaktive, probleme praktike dhe akses në një gamë të gjerë mjetesh dhe simulimesh matematikore.
- **Bashkëpunimi digjital:** Teknologjia u mundëson nxënësve të bashkëpunojnë me kolegët dhe mësuesit e tyre në distancë. Ata duhet të jenë në gjendje të përdorin mjete komunikimi digjitale, të tilla

si forume në internet ose platforma video-konferencash, për të diskutuar konceptet matematikore, për të punuar në projekte së bashku dhe për të marrë reagime nga të tjerët.

- **Vlerësimi kritik i teknologjisë:** Nxënësit duhet të zhvillojnë aftësinë për të vlerësuar në mënyrë kritike softuerin matematikor, burimet online dhe mjetet digjitale për saktësinë, besueshmërinë dhe përshtatshmërinë. Ata duhet të jenë në gjendje të vlerësojnë pikat e forta dhe kufizimet e teknologjive të ndryshme dhe të zgjedhin mjetin më të përshtatshëm për një detyrë të caktuar matematikore.
- **Përdorimi etik dhe i përgjegjshëm i teknologjisë:** Nxënësit duhet të kuptojnë konsideratat etike që lidhen me përdorimin e teknologjisë në matematikë. Kjo përfshin respektimin e të drejtave të autorit dhe të pronësisë intelektuale gjatë përdorimit të burimeve digjitale, të qenit të vetëdijshëm për çështjet e privatësisë dhe sigurisë së të dhënave, si dhe respektimin e sjelljes dhe etikës së duhur në internet.

3.2.10 Materialet dhe burimet mësimore

Gjatë mësimin të matematikës, mësuesi përdor mjete didaktike dhe burime të cilat nxënësi i prek, i shikon, i përdor, i dëgjon etj. Ai/ajo përdor mjete vizuale, teknologji të nevojshme, bën vizatime, modelime, jep ndihma të veçanta, përshtat shembuj të ndryshëm, krijon mjedise për aktivitete alternative etj.

Në lëndën e matematikës mësuesi përdor burime të përkthyer cilësisht nga origjinali si: tekstin/et shkollor të nxënësit, fletore/t e punës për nxënësit, testet për grup temash, librin e mësuesit si dhe platforma apo burime digjitale për zhvillimin temave dhe koncepteve të caktuara, laboratorët smart, kompjuter, laptop etj. Mësuesi përdor fjalë dhe fjali të qarta, të sakta, një kuptimore dhe me një fjalor të pastër të gjuhës. Mësuesi siguron qasje përmes përdorimit të teksteve dhe materialeve të përshtatshme me moshën dhe mundësinë e nivelit të të mësuarit. Ai/ajo u prezanton/sqaron nxënësve përmbajtje të caktuara ose shkathtësitë që ata duhet të performojnë. Mësuesi u krijon mundësi nxënësve të demonstrojnë apo prezantojnë me anë të mediave detyra dhe projekte të ndryshme.

Sugjerohet, që lënda e matematikës për rëndësinë që ka në formimin e nxënësve si lëndë dhe si kompetencë kyçe, të zhvillohet në klasa të dedikuara për këtë lëndë, të pajisura me laboratorë smart dhe platforma interaktive digjitale.

3.3 Fusha e të nxënësve: Shkencat e natyrës

3.3.1 Hyrje

Shkenca është veprimtari intelektual dhe praktike që përfshin studimin sistematik të strukturës dhe sjelljes së botës fizike dhe natyrore përmes vëzhgimeve dhe eksperimenteve.

Shkenca është e lidhur ngushtë me teknologjinë. Njohja e shkencave natyrore kontribuon në zhvillimin e teknologjive të reja. Po kështu, teknologjitë e reja mund të çojnë në zhvillimin e njohurive të reja shkencore. Evoluimi si dhe dinamika e tyre e brendshme pasqyrojnë marrëdhëniet e tyre sinergjike prandaj, projektimi ose ndërtimi i objekteve të caktuara teknike, ose paraqitja e dukurive shkencore janë të gjitha produkt i lidhjeve midis shkencës dhe teknologjisë. Njohuritë dhe kompetencat që zhvillohen përmes fushës së shkencave të natyrës dhe teknologjisë kontribuojnë në formimin e përgjithshëm të nxënësve.

Ato u shërbejnë individëve në aspektin personal, social dhe ekonomik.

Kurrikula bërthamë e shkencave të natyrës është e detyrueshme për klasat (6-9) të AMU-së.

Në arsimin e mesëm të ulët, fusha e shkencave natyrore integron njohuri, shkathtësi, qëndrime e vlera nëpërmjet lëndëve: biologji, fizikë, kimi. Në këto cikël shkollimi nxënësit zgjerojnë fushën e njohjes për dukuritë më të zakonshme në jetën dhe veprimtaritë e përditshme, zhvillojnë aftësitë, strategjitë dhe shprehitë e të menduarit e nevojshëm për hetimin shkencor dhe skicimin teknologjik, lidhin njohuritë shkencore dhe teknologjike me njëra-tjetrën dhe me jetën, përdorin gjuhën dhe terminologjinë shkencore, si dhe krijojnë bazat konceptuale për të nxënësit e mëtejshëm të shkencës.

Kurrikula bërthamë **në arsimin e mesëm të ulët** fokusohet në zhvillimin e koncepteve të rëndësishme të shkencës, duke i përfshirë nxënësit në situata kontekstuale të rëndësishme dhe duke i motivuar ata nëpërmjet zbatimeve dhe përfshirjeve në kërkime shkencore aktuale. Atyre u krijohen mundësitë të ndërmarrin hetime të hapura për të zhvilluar aftësitë e kërkimit, për të zhvilluar ide abstrakte të shkencës si dhe teori themelore të saj (e pjesëzave, atomike, evolucionit). Duke përdorur vëzhgimin sistematik, të pyeturit, hetimin eksperimental si dhe gjuhën e shkencës dhe teknologjisë, nxënësit mësojnë të konceptojnë botën në të cilën jetojnë në mënyrë që ta kuptojnë më mirë dhe t'i përshtaten asaj.

3.3.2 Qëllimet e fushës

Qëllimet e fushës së shkencave të natyrës janë konceptuar në funksion të të nxënësit gjatë gjithë jetës.

Përmes kësaj fushe nxënësit:

- zhvillojnë njohuritë dhe konceptet bazë për formimin shkencor në shkencat e natyrës;
- zbulojnë lidhjet e varësisë ndërmjet botës së gjallë dhe mjedisit;
- zhvillojnë aftësitë shkencore, të të menduarit kritik dhe krijues;
- zbatojnë njohuritë dhe aftësitë shkencore në mënyrë analitike, kritike dhe krijuese në problemet që kërkojnë zgjidhje dhe marrje vendimesh;
- vlerësojnë kontributin e shkencës dhe teknologjisë për mirëqenien e njeriut dhe shoqërisë;
- ndërgjegjësohen për të bashkëvepruar me mjedisin në mënyrë të përgjegjshme dhe konsensuale;
- përdorin teknologjinë e informacionit dhe të komunikimit, si mjet për sigurimin dhe komunikimin e informacionit;
- shpjegojnë rolin e shkencës në zhvillimin e qëndrueshëm, si edhe në ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit.

3.3.3 Qasja e bazuar në kompetenca

I gjithë procesi i të nxënësit në fushën e shkencave, në të gjitha ciklet, ka në fokus zhvillimin e **kërkimit shkencor**. Ai organizohet rreth tri kompetencave të njëjta në të gjitha ciklet e shkollimit.

Kompetenca 1: Identifikimi i problemeve dhe zgjidhja e tyre.

a) Përcakton problemin

- Identifikon karakteristikat shkencore të problemit.
- Thekson elementet që kanë lidhje me njeri-tjetrin.
- Formulon problemin.

b) Zgjedh hetimin ose skicon strategjinë

- Konsideron strategji të ndryshme.
- Merr parasysh kufizimet që shoqërojnë secilin skenar.
- Zgjedh atë që mendon se është strategjia më e mirë .
- Argumenton zgjedhjet e bërë.
- Planifikon procedurën .

c) Analizon rezultatet e tij/saj ose zgjidhjen

- Kërkon trendët domethënës në të dhënat ose provat tipike.
- Kontrollon rezultatet sipas procedurës.
- Formulon probleme të reja ose sugjeron mënyrat e përmirësimit të zgjidhjes.
- Nxjerr rezultatet .

d) Realizon procedurën

- Ndjek hapat e planit.
- Nëse është e nevojshme, përshtat testet e tij/saj, rishikon planin e tij/saj ose kërkon një mënyrë të re për zgjidhjen e problemit.
- Mban shënim për çdo detaj ose vrojtim të nevojshëm për analizën e problemit.

Kompetenca 2: Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore.

a) Identifikon ndikimet e shkencës dhe të teknologjisë

- Studion ndikimet afatgjata të shkencës dhe të teknologjisë tek individët, shoqëria, mjedisi dhe ekonomia.
- Vendos shkencën dhe teknologjinë në kontekstet e tyre sociale dhe historike dhe studion ndikimin e tyre në mënyrën e jetesës së njerëzve.
- Identifikon pyetje ose çështje etike.

b) Kupton si funksionojnë objektet teknike

- Demonstron kuriozitet rreth disa objekteve teknike.
- Shqyrton përbërjen dhe funksionimin e tyre.
- I zbërthen në pjesë, nëse është e nevojshme.
- Identifikon materialet, pjesët dhe tipat e ndryshëm të lidhjeve në objektet teknike.
- Dallon sisteme dhe nënsisteme të ndryshme.
- Shpjegon si funksionojnë ato.

c) Kupton dukuritë natyrore

- Pyet veten rreth mjedisit të tij/saj.
- Shqyrton dukuri të veçanta.
- Përshkruan karakteristikat e tyre.
- I ilustron ato me diagrame skematike.
- Shpjegon dukuritë duke përdorur ligjet ose modelet.
- Siguron koherencën e shpjegimit.
- Familjarizohet me konceptet që lidhen me dukuritë dhe pranon lidhjen e tyre.

Kompetenca 3: Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë e shkencës.

a) Shkëmben informacione shkencore me të tjerët

- Kupton rolin e ndarjes së informacionit.
- Është i hapur ndaj pikëpamjeve të të tjerëve.
- Krahason të dhënat dhe procedurat e tij/saj me ato të të tjerëve.
- Vlerëson pikëpamjet e veta duke i krahasuar me ato të të tjerët.

b) Përhap dhe zhvillon njohuritë ose rezultatet shkencore

- Merr parasysh përbërjen e audiencës.
- Përdor mënyra të ndryshme për prezantimin e informacionit (p.sh. simbolet, tabelat, vizatimet teknike).
- Përshtat mesazhin sipas tipit të medias që përdor (p.sh. prezantim me gojë ose me shkrim, faqe ueb).

c) Interpreton dhe formulon mesazhe shkencore

- Përdor informacionin shkencor dhe teknologjik të marrë nga burime të ndryshme.
- Sigurohet që burimet të jenë të besueshme.
- Vlerëson përshtatshmërinë e tyre.
- Prezanton informacionin sipas rregullave dhe konvencioneve të shkencës, teknologjisë dhe matematikës.

Të tri kompetencat e fushës lidhen me njëra-tjetrën. Nëse kompetenca e parë ka të bëjë me mënyrat e të arsyetuarit që i mundësojnë nxënësit të merret me probleme shkencore, dy kompetencat e tjera i mësojnë ata, se si të përdorin instrumentet dhe procedurat e duhura dhe si të komunikojnë në gjuhën e shkencës dhe të teknologjisë për të zgjidhur problemet. Duke zbatuar mënyrat e të arsyetuarit shkencor, nxënësit do të kuptojnë natyrën e mjeteve, objekteve dhe procedurave të përdorura në këtë fushë dhe do të jenë të aftë të vlerësojnë ndikimin pozitiv apo negativ të shkencës dhe teknologjisë në mjedis dhe shoqëri. Përveç kësaj, në prezantimin e shpjegimeve ose sqarimin e zgjidhjeve të tyre, ata do të ndërgjegjësohen për rëndësinë e përdorimit të saktë të gjuhës dhe terminologjisë në shkencë dhe teknologji.

Këto kompetenca zhvillohen së bashku dhe jo veçmas apo njëra pas tjetrës. Për të realizuar metodat dhe procedurat specifike shkencore, nxënësit duhet të njohin dhe të aftësohen për të përdorur konceptet dhe gjuhët që lidhen me to. Ata familjarizohen me këto metoda dhe procedura të cilat marrin kuptim dhe kanë rëndësi sipas konteksteve ku zbatohen.

Kompetencat e fushës së shkencave lidhen dukshëm dhe në mënyrë logjike e metodike me kompetencat kyçe. Ato janë të lidhura ngushtë me tematikat e fushës dhe zhvillohen nëpërmjet tyre.

3.3.4 Rezultatet e të nxënësit

Rezultatet e të nxënësit në fund të klasës së nëntë
1. Identifikimi i problemeve dhe zgjidhja e tyre
Nxënësi:

- përfshihet në procesin e kërkimit shkencor dhe përcakton situatën e dhënë;
- sipas procesit të hetimit shkencor, formulon çështje që lidhen me të ose afron shpjegime tentative, duke i përdorur ato për të formuluar hipoteza të testueshme ose për të bërë parashikime të pëlqyeshme;
- justifikon hipotezën e tij/saj ose parashikimet;
- zhvillon procedurën e tij/saj dhe kur është e përshtatshme kontrollon të paktën një ndryshore që ndikon në rezultatet;
- në zhvillimin e procedurës zgjedh mjetet, pajisjet dhe materialet që do t'i nevojiten mes burimeve që ka në dispozicion dhe, nëse është e nevojshme, përdor teknologjitë e informacionit dhe komunikimit;
- zbaton procedurën e tij/saj, punon në mënyrë të sigurt dhe bën përshtatje nëse është e nevojshme;
- mbledh të dhëna të vlefshme me anë të përdorimit të saktë të mjeteve ose instrumenteve që ka zgjedhur;
- analizon të dhënat që ka mbledhur, duke i përdorur ato për të formuluar përfundime ose shpjegime relevante;
- propozon hipoteza të reja ose sugjeron mënyrat e modifikimit të procedurave nëse është e zbatueshme.

2. Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore.

Nxënësi:

- merret me situatën ose çështjet që lidhen me dukuritë natyrore, ngjarjet aktuale, problemet e përditshme ose çështjet madhore të ditës. I analizon ato nga këndvështrimi shkencor duke iu referuar njëres ose më shumë disiplinave shkencore;
- kur analizon një situatë në këndvështrimin shkencor, përcakton dukurinë në fjalë dhe identifikon komponentët shkencore. Përcakton shpjegimet ose zgjidhjet tentative dhe pastaj i zhvillon ato mbi bazën e disa koncepteve, ligjeve, teorive dhe modeleve shkencore;
- kur analizon një situatë në një këndvështrim teknologjik, përcakton funksionin e objektit dhe provon si punon ai. Përdor objektin dhe nëse është e nevojshme, e ndan në pjesë për të kuptuar sistemet kryesore dhe mekanizmat e tij. Përkshkruan parimet e punës të objektit duke përdorur koncepte të përshtatshme shkencore dhe teknologjike. Shpjegon zgjidhjet për zgjedhjen e objektit;
- studion përparësitë dhe mangësitë e zgjidhjeve të mundshme si pjesë të procesit të vendimmarrjes si dhe identifikon ndikimin e vendimit të tij/saj, duke u fokusuar veçanërisht në ndikimet mjedisore dhe etike.

3. Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë e shkencës.

Nxënësi:

- interpreton dhe formulon mesazhe me gojë, me shkrim ose vizuale që lidhen me shkencën dhe teknologjinë;
- përdor saktë gjuhën e shkencës dhe teknologjisë, përfshirë gjuhën matematikore dhe të simboleve si dhe gjuhën e jetës së përditshme;

- formulon mesazhe të qarta, të organizuara dhe strukturuara mirë duke ndjekur konvencionet;
- përshtat mesazhin e tij/saj sipas audiencës së synuar (nëse është e nevojshme);
- shpjegon mesazhet, që ka formuluar ose interpretuar, duke përdorur gjuhën e jetës së përditshme.

3.3.5 Rezultatet e të nxënit sipas tematikave lëndore

Në tabelën e mëposhtme, përshkruhen rezultatet e të nxënit, të cilat nxënësit duhet t'i arrijnë sipas secilës tematikë lëndore.

BIOLOGJI	
Shumëllojshmëria dhe klasifikimi i gjallesave	
Nxënësi:	- shpjegon unitetin dhe shumëllojshmërinë e organizmave, duke përdorur rrugën shkencore të njohjes; - ndërton dhe përdor çelësa përcaktimi për të identifikuar bimët dhe kafshët; - klasifikon bimët dhe kafshët në grupe të mëdha duke përdorur shembuj lokalë.
Ndërvarësia	
Nxënësi:	- shpjegon përbërjen dhe strukturën e ekosistemeve, interpreton dhe jep shembuj të bashkëveprimit të gjallesave midis tyre dhe mjedisit jetësor; - diskuton se si organizmat ndikojnë dhe ndikohen nga mjedisi i tyre, përfshirë akumulimin e materialeve toksike; - diskuton rëndësinë e variacionit në aftësimin e gjallesave për të mbijetuar në të njëjtin ekosistem.
Struktura dhe funksionimi i organizmave të gjallë	
Nxënësi:	- shpjegon ndërtimin dhe funksionet e qelizave të gjalla, organizimin e tyre në inde, organe dhe sisteme organesh dhe lidhjen midis tyre; - përshkruan përshtatjet strukturore të disa organizmave njëqelizorë; - krahason frymëmarrjen aerobe dhe anaerobe në organizmat e gjallë, duke përfshirë zbërthimin e molekulave organike për të mundësuar të gjitha proceset e tjera kimike të nevojshme për jetën; - përshkruan ndryshimet midis frymëmarrjes aerobe dhe anaerobe lidhur me reaktantët, produktet e formuara dhe ndikimeve për organizmin; - diskuton rëndësinë e fotosintezës për jetën në tokë (aftësia e organizmave fotosintetikë si bimët dhe algat për të përdorur dritën e diellit në fotosintezë për të ndërtuar molekula organike si një rezervë thelbësore energjie dhe për të ruajtur nivelet e oksigjenit dhe CO₂ në atmosferë); - përshkruan dhe shpjegon organizimin e aparateve dhe sistemeve të trupit të njeriut dhe marrëdhënien midis funksioneve të tyre me shëndetin mendor dhe atë fizik; - diskuton rëndësinë e riprodhimit të bimëve përmes pjalmimit me anë të insekteve në sigurinë ushqimore të njeriut.

Trashëgimia dhe evolucioni

Nxënësi:

- kryen matje dhe ndërton grafikë për të shpjeguar variacionin e vazhdueshëm ose të ndërprerë ndërmjet individëve brenda një lloji;
- shpjegon se variacioni ndërmjet llojeve dhe individëve të të njëjtit lloj çon në konkurrencë që mund të nxisë përzgjedhjen natyrore;
- përshkruan se si ndryshimet në mjedis mund t'i lënë individët brenda një lloji ose midis llojeve të tjera, më pak të përshtatura për të konkurruar me sukses dhe për t'u riprodhuar, që mund të çojë në zhdukje;
- diskuton rëndësinë e ruajtjes së biodiversitetit dhe përdorimin e bankave të gjeneve për të ruajtur materialin e trashëguar;
- përshkruan se si kryqëzimi përzgjedhës i bimëve dhe kafshëve çon në varietete të reja;
- përshkruan një model të thjeshtë të kromosomeve, gjeneve dhe ADN-së në trashëgimi, përfshirë rolin e luajtur nga Watson, Crick, Wilkins dhe Franklin në zhvillimin e modelit të ADN-së.

FIZIKË

Forcat dhe lëvizja

Nxënësi:

- përshkruan forcat dhe llojet e tyre, mat forcat dhe shpjegon efektet e tyre në lëvizjen e trupave (forca e rëndesës, pesha e trupit, forca e fërkimit, forca rezistente e ajrit, forca e elasticitetit, tensioni i fijes, etj.);
- përshkruan lëvizjen drejtvizore të njëtrajtshme, të ndryshueshme dhe rrethore;
- njehson shpejtësinë mesatare të trupit dhe nxitimin e lëvizjes së tij;
- interpreton grafikët e lëvizjes;
- shpjegon ligjin e parë të Njutonit, inercinë dhe inertësinë;
- shpjegon si shtypja shkaktohet nga veprimi i një force mbi një sipërfaqe;
- njehson dendësinë e trupave të gaztë, të lëngët dhe të ngurtë;
- shpjegon pluskimin e trupave dhe përcakton forcën e Arkimedit;
- shpjegon përdorimin e levave dhe rregullën e momenteve;
- interpreton konceptin e shtypjes në gaze dhe lëngje (shpjegim vetëm cilësor);
- interpreton ligjet e gazeve;
- përshkruan madhësitë makroskopike (shtypje, vëllim dhe temperaturë) në një sasi gazi dhe interpreton proceset (izotermik, izobarik dhe izohorik) që ndodhin kur njëra nga madhësitë mbetet e pandryshueshme;
- përshkruan burimet e energjisë (të rinovueshme dhe të parinovueshme);
- shpjegon nevojat e përdorimit të energjisë në jetën e përditshme dhe në të ardhmen;

- përshkruan energjinë dhe llojet e saj, energjinë potenciale gravitacionale, energjinë kinetike dhe energjinë potenciale të elasticitetit;
- përshkruan ligjin e ruajtjes së energjisë, energjinë e dobishme, të harxhuar, rendimentin dhe skemën e shndërrimeve energjetike;
- shpjegon se energjia nuk mund të krijohet apo të zhduket, por ajo gjithmonë ruhet;
- identifikon dhe shpjegon proceset e transferimit të energjisë termike gjatë përcjellshmërisë termike, konveksionit dhe rrezatimit termik;
- shpjegon ftohjen përmes avullimit.

Drita dhe tingujt

Nxënësi:

- shpjegon dritën dhe përhapjen e saj në vijë të drejtë në mjedisë lëndore;
- shpjegon si formohet hija kur rrezet e dritës bien mbi një trup;
- përshkruan si mund ti shohim trupat jo-luminishentë kur drita që bie mbi to pasqyrohet mbi syrin tonë;
- përshkruan ligjet e pasqyrimin dhe përthyerjes së dritës kur ajo bie mbi një sipërfaqe të rrafshët që ndan dy mjedisë (ajër-qelq), (ajër-ujë);
- shpjegon dispresionin e dritës së bardhë;
- shpjegon si përftohen ngjyrat nga kombinimi i tri ngjyrave bazë;
- shpjegon dukurinë e përhapjes së tingujve në mjedis lëndor;
- shpjegon karakteristikat valore të tingullit, lidhjen ndërmjet fortësisë dhe amplitudës, lartësisë dhe frekuencës, duke përdorur një oshiloskop.

Elektriciteti dhe magnetizmi

Nxënësi:

- përshkruan fushën elektrostetike konceptin e ngarkesës elektrike, duke përfshirë sensorët digjital;
- njihet me përcjellësit dhe jopërcjellësit;
- interpreton dhe vizaton elementët e qarqeve të thjeshta elektrike të lidhjes në seri dhe paralel;
- modelon dhe shpjegon se si lloje të zakonshme elementësh, përfshirë bateritë ndikojnë në rrymën elektrike që rrjedh në qarkun elektrik;
- shpjegon si shpërndahet rryma në qarqet e lidhjes në seri dhe paralel;
- shpjegon nga se varet rezistenca elektrike e përcjellësve;
- mat rrymën duke përdorur ampermetra dhe tensionin duke përdorur voltmetra, duke përfshirë edhe aparatet digjitale;
- përshkruan magnetet dhe vetitë e tyre;
- shpjegon modelin e fushës magnetike përmes një magneti të përhershëm;
- shpjegon pse Toka është një magnet i fuqishëm;
- ndërton një elektromagnet dhe shpjegon përdorimet e tij.

Toka dhe hapësira

Nxënësi:

- përshkruan trupat qiellorë dhe lëvizjen e tyre në sistemin diellor;
- përshkruan si lëvizja e tokës rreth vetes dhe rreth diellit shkakton lëvizjen e dukshme ditore dhe vjetore të diellit dhe yjeve; (dita dhe nata, stinët);
- përshkruan pozicionin dhe lëvizjen relative të planetëve dhe diellit në sistemin diellor;
- diskuton ndikimin e ideve dhe zbulimeve të Kopernikut, Galileut dhe shkencëtarëve më të hershëm rreth origjinës së universit;
- shpjegon modelin gjeocentrik dhe heliocentrik në sistemit diellor, universin dhe origjinën e tij;
- kupton se dielli dhe yjet e tjerë janë burime drite dhe se planetët dhe trupat e tjerë shihen kur drita e diellit bie mbi to dhe reflektohet në syrin tonë.

KIMI
Struktura dhe vetitë e lëndës
Nxënësi:

- demonstroi njohuri, aftësi, qëndrime për: objektin e studimit të kimisë dhe metodën shkencore të njohjes, vetitë dhe karakteristikat e lëndëve, përzierjet dhe ndryshimet e lëndëve, shndërrimet e lëndëve, grupet e lëndëve, strukturën e atomit, tabelën periodike, lidhjet kimike, klasifikimi i përbërjeve kimike;
- përshkruan dhe interpreton në kontekste të familjarizuara dhe harton konkluzione bazuar në hulumtime të thjeshta mbi fushën e studimit të kimisë dhe metodën shkencore të njohjes; vetitë, ndryshimet, shndërrimet e lëndëve dhe përzierjeve kimike; strukturën e atomit, tabelën periodike, lidhjet kimike klasifikimi i përbërjeve kimike;
- demonstroi qartë dhe në mënyrë konsistente të menduarit dhe të arsyetuarit e avancuar shkencor kimik dhe demonstroi vullnetin për të përdorur arsyetimin e tyre shkencor për të mbështetur zgjidhje të situatave jo të zakonshme në fushën e kimisë dhe në zbatimin e saj praktik;
- përdori njohuri shkencore kimike, zhvillon argumente dhe mban qëndrime në mbështetje të rekomandimeve dhe vendimeve që përqendrohen në situata personale, sociale dhe globale.

Reaksioni kimik
Nxënësi:

- demonstroi njohuri, aftësi, qëndrime për: reaksionet kimike karakteristike të oksideve, bazave, acideve, kripërave, ajrit, oksigjenit dhe dioksidit të karbonit, ligjin e ruajtjes së masës, barazimet kimike, treguesin hidroqjenor (pH), reaksionet kimike, radhën e aktivitetit të metaleve, metoda të ndryshme për nxjerrjen e metaleve, reaksionet redoks shpejtësia e reaksioneve kimike etj.;
- identifikojnë, shpjegojnë dhe zbatojnë njohuri shkencore mbi reaksionet kimike karakteristike të oksideve, bazave, acideve, kripërave, ajrit, oksigjenit dhe dioksidit të karbonit, *ligjin e ruajtjes së masës, barazimet kimike, treguesin hidroqjenor (pH), , radhën e aktivitetit të metaleve, reaksionet redoks* në një shumëllojshmëri të situatave jetësore komplekse.

3.3.6 Ndarja e kohës

Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Shkencat e natyrës”.

Lëndët e fushës “Shkencat e natyrës”	Klasat 6-9 (orë mësimore në javë)
Fizikë	7 (1+2+2+2)
Biologji	7(1+2+2+2)
Kimi	4 (0+0+2+2)
Totali:	18

3.3.7 Udhëzime metodologjike

Metodat, teknikat, strategjitë e mësimdhënies në fushën e shkencave natyrore janë faktorë të rëndësishëm për një mësimdhënie të suksesshme që nxit interesin, gjithëpërfshirjen, ndërveprimin dhe punën kërkimore të nxënësve.

Përzgjedhja dhe përdorimi i tyre nga mësuesit bëhet në funksion të zhvillimit të kompetencave të nxënësve, duke respektuar stilet e ndryshme të të nxënësve të tyre.

Mësimdhënia dhe të nxënësve i bazuar në kompetenca, kërkon që në përzgjedhjen dhe përdorimin e strategjive, teknikave dhe metodave të mësimdhënies, mësuesit e fushës së shkencave natyrore:

- të marrin parasysh njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet paraprake të nxënësve, që nënkupton përvojat individuale të tyre dhe, mbi këtë bazë, të mbështesin e orientojnë të nxënësve të tyre;
- të nxisin vrojtimin e drejtpërdrejtë, kureshtjen, arsyetimin dhe gjykimin nëpërmjet demonstrimeve, vëzhgimeve në natyrë dhe eksperimenteve;
- të nxisin të menduarit kritik, krijues, dhe zgjidhjen e problemeve;
- të motivojnë nxënësve, duke i konsideruar si partnerë, në kuptimin që në procesin mësimor mësuesi dhe nxënësi janë komplementarë të njëri-tjetrit;
- të mbështesin të nxënësve e pavarur dhe në bashkëpunim të nxënësve përmes punës me projekte, punës në grup, punës individuale;
- të mbajnë parasysh integrimin dhe marrëdhënien ndërmjet lëndëve të shkencave natyrore, zbatimet e tyre në jetën e përditshme, si dhe lidhjen ndërlëndore;
- të shfrytëzojnë burime të shumëllojshme informacioni dhe ta çmojnë tekstin si një burim të rëndësishëm, por të pamjaftueshëm për përmbushjen e kompetencave të fushës;
- të përdorin TIK-un si mbështetës dhe lehtësues të mësimdhënies dhe të nxënësve.

Të nxënësve me situata kontekstuale si metodologji mësimore

Të nxënësve me situata si metodologji mësimore vë në më shumë theksin tek konteksti dhe zbatimi i njohurive se sa te memorizimi i fakteve. Të nxënësve në shkencat e natyrës fillon kur nxënësit përpiqen të zgjidhin probleme dhe të eksplorojnë situata të jetës reale për të gjetur përgjigjet e pyetjeve që lindin.

Pikënisje për planifikimin e situatave të nxënësve nga mësuesit janë rezultatet e të nxënësve që synojnë kompetencat. Mësuesi saktëson rezultatet e pritshme të nxënësve të tij mbi bazën e kërkesave të

kurrikulës së shkencave të natyrës. Për planifikimin e situatave mësuesi duhet të marrë gjithashtu parasysh njohuritë paraprake të nxënësve. Këto janë kusht jo vetëm për përvetësimin e njohurive të reja, por dhe për të aftësuar nxënësit të përdorin njohuritë. Për këtë mësuesi ndërton situata duke u mbështetur në situata të nxëni reale ose të ngjashme me realitetin për çështje specifike globale, lokale ose personale të lidhur me shkencën.

Siguria

Mësuesit janë përgjegjës për sigurinë e nxënësve gjatë veprimtarive në klasë, për nxitjen dhe motivimin e tyre për rregullat dhe përgjegjësitë e sigurisë.

Gjatë veprimtarive në fushën e shkencës, nxënësit zbatojnë gjithmonë dhe në mënyrë të ndërgjegjshme rregullat e sigurisë në shkollë, klasë dhe jashtë tyre; identifikojnë paraprakisht kushtet në të cilat veprimtaria mund të mos jetë e sigurt dhe tregojnë se si mund të parandalohen aksidentet në të gjitha rastet e mundshme; përdorin pajisjet, kimikatet dhe mjetet sipas udhëzimeve; tregojnë vazhdimisht shqetësim për sigurinë e tyre dhe të tjerëve.

Integrimi i TIK-ut në kurrikul

TIK-u përdoret në mësimdhënie si metodologji dhe si mjet në procesin mësimor, me qëllim rritjen e efikasitetit të orës mësimore. Nxënësit përdorin TIK-un për të gjetur, prodhuar, krijuar, prezantuar, analizuar dhe shkëmbyer informacione nëpërmjet kompjuterit dhe internetit. Integrimi i teknologjisë dhe përdorimi i burimeve të reja digjitale inkurajon shkëmbimin e ideve, krijimin e projekteve, zgjidhjen e problemeve, si dhe ndihmon përmirësimin e aftësive të mendimit krijues nëpërmjet një qasjeje më moderne dhe inovatore gjatë mësimdhënies. Përmes përdorimit të pajisjeve digjitale nxënësit mund të eksplorojnë dhe të perceptojnë konceptet abstrakte si dhe zbulojnë marrëdhënien ndërmjet koncepteve, dukurive dhe ligjeve.

Platformat interaktive në shkencat e natyrës

Platformat interaktive në mësimdhënien dhe nxënien e shkencave të natyrës ofrojnë mjedise digjitale me aplikacione, softuerë, video-lojëra, simulime interaktive, dhe materiale multimediale. Këto mjedise ndihmojnë në lehtësimin e procesit të nxënit, duke rritur aftësinë e nxënësve për të eksploruar dhe perceptuar saktë konceptet abstrakte.

Platformat interaktive gjithashtu nxisin interesin e nxënësve dhe inkurajojnë gjithëpërfshirjen, ndërveprimin, të menduarin kritik dhe krijues, si dhe promovojnë punën kërkimore shkencore. Qëllimi është që nxënësit të kuptojnë thellësisht kontekstin e konceptit, duke hulumtuar dhe zbuluar dukuritë natyrore, duke bërë të padukshmen të dukshme. Kjo qasje inkurajon nxënësit të mësojnë në një mënyrë më të pavarur dhe të angazhohen në një mësim më efektiv dhe produktiv.

Materialet dhe burimet mësimore

Në mësimdhënien e lëndëve të edukimit STEM, përdorimi i mjeteve didaktike është jetësor për të stimuluar interesin dhe për të lehtësuar kuptimin e koncepteve të ndryshme shkencore. Këto mjete kanë rol të rëndësishëm në përmirësimin e aftësive të nxënësve për të kuptuar, aplikuar dhe eksploruar botën që na rrethon në mënyrë të qartë dhe të përshtatshme.

Ato kanë funksione të ndryshme si: informimi, motivimi, konkretizimi, demonstrimi, ilustrimi, plotësimi i të dhënave, shpjegimi i përmbajtjes mësimore, nxitja e aftësive të të menduarit kritik dhe krijues, zhvillimi dhe përsosja e aftësive, racionalizimi i kohës, bashkëveprimi nxënës - mësues etj. Ato duhet të sigurohen dhe të zgjidhen në sasinë dhe cilësinë e duhur. Në planin mësimor ditor ato planifikohen për çdo temë, vetëm se, mësuesi duhet të njohë mirë metodikën e demonstrimit dhe të aktivizimit të nxënësve nëpërmjet tyre. Që këto mjete të jenë sa më funksionale në orën e mësimit, *duhet të plotësojnë disa kërkesa metodike, shkencore, psikologjike, estetike, teknike dhe ekonomike.*

Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë:

- *Mjetet pamore natyrore si:* objektet natyrore të gjalla ose jo të gjalla, koleksionet.
- *Mjetet artificiale si:* maketet, modelet, fotografitë, vizatimet, skemat, tabelat.
- *Mjetet audiovizive si:* televizor, film, video, video-projektor, videokasetë, kompjuter, internet, teletekst, cd.
- *Mjetet dëgjimore:* radio, magnetofon, telefon, kasetofon etj.
- *Mjetet verbale, tekstet si:* tekstet mësimore (të detyruara), libri i mësuesit, fletoret e punës, revistat, atlasat (mund të përdoren në shkollë për të mbështetur punën kërkimore të nxënësve).
- Këto burime duhet të diskutohen dhe vlerësohen nga stafi si një pjesë e planit të tyre për shkencën. Plani duhet të jetë i rëndësishëm për të përzgjedhur burimet e dyta, të cilat ndihmojnë për të mbështetur nxënësit në punët e tyre shkencore, si dhe në kryerjen e vizatimeve apo krijimeve të ndryshme.
- *Mjedisi mësimor si:* (klasa, laborator, kabinetet e punës, natyra, ferma etj.)
- *Mjetet interaktive dhe aplikacionet:* Kjo përfshin aplikacione kompjuterike dhe simulime interaktive, të cilat lejojnë nxënësit të eksplorojnë dhe të eksperimentojnë me koncepte shkencore në një mënyrë të sigurt dhe të kontrolluar. Përdorimi i platformave interaktive dhe aplikacioneve të specializuara si simulimet interaktive për lëndët e shkencave të natyrës dhe matematikës, ofrojnë shembuj të strukturuar për të shpjeguar proceset shkencore, të cilat janë të rëndësishme për të rritur aftësitë e nxënësve në zbatimin e njohurive të tyre.

Përdorimi i mjeteve dhe platformave interaktive siguron një përvojë mësimore të pasur dhe të përshtatshme për nxënësit, duke i ndihmuar ata të zhvillojnë aftësitë e tyre shkencore në një mënyrë aktive dhe angazhuese. Kombinimi i këtyre mjeteve ofron mundësi të shumta për të përmirësuar mësimdhënien dhe të nxënësve dhe për të arritur qëllimet e edukimit STEM në kontekstin e shkollave moderne.

3.3.8 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi është pjesë integrale e procesit të mësimdhënies dhe të nxënësve. Ai përfshin mbledhjen e informacioneve me anë të teknikave të ndryshme të vlerësimit për arritjen e rezultateve të pritshme të të nxënësve në nivel klase dhe shkollë. Me këtë informacion, mësuesi merr vendime për vlerësimin përfundimtar të nxënësve, bazuar në gjykimin e tij për nivelin e zotërimit të kompetencave të fushës së shkencave të natyrës nga ana e nxënësve. Vlerësimi u shërben mësuesve për të përmirësuar metodat e

mësimdhënies, nxënësve për të përmirësuar të nxënit si dhe prindërve për të monitoruar progresin e fëmijëve të tyre në shkollë.

Vlerësimi mat shkallën në të cilën janë arritur nga nxënësit njohuritë, shkathtësitë dhe qëndrimet e dëshiruara. Ndërsa vlerësimi u shërben shumë qëllimeve, është e rëndësishme që mësuesi t'ia përshtatë llojin e vlerësimit, qëllimit specifik të synuar.

Është thelbësore që vlerësimi të jetë pjesë e procesit të mësimdhënies dhe të nxënit. I gjithë procesi i të nxënit në shkencat e natyrës mbështetet në kërkimin shkencor, si i tillë edhe vlerësimi merr shumë forma. Për vlerësimet me shkrim mësuesit duhet të përdorin situata të jetës reale që përfshijnë shkencën në jetën e përditshme, shoqëri dhe mjedis, si pikënisje për ndërtimin e pyetjeve në mënyrë që të pasqyrojnë zbatimin e njohurive shkencore në kontekste të jetës reale. Situatat e zgjedhura duhet të jenë domethënëse dhe tërheqëse. Përveç testeve me shkrim, mësuesit mund të kryejnë vlerësime të bazuara në performancën e nxënësve duke përdorur mënyrat e mëposhtme si:

- punët praktike;
- modelet dhe maketet;
- punët laboratorike;
- posterat;
- projektet kurrikulare dhe ndërlëndore;
- detyrat individuale;
- vrojtimet e mësuesve;
- lista e kontrollit;
- esetë.

3.4 Fusha e të nxënit: Shkencat shoqërore

3.4.1 Hyrje

Fusha “Shkencat shoqërore”, u krijon nxënësve mundësitë të zhvillojnë konceptet dhe kompetencat e nevojshme për të përmbushur rolin e tyre si anëtarë të një shoqërie shumë kulturore dhe demokratike në një botë gjithnjë e më të ndërvarur.

Në arsimin e mesëm të ulët, klasat 6 – 9, fusha “Shkenca shoqërore” integron njohuri, shkathtësi, qëndrime dhe vlera nëpërmjet lëndëve *histori, gjeografi dhe qytetari*.

Përmes kësaj fushe nxënësit zhvillojnë bazat e qytetarisë duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve ekonomike, shoqërore, kulturore dhe të çështjeve që lidhen me to; zhvillojnë konceptin e kohës, të vazhdimësisë dhe të ndryshimit në këndvështrimin e marrëdhënieve historike dhe zbatojnë këtë kuptim në analizën e pasojave të veprimeve individuale dhe kolektive në shoqëri, në të kaluarën dhe sot; zhvillojnë këndvështrimin e tyre për ngjarjet historike, për botën, për kompleksitetin dhe ndërvarësinë e vendeve dhe rajoneve në botë. Lëndët e fushës “ Shkenca shoqërore” i aftësojnë nxënësit të luajnë rolin e tyre në jetë dhe në shoqëri, si ruajtës të parimeve të një shoqërie demokratike, si trashëgimtarë të shumë kulturave

dhe si anëtarë të një bote ekonomiksht të ndërvarur dhe me kultura të ndryshme që jetojnë në harmoni, duke respektuar identitetin e njëra-tjetrës.

Zhvillimi i një sërë konceptesh të kësaj fushe u krijon nxënësve mundësi të analizojnë informacionin në mënyrë kritike, të shpjegojnë lidhjet shkak-pasojë, të përdorin burimet për të dhënë shpjegime të arsyetuara dhe të argumentuara. Ata aftësohen gjithashtu të vlerësojnë pasojat e ndërveprimit të shoqërisë me mjedisin, për të ndërmarrë veprime që mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm.

Përvojat mësimore të kësaj fushe të nxëni në arsimin e mesëm të ulët i shërbejnë formësimit të identitetit personal, shoqëror, kombëtar e kulturor, nëpërmjet përmbushjes së kompetencave lëndore dhe kompetencave kyçe evropiane për të nxënësit gjatë gjithë jetës.

3.4.2 Qëllimet e fushës

Fusha “Shkencat shoqërore” synon që nxënësit:

- të aftësohen për t’u bërë qytetarë aktivë dhe të përgjegjshëm në dimension lokal, kombëtar, rajonal, evropian e global, duke ndërtuar identitetin individual dhe kolektiv përmes njohjes së trashëgimisë së tyre historike të përbashkët; të zhvillojnë vlerat themelore të qytetarisë si: tolerancën, mirëkuptimin, të drejtat e njeriut dhe demokracinë;
- të zhvillojnë bazat e qytetarisë duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve politike, ekonomike, shoqërore, kulturore dhe të çështjeve që lidhet me to, përmes studimit të gjithë përvojës njerëzore;
- të aftësohen për të ndërvepruar me individë dhe grupe individësh të kulturave të ndryshme, për të njohur të kaluarën, për të kuptuar ndërveprimin e saj me të sotmen dhe perspektivat e së ardhmes, duke nxënë, analizuar dhe menduar në mënyrë kritike;
- të kuptojnë zhvillimin e personalitetit të tyre, mënyrën si ngjasojnë dhe diferencohen nga të tjerët në raport me kohën dhe me hapësirën, të dallojnë diferencën midis supozimit dhe faktit, të kuptojnë kompleksitetin e çështjes historike, të mos besojnë në përgjigjen e paargumentuar dhe të respektojnë përpikërinë e burimeve historike;
- të zhvillojnë këndvështrimin e tyre hapësinor për botën, për kompleksitetin dhe ndërvarësinë ndërmjet aspekteve fizike dhe humaneve të rajoneve të vendeve në botë;
- të përdorin TIK-un për të kërkuar informacion për të shkuarën në lidhje me datat, personazhet, objektet, ngjarjet dhe proceset historike, si dhe për të përzgjedhur, klasifikuar, organizuar dhe paraqitur gjetjet;
- të vlerësojnë pasojat e ndërveprimit të shoqërisë me mjedisin për të ndërmarrë veprime që mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm;
- të zotërojnë shkathtësinë e kërkimit, interpretimit, organizimit të njohurive dhe të komunikimit të tyre në mënyra të ndryshme.

Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Tematikat e përbashkëta të fushës shërbejnë si instrument i fuqishëm integruar në funksion të zhvillimit të kompetencave të fushës. Ndonëse secila prej tyre përshkruhet veçmas, ato shpesh kanë elemente

të ndërthurura në funksion të zhvillimit të kompetencave.

3.4.3 Proceset shoqërore

Proceset shoqërore përfshijnë zhvillimet dhe ndryshimet, që kanë ndodhur dhe ndodhin në jetën shoqërore dhe në mjedis, në nivel lokal, rajonal dhe global. Këto procese ndodhin në të gjitha fushat e jetës dhe të veprimtarisë shoqërore (fusha ekonomike, politike, shoqërore, ligjore, kulturore etj.) në korrelacion me njëra-tjetrën, duke ndikuar në jetën tonë dhe të shoqërisë. Njohja e këtyre proceseve, e ligjshmërisë, evoluimi i tyre dhe e lidhjeve shkak-pasojë është domosdoshmëri për vendimmarrjet tona dhe për shkallën tonë të lirisë në këtë proces vendimmarrjeje.

Vetëm në këtë bazë, pjesëmarrja qytetare do të jetë e përgjegjshme, e vetëdijshme, aktive dhe e orientuar nga e ardhmja dhe zhvillimi i qëndrueshëm.

Tematika përfshin ndërveprimin dhe ndikimin kompleks mes dukurive natyrore dhe shoqërore, në zhvillimin dhe karakteristikat e vendeve dhe rajoneve. Kjo tematikë, e emërtuar “Proceset natyrore dhe shoqërore” në lëndën e gjeografisë, zhvillon te nxënësit njohuri, shkathtësi dhe qëndrime në lidhje me dinamikën e proceseve dhe dukurive gjeografike që ndodhin në Tokë. Nxënësi aftësohet të zbulojë dhe të argumentojë lidhjet shkak-pasojë të dukurive dhe proceseve që ndodhin në sistemet natyrore të planetit tonë, të zhvillojë aftësi të kërkimit gjeografik, të bëjë gjykime e të zhvillojë qëndrime në lidhje me perspektivat mjedisore, ndryshimet klimatike dhe zhvillimin e qëndrueshëm të planetit. Proceset natyrore dhe shoqërore janë dy aspekte të rëndësishme të studimit të botës dhe ndikimit të tyre në shoqëri dhe mjedis. Lidhja mes këtyre dy proceseve është thelbësore, sepse ndryshimet në mjedis dhe natyrën e tyre mund të ndikojnë në strukturën dhe zhvillimin e shoqërive njerëzore, ndërsa njëkohësisht, veprimet dhe zhvillimet shoqërore mund të kenë një ndikim të konsiderueshëm në mjedis dhe në ekosistemet natyrore.

Kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia

Duke studiuar të kaluarën dhe trashëgiminë e saj nxënësit kuptojnë konceptet kyçe historike si: kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia, lidhjet shkak- pasojë, shumëllojshmëria kulturore etnike dhe fetare, rëndësi dhe perspektivat, fillimisht nëpërmjet njohjes dhe kuptimit të historisë personale e familjare, historisë së shkollës, historisë së zonës, rajonit, për t'u zgjeruar më pas në njohjen dhe kuptimin e historisë së vendit dhe atë të qytetërimeve botërore. Kuptimi i kronologjisë aftëson nxënësit të kuptojnë vijimësinë e ngjarjeve në të kaluarën dhe marrëdhënien shkak- pasojë. Nxënësit kuptojnë rolin e kohës në ndryshueshmërinë e njerëzve, shoqërisë dhe mjedisit, njohin disa nga ndryshimet më të rëndësishme që kanë ndodhur, duke filluar nga elementët e jetës së përditshme e deri në ndryshimet shoqërore, ekonomike, kulturore që kanë formësuar botën.

Ndërvarësia midis njerëzve, vendeve dhe mjediseve

Përmes kësaj tematike nxënësit zhvillojnë këndvështrimin e tyre hapësinor për botën, kuptojnë vendndodhjen e njerëzve, të vendeve, rajoneve dhe burimeve si dhe përshkruajnë arsyet e kësaj vendndodhjeje. Nxënësit eksplorojnë si kanë ndikuar dhe ndikojnë ngjarjet historike, faktorët fizikë dhe humanë në zhvillimin vendor, rajonal, kombëtar dhe global. Ata vëzhgojnë dhe debatojnë rreth pasojave sociale dhe ekonomike të ndryshimeve mjedisore dhe propozojnë, krahasojnë e vlerësojnë alternativat e përdorimit të burimeve natyrore në komunitete, rajone, kombe dhe në botë.

Përmes kësaj tematike nxënësit zhvillojnë këndvështrimin e tyre hapësinor për botën, për vendndodhjen e njerëzve, të vendeve, të rajoneve dhe të burimeve natyrore. Ata aftësohen të zbulojnë dhe të argumentojnë lidhjet shkak-pasojë të dukurive dhe proceseve që ndodhin në rajone të ndryshme gjeografike, në nivel lokal, rajonal dhe global. Duke hulumtuar për veçoritë natyrore, tiparet demografike dhe ekonomike, elementet e trashëgimisë natyrore dhe kulturore, fillimisht në mjedisin e afërt (zonën ku banojnë) e më pas në rajonet gjeografike të vendit tonë dhe të rajoneve në botë, nxënësit zbulojnë si kanë ndikuar dhe si ndikojnë faktorët natyrorë dhe shoqërorë në zhvillimet e një vendi/rajoni në nivel lokal, rajonal dhe global. Përmes kësaj tematike, ata aftësohen të vëzhgojnë, të arsyetojnë, të parashikojnë, të debatojnë rreth pasojave të ndryshimeve mjedisore, përfshirë ndryshimet klimatike, si dhe të vlerësojnë alternativat e përdorimit të burimeve natyrore në komunitetin e afërt dhe në botë. Përdorimi i burimeve dhe mjeteve të tilla si: fotografi, harta, enciklopedi, të dhëna statistikore etj., sikurse përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit u vjen në ndihmë për të mbledhur të dhëna, për të bërë përpunime, përgjithësime dhe interpretime rreth bashkëveprimit të njerëzve me vendet dhe mjedisin.

Individët, grupet, shoqëria

Nxënësit kuptojnë mënyrën si formohen, ruhen dhe ndryshojnë marrëdhëniet shoqërore. Nxënësit njihen me shumëllojshmërinë kulturore, etnike dhe fetare të shoqërive të ndryshme dhe kuptojnë se si përvojat, idetë, vlerat dhe besimit e ndryshme të njerëzve dhe të shoqërive në të shkuarën kanë formësuar botën ku ne jetojmë.

Ata dallojnë dhe shpjegojnë rolin dhe ndikimin e ndryshëm që kanë në shoqëri lloje dhe forma të caktuara institucionesh socializuese si: familja, shkolla, organizatat qytetare, arsimore, qeveritare, fetare dhe shqyrtojnë ndikimin e tyre në jetën e njerëzve. Ata studiojnë larminë e marrëdhënieve midis individëve dhe grupeve në shoqëri, eksplorojnë faktorët që qëndrojnë në themel të tyre, mënyrën si funksionojnë dhe ndryshojnë.

Nxënësit marrin vendime mbi bazën e njohurive të fituara në nivele të ndryshme shkollimi, për qëndrime e sjellje të ndryshme që kanë lidhje me jetën dhe bashkëjetesën paqësore në shoqëri.

Kultura

Nxënësit kuptojnë si qeniet njerëzore krijojnë, mësojnë, ndajnë së bashku dhe përshtaten ndaj kulturës. Njohja e historisë, kulturave dhe grupeve të ndryshme shoqërore i ndihmon nxënësit të vlerësojnë dhe të respektojnë pakicat kombëtare dhe diversitetin shoqëror.

Ata vlerësojnë rolin e kulturës në formimin e jetës dhe të shoqërisë, ku jetojnë si dhe jetës dhe shoqërisë së të tjerëve dhe marrin vendime mbi bazën e njohurive për kulturën në faza të ndryshme të shkollimit të tyre, në emër të respektimit të diversitetit kulturor dhe të bashkëjetesës paqësore ndërmjet njerëzve dhe kulturave.

Prodhimi, shpërndarja dhe konsumi

Përmes kësaj tematike nxënësit fitojnë njohuri për mënyrën si njerëzit organizojnë prodhimin, shpërndarjen dhe konsumin e të mirave, të shërbimeve dhe njihen e kuptojnë çështjet themelore që lidhen me vendimet në fushën e veprimtarisë ekonomike. Ata njihen, në përputhje me nivelin e shkollimit dhe të kurrikulës, me konceptet kryesore ekonomike dhe rëndësinë që ka njohja e tyre për jetën e tyre dhe të shoqërisë, si dhe si

ka ndryshuar ekonomia e shteteve përgjatë periudhave historike, krizat ekonomike etj. Në këtë mënyrë, mundësohet edhe realizimi i kompetencës ekonomike që nënkupton njohuri për funksionimin e botës ekonomike dhe aftësi për të vepruar me mençuri në këtë botë.

Pushteti, autoriteti, qeverisja

Përmes kësaj tematike, nxënësit fitojnë dije dhe ndërtojnë njohuri për rregullat e jetës kolektive e kushtet demokratike për zbatimin e tyre, si dhe për mundësitë që ekzistojnë në një shoqëri demokratike në të gjitha nivelet e jetës politike. Nxënësit vlerësojnë ndryshimet që kanë pësuar në kohë institucionet fetare, ligjore, drejtuese dhe qeverisëse. Ata ndërtojnë njohuri për institucionet publike demokratike dhe për rregullat e lirisë dhe të vepruarit. Ata ndërgjegjësohen për faktin se ndërtimi i institucioneve demokratike dhe gëzimi i këtyre lirive janë përgjegjësi e të gjithë qytetarëve.

Përshkrimi i kompetencave që zhvillon fusha

Procesi i të nxënësve në fushën “Shkencat shoqërore”, ka në fokus zhvillimin e kompetencave kyç evropiane për të nxënësit gjatë gjithë jetës:

- *Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare;*
- *Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja;*
- *Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri;*
- *Kompetenca digjitale;*
- *Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënësve;*
- *Kompetenca qytetare;*
- *Kompetenca e sipërmarrjes;*
- *Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore.*

Këto kompetenca e përgatisin nxënësin për të zhvilluar aftësitë që i nevojiten qytetarit të shekullit XXI, për t’u përshtatur me ndryshimet, risitë teknologjike, nevojat dhe marrëdhëniet e reja në tregun e punës, për të jetuar, për të punuar dhe për të marrë pjesë në mënyrë të efektshme dhe konstruktive në një shoqëri globale gjithnjë e më komplekse.

Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënësve, kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, kompetenca e sipërmarrjes dhe kompetenca qytetare, të cilat zhvillohen më së shumti në këtë fushë, i përgatit individët për të kuptuar vlerat e përbashkëta Evropiane, vetëdijen për diversitetin dhe identitetet kulturore, vetëdijen për politikën, lëvizjet shoqërore dhe për sistemet e qëndrueshme, në mënyrë të veçantë, krizat ekonomike, politike, ndryshimet klimatike dhe demografike në nivel global dhe shkaqet e tyre.

Nxënësi vlerëson rëndësinë që kanë këto kompetenca, për të motivuar pjesëmarrjen e efektshme me të tjerët në jetën publike, dhe për t’u solidarizuar në zgjidhjen e problemeve që lidhen me komunitetin lokal e më gjerë. Ai kupton që kompetenca qytetare bazohet në njohuritë historike për ngjarjet dhe prirjet themelore të zhvillimit të historisë së njerëzimit dhe asaj kombëtare. Kjo kompetencë zhvillohet në njohuritë, në ligjësitë dhe konceptet themelore të demokracisë, të drejtësisë, të barazisë, të respektimit të parimeve të qytetarisë digjitale dhe të të drejtave të njeriut.

Nxënësi përdor konceptin e kohës dhe të hapësirës në të gjitha gjykimet dhe vendimmarrjet e tij në fushën

e historisë, shoqërisë, filozofisë etj. Nxënësi zhvillon këndvështrimin e tij hapësinor për botën, kupton vendndodhjen e njerëzve, të rajoneve, të vendeve si dhe të burimeve dhe shpjegon arsyen e kësaj vendndodhjeje. Nxënësi eksploron konceptet themelore gjeografike dhe marrëdhëniet ndërmjet qenieve njerëzore me mjedisin. Nxënësi pranon rëndësinë që ka kompetenca qytetare për reflektimin kritik e krijues dhe për pjesëmarrjen konstruktive në veprimtaritë e komunitetit ose të fqinjësisë si dhe në proceset e vendimmarrjes, veçanërisht përmes votimit, në nivel vendor, kombëtar dhe evropian.

Nxënësi kupton mënyrën si individët mund të sigurojnë shëndetin e tyre më të mirë mendor, intelektual e fizik, në shërbim të vetes, të familjes dhe të mjedisit të tyre shoqëror. Ata njohin lidhjen e mënyrës së shëndetshme të jetesës me zhvillimin e tyre tërësor dhe veprojnë

për të realizuar atë. Nxënësi njeh konceptet themelore që lidhen me individët, grupet, me barazinë dhe mos diskriminimin gjinor, me shoqërinë dhe kulturën. Ai kupton dhe merr vendime mbi bazën e të kuptuarit të dimensioneve shumë kulturore, ekonomike, ligjore, politike e shoqërore të shoqërisë evropiane si dhe të ndërveprimit të identitetit kulturor kombëtar me atë evropian e më gjerë.

Nxënësi komunikon në mënyrë konstruktive në mjedise të ndryshme dhe shfaq aftësinë për tolerancë, për të shprehur dhe kuptuar këndvështrimet e ndryshme, për të negociuar, për të krijuar besim dhe për të kuptuar ndjenjat dhe qëndrimet e të tjerëve.

Nxënësi është i vetëdijshëm që kompetenca bazohet në, ndjenjën e integritetit, të bashkëpunimit, të pohimit të vetvetes pa përjashtuar tjetrin. Ai vlerëson diversitetin, respekton të tjerët dhe përgatitet për të kapërcyer paragjykimet dhe për të arritur kompromise. Zhvillimi i kompetencave kyçe evropiane nëpërmjet lëndës së qytetarisë, historisë dhe gjeografisë, u krijon mundësi nxënësve, të zhvillojnë aftësitë e mendimit kritik dhe krijues, zgjidhjes së problemit duke u bërë individë të ditur, të logjikshëm, të organizuar, kureshtarë, të balancuar, të ndjeshëm, sipërmarrës, të aftë për të dhënë argumente dhe për të marrë vendime të arsyetuara.

3.4.4 Rezultatet e të nxënit

Në tabelën e mëposhtme, përshkruhen rezultatet e të nxënit, të cilat nxënësit duhet t'i arrijnë në mënyrë progresive dhe të vazhdueshme, gjatë arsimit të mesëm të ulët, sipas secilës tematikë.

Rezultatet e të nxënit në përfundim të klasës së nëntë
1. Proceset shoqërore
Nxënësi: - përshkruan veçoritë e përbërësve të gjeosistemit, lidhjen dhe bashkëveprimin ndërmjet tyre dhe pasojat e këtij bashkëveprimi për tiparet fizike dhe humane të mjedisit në nivel lokal, rajonal e global; - shpjegon pasojat e proceseve dhe dukurive gjeografike në modelet dhe sistemet e Tokës dhe mjedisit human; - vlerëson ndërveprimin e veprimtarisë njerëzore dhe mjedisin natyror, duke evidentuar lidhjet shkak-pasojë të këtij ndërveprimi; - respekton ndërvarësinë shoqërore, politike, ekonomike e kulturore në shoqërinë globale, duke

- vlerësuar njëkohësisht trashëgiminë natyrore e kulturore të vendit të tyre;
- shpjegon kushtet, etapat dhe tiparet ekonomike shoqërore, politike, kulturore materiale e shpirtërore, format e organizimit dhe mënyrat e jetesës të zhvillimit të qytetërimeve antike në brigjet e detit Mesdhe;
 - përshkruan historinë e qytetërimeve mesjetare, duke pasqyruar tipologjinë e këtij qytetërimi, i njohur ndryshe si “epoka e errët” e qytetërimit botëror, shpjegon etapat kryesore, nëpër të cilat ka kaluar zhvillimi i shoqërisë mesjetare dhe qytetërimet në mesjetë, mënyrat e jetesës, botën materiale e shpirtërore dhe format e organizmit ekonomik, politik, fetar dhe kulturor;
 - dallon kalimin nga qytetërimet në lashtësi në qytetërimet mesjetare, duke dalluar lidhjen ndërmjet këtyre qytetërimeve, veçoritë e zhvillimit, bashkëveprimin, si dhe ndikimin e tyre mbi qytetërimet e mëvonshme, dhe vlerat e tyre në trashëgiminë e qytetërimeve të sotme;
 - vlerëson kthesën e madhe që morën qytetërimet botërore pas Rilindjes Evropiane dhe evoluimin e qytetërimeve evropiane nga periudha e mesjetës në atë moderne, duke evidentuar frymën e re që ai merr me zbulimet e mëdha gjeografike dhe me lëvizjet e mëdha kulturore, fetare e politike, që përfshinë Evropën pas shekullit XV, deri në fillim të shekullit XX;
 - shpjegon ndryshimet rrënjësore në jetën ekonomike, politike, shoqërore, humane, kulturore, shkencore dhe fetare, të cilat çuan në lindjen e botës moderne dhe patën ndikime në lindjen dhe arritjet e qytetërimeve të sotme bashkëkohore;
 - shpjegon ndryshimet rrënjësore, që shkaktuan revolucionet politike, industriale dhe ideologjike në qytetërimin perëndimor dhe atë botëror;
 - përshkruan lindjen e nacionalizmit, i cili çoi në krijimin e shteteve nacionale në Evropën Qendrore dhe në Ballkan dhe fillimet e liberalizmit në jetën politike dhe ekonomike, që i siguroi qytetarit të drejtat sociale dhe politike;
 - përshkruan zhvillimet e reja ideologjike, kulturore, ekonomike, sociale e politike që shkaktuan krizat të cilat çuan në fillimin e luftërave botërore dhe analizojnë shkaqet dhe pasojat e Luftës së Parë dhe të Dytë Botërore në jetën ekonomike, politike dhe shoqërore të qytetërimit botëror;
 - shpjegon natyrën dhe shkaqet e konflikteve si dhe rrugët e bashkëpunimit ndërmjet vendeve dhe popujve, si faktorë me ndikim në çështjet kombëtare, etnike, racore, kulturore apo fetare, duke përfshirë ndikimin e këtyre faktorëve në dy luftërat botërore, Holokaustin dhe rolin e institucioneve ndërkombëtare në zgjidhjen e konflikteve;
 - vlerëson përpjekjet e bëra për kapërcimin e krizave, veçanërisht atyre ekonomike, si dhe shpjegon se çdo konflikt rajonal, ose me shtrirje më të gjerë, sjell kosto negative për të ardhmen e shoqërisë;
 - shpjegon shkaqet e fillimit të Luftës së Ftohtë, arsien e ndarjes së botës në dy blloqe dhe pasojat e saj në zhvillimet politike, ekonomike e shoqërore;
 - analizojnë drejtimit e ndryshme në fushën e artit, kulturës dhe mënyrave të jetesës në shoqërinë e dy sistemeve (demokratike dhe totalitare);
 - tregojnë prirjet e qytetërimeve të sotme, si ndryshime në strukturën sociale dhe zhvillimin e klasës së mesme, rritjen e rolit të gruas në qeverisje; globalizmin, uniformitetin, zhvillimin e kulturës, artit

arsimit, shkencës dhe teknologjisë, për të evidentuar prirjen dhe perspektivën e qytetërimeve të sotme;

- shpjegon ligjësitë themelore të organizimit, të funksionimit dhe të zhvillimit të shoqërisë shqiptare nga periudha parahistorike deri në ditët e sotme; analizon ngjarjet dhe figurat historike që i dhanë tiparet kryesore, përshpejtuan dhe thelluan proceset politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore në periudha të ndryshme historike të popullit shqiptar; vlerëson ndikimin e ndërsjellë të kulturave dhe të ngjarjeve historike të popullit shqiptar me ato të popujve të tjerë rajonalë dhe më tej.

2. Kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia

Nxënësi:

- përdor saktë datat, termat dhe fjalorin kronologjik për ndërtimin dhe shpjegimin e ngjarjeve historike për periudha të ndryshme historike, duke përfshirë periudhën parahistorike, antike, mesjetare, moderne, bashkëkohore;
- kupton organizimin kronologjik të historisë dhe të vendosin njerëzit dhe ngjarjet në periudhën e saktë historike duke kuptuar dhe duke shpjeguar marrëdhëniet historike;
- ndërton linjën e kohës, duke vendosur në të periudhat historike dhe ngjarjet e rëndësishme historike;
- krijon një tabelë kronologjike të periudhave historike, duke e pasuruar atë në vazhdimësi me informacionin e ri;
- përshkruan dhe shpjegon jetën dhe ngjarjet e së shkuarës, lidhjen e tyre me të tashmen dhe me të ardhmen, si dhe ndërvlerësinë ndërmjet tyre duke përfshirë historinë e shqiptarëve, historinë evropiane dhe atë botërore sipas linjës kronologjike;
- shpjegon ndryshimin dhe vazhdimësinë e ngjarjeve historike brenda dhe përtej periudhave historike;
- analizon shkallën dhe ritmin e ndryshimit, nëse ndryshimi arriti në progres dhe nëse po për kë;
- shpjegon evolucionin e shoqërisë njerëzore nga periudha antike në periudhën bashkëkohore duke kuptuar lidhjen e tyre me të tashmen dhe me të ardhmen, si dhe ndërvlerësinë ndërmjet qytetërimeve.

3. Ndërvlerësimi midis njerëzve, vendeve dhe mjediseve

Nxënësi:

- shpjegon tiparet e mjedisit gjeografik në nivel lokal dhe rajonal dhe lidhjet që ekzistojnë ndërmjet ndryshimeve në mjedis dhe jetës të banorëve që jetojnë në të;
- shpjegon ndikimin e ngjarjeve historike, faktorëve fizikë e njerëzorë në zhvillimin lokal, kombëtar dhe global;
- përshkruan si kanë ndikuar dhe ndikojnë ngjarjet shoqërore dhe historike, faktorët fizikë dhe njerëzorë në zhvillimin vendor, kombëtar, rajonal dhe global;
- interpreton ngjarjet aktuale që ndodhin, duke i kuptuar ato në mënyrë kritike, për të bërë lidhjen e së sotmes me të shkuarën historike dhe me perspektivat e së ardhmes;

- dallon veçoritë e prirjeve historike sipas periudhave, të cilat sollën progresin e shoqërisë në shkallë kombëtare, evropiane dhe botërore;
- shpjegon lidhjet që ekzistojnë ndërmjet mënyrës së ndërtimit të qendrave të banuara etj., dhe vlerave dhe idealeve kulturore të njerëzve që i ndërtojnë ato;
- përshkruan veçoritë kryesore të rajoneve gjeografike të Shqipërisë dhe të rajoneve të tjerë gjeografikë në botë, duke vlerësuar ndërvlerësinë ndërmjet tyre;
- shpjegon si modellet e lëvizjes (p.sh., të njerëzve, të prodhimit etj.) çojnë në ndërvlerësinë midis vendeve e rajoneve;
- debaton me argumente rreth pasojave sociale dhe ekonomike të ndryshimeve mjedisore dhe të dukurive që burojnë prej tyre si stuhitë, thatësira, përmytjet etj.;
- vlerëson zgjidhje të mundshme të çështjeve të ndërlidhura me mjedisin në Shqipëri, rajon e më gjerë;
- bën përgjithësime dhe interpreton bashkëveprimin e njerëzve me vendet dhe mjedisin, duke përdorur burime të vlefshme dhe mjetet e duhura;
- propozon alternativa të përdorimit të burimeve natyrore në bashkësinë ku jeton dhe më gjerë;
- përdor prezantime të ndryshme të Tokës (p.sh., hartat, globin, imazhe satelitore etj.) për të mbledhur dhe krahasuar informacionin për vendet dhe rajonet.

4. Pushteti, autoriteti, qeverisja

Nxënësi:

- shqyrton në mënyrë të vazhdueshme të drejtat, rolet dhe statusin e individit në lidhje me mirëqenien e përgjithshme;
- përshkruan dhe shpjegon qëllimin e qeverisjes dhe si është përdorur ai për të ruajtur, për të përdorur dhe justifikuar fuqitë e saj;
- analizon idetë dhe mekanizmat qeveritare për të përmbushur nevojat dhe dëshirat e qytetarëve, për të rregulluar territorin, për të menaxhuar konfliktet dhe për të vendosur rregull dhe siguri;
- përshkruan se si mënyrat e organizimit të kombeve i shërbejnë forcimit të unitetit dhe diversitetit, duke ndikuar në rregullin dhe sigurinë;
- identifikon dhe analizon tiparet bazë të sistemit politik dhe të udhëheqësve përfaqësues në nivele dhe degë të ndryshme të qeverisjes;
- vlerëson ndryshimet që kanë pësuar në kohë institucionet fetare, ligjore, drejtuese dhe qeverisëse;
- analizon dhe shpjegon kushtet, veprimet dhe motivet që ndihmojnë bashkëpunimet ose konfliktet brenda dhe ndërmjet kombeve;
- analizon rolin dhe pasojat që ka teknologjia në komunikim, transport, procesin e informimit, si dhe zhvillimin në fusha të tjera të jetës shoqërore;
- shpjegon dhe zbaton koncepte të tilla si: fuqia, roli, statusi, drejtësia dhe ndikimi për shqyrtimin e çështjeve dhe problemeve sociale;
- shpjegon me shembuj si qeveritë përpiqen të arrijnë idealet e deklaruara brenda dhe jashtë vendit.

5. Prodhimi, konsumi dhe shpërndarja

Nxënësi:

- shpjegon shkallën e njohjes së vetvetes - aftësitë, interesat dhe vlerat vetjake, mundësitë e karrierës dhe tregon si klasifikohen ato në botën e punës. Ai dallon lidhjen ndërmjet financave vetjake, arsimimit dhe mundësive të karrierës dhe zbaton vendimmarrjen për arsimim dhe karrierë;
- tregon rëndësinë e një buxheti të barazuar për të gjithë punonjësit dhe rrugët për të barazuar buxhetin;
- identifikon koston oportune duke e shoqëruar këtë me përdorimin e parave dhe të kartës së kreditit. Ai shpjegon përparësitë dhe mangësitë e përdorimit të kartës së kreditit dhe identifikon situatat e duhura për të përdorur paratë dhe kartën e kreditit;
- përshkruan rezultatet e favorshme dhe të pafavorshme të shkallës së besueshmërisë vetjake në përdorimin e kartës së kreditit dhe shpjegon shkaqet pse shifrat në shkallën e besueshmërisë ngrihen dhe ulen. Ai arrin të dallojë rreziqet financiare dhe shpjegon se sigurimet janë një mënyrë për të pakësuar rreziqet, duke identifikuar koston oportune të pagesës së sigurimeve;
- përshkruan tiparet ekonomike të qytetërimeve përgjatë periudhave historike, identifikon krizat ekonomike dhe pasojat e tyre në shoqëri.

6. Individët, grupet, shoqëria
Nxënësi:

- analizon arsyet dhe rezultatet e ngjarjeve, situatave dhe ndryshimeve historike duke shpjeguar pasojat në përfundimin e ngjarjeve;
- kupton se njerëzit dhe shoqëritë e përfshira në të njëjtën ngjarje historike mund të kenë përvoja dhe pikëpamje të ndryshme për të njëjtën ngjarje historike;
- shpjegon lidhjet si brenda ashtu dhe ndër periudha e shoqëri të ndryshme, respekton origjinën historike dhe vlerëson dobinë e larmisë etnike dhe kulturore të shoqërisë;
- demonstroi të kuptuarit e koncepteve të tilla si roli, statusi dhe klasa sociale në përshkrimin e ndërveprimit të individit me grupet sociale;
- analizon dhe shpjegon mënyrën si grupet dhe institucionet ndikojnë tek njerëzit, ngjarjet dhe elementet e kulturës;
- analizon format e ndryshme si institucionet marrin pjesë dhe bashkëveprojnë me njerëzit;
- identifikon dhe analizon shembuj tensionesh midis shprehjeve të individualitetit dhe grupit ose përpjekjeve institucionale për të vënë në lëvizje konformitetin social;
- identifikon dhe përshkruan shembuj të tensioneve midis sistemeve të besimit, ligjeve dhe politikave të qeverisjes;
- përshkruan rolin e institucioneve për të përshpejtuar ose ngadalësuar vazhdimësinë ose ndryshimin;
- zbaton njohuritë në lidhje me rolin që grupet dhe institucionet luajnë për të përmbushur nevojat individuale dhe të mirën e përgjithshme.

7. Kultura
Nxënësi:

- kupton vlerat e përbashkëta Evropiane, vetëdijen për diversitetin dhe identitetet kulturore, vetëdijen për politikën lëvizjet shoqërore dhe për sistemet e qëndrueshme, në mënyrë të veçantë, krizat ekonomike, politike, ndryshimet klimatike dhe demografike në nivel global dhe shkaqet e tyre;
- vlerëson diversitetin shoqëror, respekton të tjerët, pakicat kombëtare dhe përgatitet për të kapërcyer paragjykimet dhe për të arritur kompromise;
- dallon, krahason dhe shpjegon ngjashmëritë dhe ndryshimet në mënyrën se si grupet, shoqëritë dhe kulturat plotësojnë nevojat dhe interesat e tyre;
- shpjegon pse njerëzit me prejardhje të ndryshme kulturore, me këndvështrime dhe pikënisje të ndryshme interpretojnë ndryshe informacionet dhe përvojat;
- shpjegon me shembuj si gjuha, letërsia, artet, traditat, bindjet, vlerat dhe sjelljet ndikojnë në zhvillimin dhe tejçimin e kulturës;
- shpjegon pse individët dhe grupet reagojnë në mënyra të ndryshme ndaj mjediseve shoqërore ose fizike dhe ndaj ndryshimeve mbi bazën e pikëpamjeve, vlerave dhe bindjeve të tyre;
- përshkruan ndikimin dhe bashkëveprimin e diversitetit kulturor dhe të kohezionit social brenda dhe ndërmjet grupeve;
- zbaton konceptin e diversitetit kulturor në vendimarrjet e tij në shoqëri.

KONCEPTE KYÇ

Histori	Gjeografi	Qytetari
- Koha - Kronologjia - Burime historike - Arkeologji - Burime gojore - Burime parësore - Burime dytësore - Ndryshimi dhe vazhdimësia - Shkaku dhe pasoja - Rëndësia historike - Interpretim historik - Kërkimi historik - Perspektiva - Këndvështrim - Shumëllojshmëri kulturore, etnike, dhe fetare - Epokë - Periudha historike - Shoqëri	- Vendndodhje - Vendi - Rajon - Mjedi natyror - Mjedi human - Ndërveprimi - Lëvizja - Ndryshime klimatike - Burime natyrore - Zhvillim i qëndrueshëm - Shkaku dhe pasoja - Këndvështrim - Diversitet - Trashëgimi natyror dhe kulturor	- Ligj - Të drejta themelore - Përgjegjësi - Barazi trajtimi - Diskriminim - Paragjykim - Stereotip - Rregulla - Mjedi - Ndotje mjedisore - Shëndeti - Zhvillimi i qëndrueshëm - Kultura - Trashëgimi kulturor - Ndërkultura - Edukim ndërkulturor - Vetëdije kulturore - Feja - Globalizim - Burime natyrore

- Shtet - Komb - Komb-shtet - Monarki - Republikë - Shtet -komb - Trashëgimi materiale dhe shpirtërore - Besim - Proces historik - Ngjarje historike - Figurë historike - Parahistoria - Trashëgimi - Periudha antike - Periudha mesjetare - Periudha moderne - Periudha bashkëkohore - Krizë ekonomike - Krizë politike - Qytetërim		- Bashkëjetesë - Ndërvarësi - Këshilli i Evropës - Familje - Komunitet - Qytet - Rajon - Burime - Kosto oportune - Të mira dhe shërbime - Integritet moral - Korrupsion - Ndershmëria - Transparenca - Respekti - Empatia - Ndërgjegje - Besueshmëria - Konflikti - Dhuna - Guxim - Vetbesimi - Demokraci - Karakteristika shoqërore e individuale - Institucion - Vendimarrje - Partitë politike - Politikë publike - Dëgjim aktiv - Interes publik - Zgjedhje - Votim - Informim - Burim informacioni - Dyshim - Media - Keqinformi
---	--	---

		- Dizinformim - Gjuhë urrejtje - Resiliencë - Reklama - Nevoja - Dëshira - Profesion - Puna - Karrierë - Kursim - Hua - Interes - Planifikim financiar - Para - Buxhet - Plan biznesi - Konsumator - Sipërmarrës
AFTËSITË DHE SHKATHTËSITË		
- Aftësia e të menduarit kritik e krijues. - Aftësia për të zgjidhur problemet. - Aftësia për të vlerësuar. - Aftësia për të qenë empatik - Aftësia për të transferuar dhe zbatuar njohuritë në një kontekst të caktuar. - Aftësia për të vendosur në kohë dhe në hapësirë ngjarjet historike. - Aftësia për të kuptuar, analizuar dhe argumentuar lidhjet shkak-pasojë. - Aftësia për të hetuar, për të interpretuar dhe për të parashikuar ngjarje historike. - Aftësia për të identifikuar dhe për të zgjidhur probleme të ndryshme duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale. - Aftësia për të menaxhuar dhe mbrojtur informacionin, përmbajtjen, të dhënat dhe identitetet digjitale. - Aftësia për punë kërkimore. - Aftësia pjesëmarrëse. - Aftësia komunikuese. - Aftësia për të bashkëpunuar dhe punuar në grupe. - Aftësia për të debatuar dhe për të arritur të bëjnë marrëveshje. - Aftësia ndërkulturore.		

- Aftësia për të parandaluar dhe zgjidhur konfliktet.
- Aftësia për të menaxhuar situata të ndryshme si: ndryshimet teknologjike, fatkeqësitë natyrore, krizat ekonomike, pandemitë etj.
- Aftësia për të ndërmjetësuar.
- Aftësia për të përdorur dhe interpretuar hartat, fotografitë ajrore etj..
- Aftësia për të ndërtuar dhe interpretuar grafikë, diagrame, të dhëna statistikore.
- Aftësia për të përdorur fjalorin historik dhe gjeografik.

QËNDRIME DHE VLERA

- Vlerësimi i dinjitetit njerëzor dhe i të drejtave të njeriut
- Vlerësimi i larmisë kulturore
- Vlerësimi i demokracisë, i drejtësisë, i ndershmërisë, i barazisë dhe i shtetit të së drejtës
- Të qenit i hapur ndaj kulturave të të tjerëve
- Respekti
- Mendësia qytetare
- Efektshmëria e veprimeve
- Toleranca ndaj paqartësisë
- Përkushtimi ndaj parimit të gjithësisë, të ndërvlerësisë dhe të pandashmërisë së të drejtave të njeriut dhe të lirive themelore.
- Bindja për vlerën, dinjitetin dhe lirinë e individit.
- Përkushtimi ndaj shtetit të së drejtës, drejtësisë, barazisë dhe paanësisë.
- Përkushtimi ndaj paqes dhe zgjidhjes pjesëmarrëse, paqësore dhe konstruktive të problemeve shoqërore.
- Respektimi i kulturës së tij si dhe çmimi i vlerave, i besimeve dhe i kulturave të tjera.
- Vlerësimi i trashëgimisë natyrore dhe kulturore shqiptare dhe botërore.
- Gatishmëria për të pranuar njerëzit nga komunitete të ndryshme.
- Pirja për të demonstruar krenari për vendin e tij.
- Pirja për të treguar integritet në përdorimin etik të informacionit dhe TIK-ut.
- Bindja për të vlerësuar diversitetin dhe për të demonstruar tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve.
- Pirja për të përdorur një gjerësi burimesh historike dhe informacioni të duhur, duke përfshirë dokumentet, burimet e shtypura, historitë gojore, medien, pikturat, muzetë, galeritë, fotografitë, muzikën dhe internetin, si bazë hetimi vetjak, për ndërtimin dhe për argumentimin e një ngjarjeje historike”.
- Bindja për vlerën dhe domosdoshmërinë e parimeve, institucioneve dhe procedurave demokratike, si dhe për rëndësinë e veprimit qytetar.
- Pranimi i parimit të pluralizmit në jetën e përditshme.
- Përkushtimi ndaj vlerës së mirëkuptimit të ndërsjellë, të bashkëpunimit, të mirëbesimit dhe të solidaritetit, si dhe ndaj luftës kundër racizmit, paragjyimeve dhe çdo forme të diskriminimit.

- Bindja në rëndësinë e përgjegjësisë dhe përgjegjshmërisë personale.
- Përkushtimi ndaj parimit të zhvillimit njerëzor të qëndrueshëm, që mban parasysh ekuilibrin ndërmjet zhvillimit ekonomik, shoqëror dhe mjedisor.
- Vlerësimi i pozitës e qytetërimit shqiptar brenda qytetërimit botëror.
- Prirja për të vlerësuar natyrën dhe larminë e provave historike.
- Prirja për të qenë anëtar i pavarur i shoqërisë.
- Prirja për të respektuar vlerat individuale dhe dinjitetin njerëzor.
- Prirja për të marrë përsipër përgjegjësitë personale, politike dhe ekonomike të qytetarit.
- Prirja për t'iu bindur “rregullave të lojës” së demokracisë, si pranimi i vendimit të ligjshëm të shumicës dhe respektimi i të drejtave të minoriteteve.
- Prirja për të marrë pjesë në çështjet qytetare në mënyrë të mirinformuar, të arsyeshme dhe të efektshme.
- Prirja për të nxitur dhe për të mbështetur funksionimin e shëndetshëm të demokracisë në vend. .

3.4.5 Ndarja e kohës

Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Shkencat shoqërore”.

Lëndët e fushës “Shkencat shoqërore”	Klasat 6-9 (orë mësimore në javë)
Qytetari	4 (1+1+1+1)
Histori	7 (1+2+2+2)
Gjeografi	7 (1+2+2+2)
Totali:	18

3.4.6 Udhëzime metodologjike

Metodologjia e zbatimit të kurrikulës bërthamë luan rol thelbësor për përmbushjen e qëllimeve të fushës “Shkenca shoqërore”. Të nxënit përmes kësaj fushe mund të realizohet vetëm me anë të pjesëmarrjes aktive të nxënësve, në mënyrë që ata të kuptojnë, të brendësojnë, të vlerësojnë e të përdorin përmbajtjen e synuar për të ndërtuar mbi të njohuri, aftësi, shkathtësi e qëndrime të reja në situata të ndryshme me të cilat do të përballen në të ardhmen.

Mësuesi angazhon nxënësit në një proces kërkimi në të cilin ata parashtrojnë pyetje dhe formulojnë përgjigje, inkurajon frymën e mendimit krijues dhe kritik duke nxitur diskutimin ndërmjet tyre, duke inkurajuar pavarësinë e nxënësve, iniciativën e tyre, ndërveprimin. Në këtë qasje mësuesi nxit shpirtin udhëheqës të nxënësve, bashkëpunimin, tolerancën, vetëbesimin dhe shpirtin sipërmarrës të cilat reflektohen në rezultatet e të nxënit. Mjaft rezultate janë edhe metodat që përfshihen në spektrin e metodave problemore, gjysmëkërkimore e kërkimore, si: mësimi zbulues, veprimtaritë praktike, ekskursionet, projekti mësimor etj. Këto metoda mund të përdoren në ato raste kur nxënësit, në mënyrë individuale ose të organizuar në grupe, ndërmarrin, me ndihmën dhe drejtimin e mësuesit, veprimtari që

synojnë zgjidhjen e problemeve të thjeshta etj.

Veprimtaritë praktike dhe projektet kurrikulare janë modele të veprimtarisë mësimore, realizimi i të cilave kërkon zbatimin e më shumë se një metode dhe teknike, si: kërkimi, përdorimi i burimeve, intervista, vërtetimi, studimi i rastit, ndërthurjen e të gjitha këtyre teknikave së bashku. Përdorimi i strukturuar i burimeve dhe dokumenteve historike ndihmon nxënësit të zhvillojë përvojën për vlerësimin e fakteve dhe aftësinë për të formuluar gjykime të arsyeshme. Këto metoda e vënë theksin në zhvillimin e aftësive dhe qëndrimeve.

Mësimdhënia e bazuar në kompetenca kërkon që mësuesit të përzgjedhin strategji, metoda, teknika dhe forma të ndryshme të punës me nxënësit, si dhe të organizojnë përvojat mësimore të nxënësve që integrojnë njohuritë përkatëse me shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet. Disa nga metodat, teknikat dhe strategjitë e sugjeruara në këtë fushë janë:

- diskutimet;
- debati;
- vërtetimet;
- intervistat;
- ekskursionet;
- vizitat në muze ose vendngjarje historike;
- konkurset;
- projektet kurrikulare dhe ndërkurrikulare.;
- etj.

Mësuesi duhet të jetë i kujdesshëm në përzgjedhjen e metodave dhe strategjive që nxisin punën me nxënësit e talentuar dhe ata që kanë vështirësi në të nxënë.

Nxënësit me vështirësi në të nxënë

Shumë nxënësit me vështirësi në të nxënë, arrijnë rezultatet e pritshme të të nxënësve si nxënësit e tjerë, nëse bëhen përshtatje në mënyrën e mësimdhënies. Për të arritur nivelin më të lartë të mundshëm të realizimit të kompetencave, mësuesi përzgjedh teknikat dhe metodat më të përshtatshme që u japin mundësi këtyre nxënësve të përmbushin rezultatet e të nxënësve.

Nxënësit e talentuar

Mësuesit duhet të krijojnë kushte dhe situata të tilla që nxënësit të shfaqin dhe të zhvillojnë talentet e tyre në këtë fushë. Kjo arrihet nëse nxënësve u krijohen mundësi të punojnë me një përmbajtje më të thelluar dhe zgjeruar, të zhvillojnë në mënyrë të vazhdueshme kompetencat, të fokusohen në çështjet kroskurrikulare, të zgjerojnë mjediset dhe materialet e të nxënësve brenda dhe jashtë shkollës. Për të mundësuar këtë, mësuesit përzgjedhin dhe përdorin metoda dhe teknika që zhvillojnë kuriozitetin, nxisin kërkimin, zhvillojnë rrahjen e mendimeve dhe aftësitë konkurruese etj., si debati, konkursi, kuizet etj.

Përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit (TIK)

Teknologjia e informacionit dhe komunikimit (TIK) është mjeti i informacionit dhe komunikimit që luan një rol kyç në pothuajse çdo aspekt të jetës. Përdorimi i saj në një mjedis të nxënësve mbështet nxënësin duke e bërë më tërheqës dhe më efektiv procesin e të mësuarit.

TIK-u ka vlera të domosdoshme dhe të patjetërsueshme për të transformuar mjedisin profesional të mësimdhënie-nxënies. Nxënësit mund të përfitojnë shumë nga përdorimi i duhur i TIK-ut që mbështet të menduarit gjeografik dhe gjithashtu e bën zhvillimin e njohurive dhe aftësive më efikas dhe tërheqës. Tërësia e mjeteve softuerike mund të përfshijë përdorimin e aplikacioneve, programeve dhe platformave të ndryshme, si Word për hartimin e materialeve të ndryshme, Excel për përpunimin e të dhënave të ndryshme statistikore dhe krijimin e data bazave, PowerPoint për zhvillimin e prezantimeve, Google Maps dhe Google Earth si platforma që ofrojnë imazhe satelitore, fotografi ajrore, harta etj.

3.4.7 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi është pjesë integrale e procesit të mësimdhënies dhe të nxënës. Ai përfshin mbledhjen e informacioneve me anë të teknikave të ndryshme të vlerësimit për arritjen e rezultateve të pritshme të të nxënës në nivel klase dhe shkalle. Me këtë informacion, mësuesi merr vendime për vlerësimin përfundimtar të nxënësve, bazuar në gjykimin e tij për nivelin e zotërimit nga nxënësit të kompetencave të fushës “Shkenca shoqërore”.

Mësuesit duhet të përdorin situata të jetës reale që përfshijnë shoqërinë dhe mjedisin si pikënisje për vlerësimin e nxënësve. Nxënësve duhet t’u krijohet mundësia të realizojnë detyra tematike, veprimtari praktike e projekte kurikulare, të zgjidhin situata problemore nga jeta, dhe të vlerësohen ndërsa demonstrojnë arritjet e tyre nëpërmjet veprimtarive dhe produkteve të tjera, si: veprimtari praktike, raste studimore, shkrimi i një eseje, prodhimi i një CD-je, hartimi i një maketi për një ngjarje ose figurë të caktuar historike, projekte etj.

Format e ndryshme të vlerësimit duhet t’u krijojnë mundësi të gjithë nxënësve të vlerësohen në atë mënyrë që është më e përshtatshme për ta.

Mësuesi duhet të vlerësojë nxënësit përmes projekteve. Ata sigurojnë një tablo të plotë të arritjeve të tyre. Puna me projekt afron të dhëna të shumta për zhvillimin dhe progresin e nxënësve në përvetësimin e njohurive, të kuptuarit e koncepteve, zbatimin e shkathtësive dhe zhvillimin e qëndrimeve. Ajo gjithashtu u afron nxënësve mundësi për vetëvlerësim dhe reflektim.

3.4.8 Materialet dhe burimet mësimore

Përdorimi i mjeteve mësimore në mësimdhënien dhe procesin e të nxënës në fushën “Shkencat shoqërore” ndihmon në konkretizimin e ideve dhe dukurive, në aplikimin e metodave dhe strategjive të mësimdhënies, si dhe e bën mësimin më interesant dhe më argëtues për nxënësit. Përdorimi i suksesshëm i metodave dhe i teknikave të lartpërmendura, nuk mund të realizohet pa mjetet e nevojshme didaktike, të cilat mund të jenë të llojeve të ndryshme, si: harta të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma mësimorë, videokaseta, kompjuter, aparat projektimi, CD, DVD etj. Mjetet e teknologjisë, burimet digjitale dhe prezantimet multimediale lehtësojnë përvojat interaktive të të nxënës dhe mbështesin nevojat e ndryshme mësimore. Komunikimi, bashkëpunimi dhe aksesimi në informacion mund të ndodhin pavarësisht nga koha dhe vendi. Përdorimi i softuerëve arsimor, burimeve multimediale, platformave online dhe i mjeteve digjitale në mësim zhvillon mundësi të reja didaktike dhe metodologjike. Ato mbështesin lloje të ndryshme të nxënies, promovojnë nxënësit me talente dhe mbështesin nxënësit me

aftësi ndryshe. Këto mjete po zënë gjithnjë e më shumë vendin që u takon për konkretizimin e një sërë veprimtarish mësimore, të cilat kuptohen dhe përvetësohen më lehtë me përdorimin e teknologjisë.

3.5 Fusha e të nxënësve: Arte

3.5.1 Hyrje

Fusha e arteve është pjesë e rëndësishme e kurrikulës dhe pjesë integrale e jetës sonë të përditshme, ku në të përfshihen, aspekte të kulturës materiale, shpirtërore, artistike, intelektuale dhe emocionale, në të cilën ndërveprojnë kultura dhe shoqëria. Artet dhe studimi i tyre zhvillon njohuri, shkathtësi, qëndrime e vlera nëpërmjet lëndëve: art pamor, muzikë dhe teatër të cilat lidhen ngushtë dhe ndihmojnë në zhvillimin intelektual, emocional, social dhe kulturor të nxënësve.

Artet zhvillojnë forma të ndryshme të inteligjencës dhe mundësojnë të kuptuarit dhe interpretimin e realitetit duke e shndërruar atë në gjuhë simbolike.

Nëpërmjet ndjeshmërisë, subjektivitetit dhe krijimit, praktikat në art mundësojnë për t'ju dhënë kuptim ideve, për të komunikuar nëpërmjet krijimeve artistike dhe për t'u edukuar përmes formave të ndryshme të artit. Gjuha artistike dhe veprat e artit, të veshura me vlera sociale dhe kulturore të jetës së përditshme, kontribuojnë në zhvillimin e këtyre vlerave dhe pasqyrojnë historinë dhe shoqërinë njerëzore. Gjithashtu, arti luan një rol të rëndësishëm në shprehjen dhe ruajtjen e vlerave kulturore të shoqërisë dhe në zhvillimin, afirmimin dhe ruajtjen e trashëgimisë dhe identitetit kulturor.

Objekti i studimit të fushës së arteve në këtë nivel është përdorimi i mjeteve shprehëse, fjalës, tingujve, ngjyrave, formave, veprimit, emocionit dhe shpjegimi i gjuhës artistike muzikore, pamore e dramatike, gjatë procesit krijues në shkollë dhe jashtë saj. Zbatimi i tyre do të bëhet nëpërmjet njohjes, krijimit, analizës dhe vlerësimit të proceseve artistike apo dhe veprimeve të ndërsjella, përmes situatave konkrete të cilat nxitin të mësuarit konkret të arteve.

Artet përfshijnë artin pamor, muzikën dhe teatrin si lëndë të detyrueshme në **arsimin e mesëm të ulët**.

Kurrikula bërthamë e arteve në **arsimin e mesëm të ulët** fokusohet në zgjerimin e njohurive artistike dhe zhvillimin e tyre në përdorimin dhe zbatimin e gjuhës artistike. Nxënësit vazhdojnë të krijojnë, performojnë/realizojnë në mënyrë më sistematike. Ata, vlerësojnë artet duke krijuar gjykime dhe qëndrime të qarta në klasë, përmes punëve të artit dhe vlerësimit të veprave artistike, zhvillimit të tyre historik, duke krijuar kompetenca të qëndrueshme dhe të zbatueshme në këto disiplina artistike.

3.5.2 Qëllimi i fushës

Artet janë konceptuar në funksion të të nxënësve gjatë gjithë jetës dhe kjo ndihmon në krijimin e identitetit personal ndaj vetes në raport me artet. Njohuritë e qëndrueshme artistike të marra në fushën e arteve, mund t'i hapin rrugë studimeve të mëtejshme që kanë lidhje me profesione dhe mundësi punësimi në fushën e arteve dhe kulturës. Fusha e arteve mundëson zhvillimin e vetëdijes dhe identitetit kombëtar, nëpërmjet trajtimit të elementeve dhe vlerave artistike kulturore të trashëgimisë sonë kombëtare, me të cilat përfaqësohet kombi ynë brenda vendit dhe më gjerë si pjesë integrale e të nxënësve në art.

Fusha e arteve synon:

- zgjerimin e njohurive dhe koncepteve artistike në arte;
- krijimin e kompetencave artistike për të krijuar dhe realizuar punë të ndryshme artistike;
- aftësimin e nxënësve për të vlerësuar vepra të artit shqiptar dhe atij botëror, nga periudha dhe kontekste të ndryshme kulturore dhe historike;
- formimin e aftësive artistike, për një të menduar kritik dhe krijues;
- zhvillimin personal, intelektual, social dhe kulturor të nxënësve;
- përfshirjen dhe bashkëpunimin në veprimtari artistike tradicionale, duke manifestuar vlerat e artit kombëtar si pjesë e pandashme e vlerave të artit botëror;
- ndërveprimin në mënyrë sociale, kulturore dhe intelektuale me grupet të ndryshme kulturore apo etnike;
- kontribuimin personal në zhvillimet artistike – kulturore në nivel lokal, kombëtar dhe më gjerë.

Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Fusha e arteve në arsimin e mesëm të ulët, kërkon të përmbushë disa aspekte themelore të të nxënës, dhe zhvillohet përmes disa tematikave. Ato shërbejnë si instrument i fuqishëm integruar në funksion të zhvillimit dhe krijimit të kompetencave të fushës.

Në arsimin e mesëm të ulët vazhdojnë të zhvillohen tematikat *gjuha dhe komunikimi artistik, teknika dhe procese artistike, historia, kultura dhe shoqëria*. Secila prej tyre përshkruhet veçmas gjatë hartimit dhe zbatimit të programeve për zhvillimin e kompetencave, ndërsa në kurrikulën bërthamë, ato kanë elemente të përbashkëta.

a) Gjuha dhe komunikimi artistik

Nxënësit i krijojnë mundësi të:

- përdorë dhe zbatojë konceptet artistike (art pamor, muzikë dhe teatër), në funksion të proceseve artistike, duke realizuar punë të ndryshme artistike;
- prezantojë idetë artistike personale duke i komunikuar lirshëm ato;
- analizojë krijimet e veta dhe të tjerëve në (art pamor, muzikë dhe teatër), duke komunikuar përmes një gjuhe artistike;
- përjetojë vepra të ndryshme artistike, duke komunikuar ide dhe qëndrime personale;
- reflektojë dhe vlerësojë veprimtaritë artistike, duke u shprehur përmes formave të ndryshme të shprehjes artistike;
- zhvillojë ide dhe emocione, duke përdorur gjuhën artistike përkatëse në artin pamor, muzikë dhe teatër, në procese të ndryshme krijuese dhe performuese;
- shpjegojë qëndrimin dhe këndvështrimin e vet, në mënyrë kritike dhe krijuese ;
- interpretojë para shokëve apo të tjerëve përjetimet dhe emocionet e përjetuara gjatë shikimit të një filmi, performimit/realizimit të një dramatizimi, muzike vokale /instrumentale apo një veprë arti.

b) Teknika dhe procese artistike

Nxënësit i krijojnë mundësi të:

- zbatojë teknika dhe procese të ndryshme artistike në artin pamor, muzikë dhe teatër;

- përdorë në mënyrë të vetëdijshme gjuhën artistike nëpërmjet mjeteve shprehëse të arteve si: fjalët, tingujt, ngjyrat, format, lëvizjet, plastika etj.;
- krijojë duke përdorur mjete dhe teknika të ndryshme artistike, për të zhvilluar ide personale dhe origjinale;
- krijojë punë artistike, bazuar në elemente, procese dhe teknika artistikë apo materiale të dhëna;
- përdorë teknika dhe procese artistike të artit pamor, muzikës dhe teatrit, për të prezantuar në mënyrë artistike temat/projektet që i interesojnë;
- reflektojnë dhe vlerësojnë aktivitetet personale dhe të tjerëve duke u shprehur përmes formave të ndryshme artistike;
- përdorë mediat si mjete të rëndësishme të informimit, të komunikimit dhe të ndërveprimit në epokën digjitale, për tu prezantuar në mënyrë artistike, lirshëm dhe të pavarur.

c) Historia, kultura dhe shoqëria

Nxënësit i krijojnë mundësi të:

- njohë veprat e ndryshme artistike shqiptare dhe botërore;
- kuptojë zhvillimin, rolin dhe ndikimin e artit në shoqëri;
- analizojë vepra dhe artistë nga kontekst të ndryshme sociale, politike dhe kulturore;
- vlerësojnë rolin e ndërveprimit të arteve mes njëra tjetrës, në kontekste të ndryshme historike, shoqërore, kulturore etj.;
- identifikojë dhe promovojë vlerat e trashëgimisë kulturore shqiptare (shpirtërore, dhe materiale);
- respektojnë vlerat e trashëgimisë kulturore kombëtare dhe më gjerë.

3.5.3 Përshkrimi i kompetencave që zhvillon fusha

I gjithë procesi i të nxënësve në fushën e arteve, zhvillohet përmes kompetencave të kësaj fushe *krijimit, performimit/realizimit dhe vlerësimit*. Në të gjitha nivelet e kurrikulës, ato zhvillohen përmes kompetencave specifike lëndore që kanë emërtim të njëjtë me ato të fushës. Kompetencat e fushës së arteve lidhen natyrshëm dhe në mënyrë logjike e metodike me të gjitha kompetencat kyçe sidomos me kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore. Kjo kompetencë *përfshin: njohuri për kulturat vendore, kombëtare, rajonale, evropiane dhe globale, duke përfshirë gjuhën, trashëgiminë dhe traditat kulturore si dhe mënyrën se si të gjitha këto mund të ndikojnë tek njëra-tjetrën në idetë e formësimit e individëve*.

Këto kompetenca janë të lidhura ngushtë me tematikat e fushës dhe zhvillohen nëpërmjet tyre. Kompetencat që përbëjnë fushën e arteve për të gjitha lëndët art pamor, muzikë, teatër dhe kërcim janë:

Kompetenca 1: Krijimi artistik

- Përdorin ide të ndryshme për të krijuar një vepër artistike (muzikore, pamore apo dramatike).
- Përdorin elementet dhe parimet e gjuhës artistike.
- Eksperimentojnë duke zhvilluar më tej idetë e veta artistike.
- Angazhohet në proceset krijuese individualisht dhe kolektivisht.
- Organizojnë krijimin e vet artistik, sipas elementeve të gjuhës artistike.

- Ndajnë përvojat e veta krijuese me të tjerët.

Kompetenca 2: Performimi/realizimi artistik

- Demonstrojnë aftësi artistike gjatë përforsimeve dhe realizimeve artistike vetëm dhe në grup.
- Respektojnë rregullat e performimit/interpretimit/realizimit artistik.
- Zbatojnë teknika artistike gjatë proceseve të ndryshme artistike, duke përdorur shfaqur individualitetin e tyre artistik.
- Interpretojnë apo realizojnë përmbajtje të ndryshme nga tematika apo vepra artistike.
- Ndajnë përvojat e veta performuese/realizuese të veprave artistike me të tjerë.

Kompetenca 3: Vlerësimi artistik

- Shpjegojnë kuptimin veprave të realizuara/performuara nga artistë të ndryshëm apo vetë ata.
- Analizojnë veprat artistike të performuara/realizuara nga artistë të ndryshëm apo vetë ata.
- Bëjnë një gjykim kritik dhe estetik ndaj veprave të ndryshme artistike shqiptare dhe botërore.
- Çmojnë kulturën e vet si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve.
- Vlerësojnë përvojat e veta dhe të të tjerëve për veprat artistike të krijuara.

Në këtë nivel zhvillimi i tri kompetencave të cilat ndërthuren në mënyrë të harmonishme me njëra-tjetrën, plotësojnë qëllimet e edukimit jo vetëm për artet, por edhe më gjerë. Kompetencat e arteve, zhvillojnë aftësitë krijuese, interpretuese dhe vlerësuese. Nëpërmjet një përvoje sistematike të punës artistike, gjatë ciklit fillor, nxënësit janë bërë më të vetëdijshëm për potencialin e tyre krijues përmes përdorimit të gjuhëve artistike. Nëpërmjet kontaktit me veprat e artit që ofrojnë shumëllojshmëri modelesh shprehëse dhe komunikimi, nxënësit janë aftësuar në vlerësimin e pasurisë së madhe të gjuhëve të ndryshme artistike, në eksplorimin e mjedisit të tyre kulturor dhe në përgatitjen për zbulimin e kulturave të tjera të reja.

Nxënësit, në këtë nivel krijojnë, performojnë/realizojnë dhe vlerësojnë vepra arti, nëpërmjet kombinimit të perceptimeve, vëzhgimeve, përvojave, përjetimeve dhe gjykimeve të ndryshme artistike. Ata reflektojnë, komunikojnë dhe përdorin informacione nga burime të sakta dhe të shumëllojshme digjitale dhe fizike për artet. Nxënësit inkurajohen të zhvillojnë aftësitë e tyre kritike dhe estetike duke zgjeruar vetëdijen e tyre mbi artin pamor, teatrin, muzikën shqiptare dhe botërore, horizontin e tyre kulturor nëpërmjet njohjes së veprave të artit të artistëve të periudhave dhe origjinave të ndryshme.

Artet dhe edukimi përmes tyre duhet të përfshijë mundësinë e integritetit të teknologjisë në procesin mësimor duke e konsideruar të si një mjet të ri të fuqishëm shprehës, frymëzimi dhe komunikimi.

3.5.4 Rezultatet e të nxënit

Rezultatet e të nxënit në fushën e kurrikulës së arteve zhvillojnë tri kompetenca të fushës përmes këtyre përmbajtjeve tematikave:

1. Gjuha dhe komunikimi artistik.
2. Teknika dhe procese artistike.
3. Historia, kultura dhe shoqëria.

Rezultatet në fund të klasës së nëntë
1. Krijimi veprave artistike ¹
Nxënësi: - krijo në mënyrë origjinale dhe shquhet për aftësi performuese (interpretuese) individuale dhe në grup; - këndon dhe interpreton këngë dhe melodi të ndryshme individualisht ose në grup, këngë dhe melodi nga gjini të ndryshme (artistike, popullore, muzikë e lehtë); - krijon vepra dy dhe tri dimensionale, në mënyrë të lirshme ose mbi një temë të caktuar; - krijon duke përdorur mjetet e ndryshme shprehëse artistike për të shprehur përjetimin individual, ndjenjat dhe idetë personale në muzikë dhe art pamor; - krijon dhe kontribuon në realizimin skenik të shfaqjeve të ndryshme si mjuzikëll, ose një kolazhi muzikor; - interpreton individualisht ose në grup, në aktivitetet artistike të shkollës, komunitetit dhe më gjerë sipas prirjeve, mundësive dhe interesave të tyre.
2. Performimi/realizimi i veprave artistike
Nxënësi: - përdor teknikat artistike për të performuar/realizuar një punë të vetën në arte; - demonstroi aftësi performuese (interpretuese) në një apo më shumë veprimtari artistike; - zotëron teknikat dhe proceset gjatë krijimtarisë vetëm dhe në grup, në muzikë dhe art pamor; - performon/interpreton në një apo më shumë veprimtari artistike; - realizon vepra dy dhe tri dimensionale dhe demonstroi aftësi në një apo më shumë veprimtari artistike; - performon me instrumente muzikore në aktivitete të ndryshme; - përdor media dhe teknologji të ndryshme për të paraqitur veprimtari artistike personale ose në grup.
3. Vlerësimi i veprave artistike
Nxënësi: - reagon emocionalisht ndaj një veprave artistike muzikore, dramatike apo pamore; - mban qëndrim në mënyrë kritike ndaj veprave artistike në muzikë, art pamor dhe teatër; - vlerëson të bukurën në një vepër artistike, duke u shprehur përmes shkrimit, esesë, poezisë etj.; - vlerëson krijimet artistike vetjake dhe të tjerëve duke analizuar formën, elementet artistike dhe teknikat në funksion të shprehjes artistike; - prezanton në mënyrë në mënyrë individuale apo në grup, qëndrimin e vete ndaj veprave artistike, duke përdorur medie dhe teknologji të ndryshme; - vlerëson punën e vet apo të shokut duke analizuar në mënyrë kritike dhe përdorur një fjalor të

¹ Me fjalën vepra artistike (muzikore, figurative, apo dramatike) do të kuptojmë të gjitha punët që krijojnë, realizojnë dhe mbajnë qëndrim nxënësit në klasë, apo punët e artistëve të ndryshëm.

thjeshtë artistik gjatë vlerësimit; - prezanton veten me sukses dhe vetëbesim në aktivitetet e ndryshme artistike individuale ose grupore në shkollë, komunitet dhe më gjerë.		
NJOHURITË DHE KONCEPTET KRYESORE		
Gjuha dhe komunikimi artistik <i>Elemente, koncepte dhe parime artistike</i>		
- Melodia - Ritmi - Dinamika - Notat - Pentagrami - Ritmet e thjeshta - Ritmet e përbëra - Ritmet e përziera - Format muzikore - Këngët popullore - Vallet popullore - Trashëgimi - Isopolifonia	- Sipërfaqja - Vëllimi - Ngjyra - Roli - Zëri - Fjala - Dritat - Lëvizja - Drejtpeshimi - Koha - Veprimi	- Kontrasti - Përsëritja - Ndryshimi - Krahassimi - Theksi - Ekuilibri - Uniteti - Harmonia - Zhvillimi - Sensi kompozicionit - Sensi i tërësisë - Sensi i stilit
Teknika dhe procese artistike		
- Teknika vokale - Teknika instrumentale - Teknika akuarelit - Teknika e vizatimit - Teknika e gdhendjes - Teknika e ngrohjes - Teknika e shkontraktimit - Teknika e kujtesës	- Këndimi - Krijimi - Dëgjimi - Interpretimi/performimi - Luajtja në instrument - Këndimi - Interpretimi - Loja muzikore/dramatike - Vizatimi - Ngjyrosja - Modelimi - Skeçi - Dialogu - Monologu - Hapa - Përjetimi emocional - Veprimi me anë të fjalës	- Lojëra teatrale - Dramatizim (lojë teatrale) - Kor - Ekspozitë - Shfaqje - Koncert

	- Aktrimi - Sikuri - Veprimi fizik dhe psikik - Imitimi - Fotografimi - Modelimi - Gdhendja - Kolazhi - Kompozimi - Gjinitë dhe llojet artistike.	
Historia, kultura dhe shoqëria²		
- Gjinitë artistike (opera, baleti, portreti, pejzashi, kompozimi etj.) - Veprimtari dhe institucione kulturore (opera, galeri, muze etj.) - Eksperienca artistike (takime dhe biseda me artistë, muzikantë, artizanë, dizajn etj.) - Profesione që lidhen me karriera të ndryshme artistike - Vepra arti dhe veprimtari artistike (riprodhime, fotografi, filma etj.) - Zhvillimi i arteve në periudha të ndryshme nga lashtësia deri në ditët tona		
AFTËSITË DHE SHKATHTËSITË		
- Dëgjimi muzikor dhe perceptimi pamor. - Përjetimi artistik. - Zhvillimi i vëmendjes dhe i kujtesës artistike - Vullneti dhe motivimi. - Iniciativa dhe interesimi. - Imagjinata dhe krijimtaria. - Ndjenja për të vëzhguar dhe dalluar ritmin dhe harmoninë (tingujt, ngjyrat, format, strukturat, karakteret, lëvizjet, etj.) - Shkathtësitë muzikore. - Shkathtësitë lëvizore. - Shkathtësitë shprehëse figurative. - Komunikimi dhe të shprehurit. - Shkathtësia për punë në grup (kori, vallet, muralet etj.). - Të menduarit analitik, kritik dhe krijues.		
QËNDRIMET DHE VLERAT		
- Kurioziteti. - Dëshira për tu shprehur artistikisht.		

² Nxënësit duhet të dëgjojnë/shikojnë/vëzhgojnë fragmente të 30 veprave artistike, muzikore dhe pamore më pak dramatike.

- Vetëbesimi.
- Dëshira për shprehje dhe komunikim në mënyrë të pavarur.
- Pjesëmarrja aktive vetëm dhe në grup.
- Shoqërimi.
- Këmbëngulja.
- Bashkëpunimi.
- Diversiteti dhe kuptimi i kulturave të ndryshme.
- Respekti për veten dhe të tjerët.
- Qëndrimi ndaj artit dhe konceptit të të bukurës në art.
- Respektimi i trashëgimisë kulturore kombëtare dhe trashëgimisë së kulturave të tjera.
- Respekti ndaj kulturave të ndryshme.
- Bashkëpunimi dhe përgjegjësia.
- Përqendrimi dhe durimi.

3.5.5 Ndarja e kohës

Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Arte”.

Lëndët e fushës “Arte”	Klasa 6-9 (orë mësimore në javë)
Muzikë	4 (1+1+1+1)
Art pamor	4 (1+1+1+1)
Teatër	1 (0.5+0.5+0+0)
Totali:	9

3.5.6 Udhëzime metodologjike

Procesi i mësimi të arteve në këtë nivel zhvillohet në baza njohjeje për të gjitha lëndët brenda fushës së arteve nga nxënësit. Cilësia e mësimdhënies është çelësi për suksesin e nxënësve në mësimin e arteve. Mësuesit duhet të inkurajojnë çdo nxënës të besojë se do të jetë i suksesshëm në mësimin e muzikës, artit pamor apo dramës, duke kuptuar shumë mirë interesat e tyre dhe nevojat që ata kanë. Ata ndihmojnë nxënësit të aktivizojnë njohuritë e mëparshme, t’i rendisin dhe përdorin ato, duke diferencuar udhëzimet për nxënës me nevoja të veçanta. Po kështu mësuesit duhet të stimulojnë dhe inkurajojnë të gjithë nxënësit, duke krijuar mjedise ku nxënësit të kenë mundësi për të performuar/interpretuar/krijuar nëpërmjet arteve.

Gjatë procesit të mësimdhënies, mësuesit duhet të sigurojnë një shumëllojshmëri aktivitete të bazuara në vlerësimin e nevojave individuale të nxënësve, në nevojat e grupit dhe në praktikën më të mira mësimore. Gjithashtu, mësuesit duhet të krijojnë një mjedis të përshtatshëm në klasë për zhvillimin e veprimtarive të artit pamor, teatrit dhe muzikës.

Improvizimi përdoret edhe për të mbërritur në dramatizimin e ngjarjeve që rezultojnë drejtpërsëdrejti nga përvoja personale e secilit pjesëmarrës e më tej në përpunimin e saj, në përballje me përvojat e të tjerëve, si dhe në dramatizime të mbështetura në materiale letrare, tregime, përralla, poezi, folklor ose legjenda. Nxënësit vendosen në situata konkrete praktike figurative, muzikore apo dramatike në të cilat përjetojnë si dhe provojnë vetë të krijojnë apo interpretojnë artistikisht vetëm dhe në grupe. Mësimdhënia e arteve, për nga vetë natyra, nënkupton një veprimtari emocionale dhe fizike ku çdo përmbajtje dhe veprimtari mësimore muzikore, figurative dhe dramatike është e pëlqyeshme dhe krijon emocione për ata. Është shumë e rëndësishme kur nxënësit drejtohen drejt një veprimtarie artistike në mënyrë të vetëdijshme, gjë që u mundëson atyre shprehjen e potencialit të tyre intelektual/artistik në shumë aspekte.

Disa komponentë shumë të rëndësishëm, që ndihmojnë në formimin e kulturës artistike të nxënësve dhe që duhet të merren parasysh nga mësuesit gjatë punës së tyre, janë:

Arti si komponent i edukimit estetik.

Si e tillë, fusha e arteve ndihmon në edukimin estetik sepse edukon shijet, zhvillon ndjesinë për të vëzhguar dhe dalluar të bukurën në art.

Arti si komponent i formimit edukativ dhe social.

Nëpërmjet veprimtarive të përbashkëta, siç janë: të kënduarit në grup, loja në instrument, interpretimi etj., nxënësit koordinojnë veprimet me njëri-tjetrin, duke krijuar kështu raporte shoqërore. Në këtë mënyrë, ata fillojnë të gërshetojnë punën dhe përgjegjësinë personale me punën në grup atë që është e përbashkët, p.sh.: kori zhvillon rregullin, ku veprimtaria e çdo nxënësi (këndimi) zhvillohet me kërkesat e të bërit muzikë në mënyrë të përbashkët, apo vënia e një tregimi/përrallë në skenë, aktivitet i cili bëhet i pëlqyeshëm kur të gjithë nxënësit bashkëveprojnë në harmoni me njëri-tjetrin.

Arti si komponent i proceseve psikologjike.

Nëpërmjet përjetimit dhe njohjes me artet, në mënyrë të vetëdijshme nxiten një sërë procesesh psikike. Format e ndryshme të punës në disiplinat artistike për këtë grupmoshë, zhvillojnë vëmendjen tek *ritmi, melodia, ngjyrat, format, lëvizjet, fjala, gjesti* etj., herë veç e veç dhe herë të gjitha së bashku.

Nxitja dhe të shprehurit përmes *krijimeve* të ndryshme në arte, zhvillon imagjinatën tek ata p.sh: *dëgjimi i muzikës* i bën fëmijët më të ndjeshëm dhe më të drejtpërdrejtë në përjetimin e pjesëve muzikore, i jep kuptimin e së bukurës muzikore. Ose *riprodhimi* i një tregimi i fut ata në botën e personazhit etj.

Arti si komponent i zhvillimit fizik.

Artet nxitin jo vetëm proceset psikike, emocionale, por njëkohësisht edhe proceset fizike sepse ato janë të ndërlidhura dhe të kushtëzuara. P.sh., muzika ndikon në gjithë qenien fizike të njeriut përmes *lëvizjeve, frymëmarrjes dhe qarkullimit të gjakut*. Këndimi zhvillon aparatin e këndimit dhe të gjitha organet marrin pjesë njëkohësisht gjatë të kënduarit dhe funksionojnë në mënyrë të sinkronizuar. Kërcimi dhe lidhjet e tij me muzikën përmes *lëvizjeve*, përmes harmonizimit të ritmit ose kombinimi i tyre me muzikën, i bëjnë lëvizjet më të gjalla, të organizuara, plastike, emocionale.

3.5.7 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi përshkon gjithë procesin mësimor dhe i shërben përmirësimit të këtij procesi. Kurrikula e arteve ndryshe nga lëndët e tjera, mbështetet në parimin e individualizimit, ku çdo nxënës posedon dhe zhvillon

prirje të veçanta, duke u shprehur në mënyrë individuale përmes formave të ndryshme të mësuara të artit. *Inkurajimi, imagjinata, shprehja origjinale dhe krijuese, interesimi, përjetimi artistik, interpretimi dhe prezantimi* i punëve artistike janë forma të cilat ndihmojnë në vlerësimin e punës krijuese të nxënësve në arte. Gjithashtu, pjesëmarrja individuale dhe në grup, në aktivitetet artistike të ndryshme që organizohen në klasë, shkollë dhe në komunitet janë pjesë e procesit të vlerësimit.

Vlerësimi mbështetet tërësisht në rezultatet e të nxënësve dhe objekt i vlerësimit janë ndërtimi apo formimi i kompetencave artistike të nxënësve në fushën e arteve përmes krijimit, performimit/realizimit dhe vlerësimit. Arritjet në fushën e arteve janë më shumë individuale prandaj dhe duhet të vlerësohen si të tilla. Kjo gjë bëhet në funksion të matjes së kompetencave artistike të caktuara që nxënësi arrin të zhvillojë gjatë procesit mësimor vetëm ose në grup, përmes veprimtarisë praktike, d.m.th., përmes *të kënduarit, të aktrimit të një pjese tekstuale letrare, të dëgjuarit muzikor apo letrar i një veprë, të krijuarit e punëve dy dhe tri dimensionale, të analizuarit të pjesëve artistike* etj.

P.sh: mësuesit zhvillojnë vetë një larmi mënyrash vlerësimi në dramë, si:

- përdorin fjalë e shprehje inkurajuese gjatë punës me interpretimin e këngës/dramës;
- vlerësojnë një nxënësi duke i besuar rolin kryesor/ose solistin, vlerësim që e detyron më shumë nxënësin dhe i jep më shumë përgjegjësi;
- shpallin interpretuesin/krijuesin më të mirë (në art pamor, teatër dhe muzikë);
- vlerësojnë pjesëmarrjen dhe aktivizimin në veprimtaritë e ndryshme artistike-kulturore.

Vlerësimi i nxënësit kryhet nëpërmjet:

- vlerësimit të vazhduar;
- vlerësimit me detyrë përmbledhëse;
- vlerësimin me projekt kurrikular.

Vlerësimi i vazhduar për të nxënë është pjesë e mësimdhënies dhe motivon përparimin e nxënësit në të gjitha aspektet e të nxënës, në situata të ndryshme, të njohura dhe të panjohura.

Vlerësimi i të nxënës me **detyrë përmbledhëse** përdoret për të mbledhur prova dhe të dhëna që tregojnë nëse mësimdhënës ka realizuar qëllimin e saj. Zakonisht planifikohet në fund të një njësie apo të një periudhe të caktuar. Ky është një vlerësim i cili kryhet edhe për efekt raportimi. Në përfundim të periudhës (kur e parashikon mësuesi), kryhet *vlerësimi me detyrë përmbledhëse* i cili ka për qëllim të matë nivelin e arritjeve të nxënësit për një grup të caktuar rezultatesh të nxënës për periudhën përkatëse.

Vlerësimi i të nxënës me **projekt kurrikular**. Projekti si veprimtari integruese me karakter kërkimor e krijues, nxit zhvillimin e aftësive të larta të të menduarit, aftësive komunikuese, të bashkëpunimit, të përdorimit të TIK, të sipërmarrjes etj. Projekti nxit të nxënës dhe mësimdhënien me në qendër nxënësin, përmes së cilës nxënësit në mënyrë të pavarur ose/dhe si anëtar i një grupi, hulumtojnë mbi një çështje të caktuar ose një problem të lidhur me jetën reale. Projekti kurrikular nuk duhet të përmbajë njohuri të reja.

3.5.8 Materialet dhe burimet mësimore

Artet studiohen përmes njohjes dhe përdorimit të mjeteve, materialeve, teknikave e procedurave specifike artistike, për secilën lëndë.

P.sh në artin pamor, në këtë nivel kemi punët dy dhe tri dimensionale, ilustrimet (foto, punime të artistëve, objekte nga natyra, ilustrime veprash arti), ose materiale të tilla si: letra, pëlhura, plastelina, materiale organike etj. Ndërsa për dëgjim muzikor, shikim të shfaqjeve apo ekspozitave/veprave të ndryshme, për ndjekjen e pjesëve dramatike, kërcimeve të ndryshme, këngëve apo veprave të artit përdoren magnetofoni, TV, CD dhe DVD.

Përveç materialeve shfrytëzohen edhe burime mësimore si teksti shkollor, interneti i sigurt etj. Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë:

- *Mjetet pamore natyrore si:* modele për të vizatuar etj.
- *Mjetet artificiale si:* fotografitë, vizatimet.
- *Mjetet audiovizive si:* TV, magnetofon, video, video-projektor, kompjuter, internet, CD, DVD.
- *Mjetet dëgjimore:* radio, magnetofon, kasetofon etj.
- *Mjetet verbale, tekstet si:* tekstet mësimore (të detyruara), libri i mësuesit, fletoret e punës, katalogë, albume që mund të përdoren në shkollë për të mbështetur punën e nxënësve dhe demonstruar vepra të ndryshme arti. Këto burime duhet të diskutohen dhe vlerësohen nga stafi si një pjesë e planit të tyre për artet. Ky plan duhet të jetë i rëndësishëm për të përzgjedhur burimet e dyta, të cilat ndihmojnë për të mbështetur nxënësit në punët e tyre krijuese dhe performuese, si dhe në kryerjen e vizatimeve apo krijimeve të ndryshme.
- *Mjedisi mësimor si:* (klasa, kabinetet e artit etj.)

3.6 Fusha e të nxënësve: Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti

3.6.1 Hyrje

Fusha mësimore “Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti” në arsimin parauniversitar ndihmon që nxënësit të zhvillojnë njohuritë, shkathtësitë dhe qëndrimet e nevojshme, të cilat sigurojnë mirëqenien e shëndetit të tyre mendor, emocional, fizik dhe social, si dhe të ndihmojnë të përballin me sukses sfidat e jetës së tashme dhe të ardhme.

Fusha e edukimit fizik, sporteve dhe shëndetit do ofrojë një qasje të integruar të edukimit fizik dhe sporteve me edukatën shëndetësore, ofron nxënësve njohuri dhe aftësi të nevojshme për të zhvilluar një stil jetese të shëndetshëm dhe aktive ku përfshihen shpalosja e mënyrave të jetës së shëndetshme, apo mbrojtja prej sëmundjeve dhe rreziqeve prej tyre.

3.6.2 Qëllimi i fushës

Fusha mësimore “Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti” ka si qëllim të shihet si një mjet ideal për promovimin e aktivitetit të rregullt fizik, edukimin e një stili jetese të shëndetshme e aktive dhe fitimin e kompetencave të rëndësishme e të vlefshme përgjatë gjithë jetës. Fusha e edukimit fizik, sporte dhe shëndet në arsimin e mesëm të ulët u mundëson nxënësve:

- përforcimin e mëtijshëm të njohurive teknike e taktike të fituara në disiplinat sportive dhe përdorimin e tyre në jetën e përditshme;
- zbatimin në veprimtaritë fizike e sportive të rregulloreve teknike të disiplinave sportive;

- kryerjen e kombinacioneve lëvizore me përmbajtje të aftësive lëvizore bazë, të manipulimit lëvizor me dhe pa mjete, si dhe elementë akrobatike;
- zbatimin e rregullave të sigurisë gjatë të ushtruarit me aktivitet fizik e sportiv;
- praktikimin e rregullave dhe mënyrave të dhënies së ndihmës së parë në raste të traumave që ndodhin gjatë aktivitetit fizik;
- zbatimin në jetën e përditshme të parimeve të olimpizmit, filozofisë olimpike dhe fair-play-t, si dhe krijimin e edukatës e të ushtruarit sistematik, disiplinës, vullnetit, vetëvlerësimit dhe konkurrencës së ndershme.
- vlerësimi i sportit si alternativë karriere në të ardhmen.

3.6.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Fusha e edukimit fizik, sportit dhe shëndetit, në arsimin e mesëm të ulët, kërkon të zhvillohet përmes tematikave të mëposhtme:

1. Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike

- Lojëra lëvizore e popullore
- Gjimnastikë
- Atletikë

Edukimi fizik u ofron nxënësve një platformë nga e cila mund të formojnë kompetenca për të zhvilluar kapacitetet fizike e aftësitë koordinative që ndihmojnë në zhvillimin e mëtejshëm të aftësive personale dhe ndërpersonale. Kjo tematikë u mundëson nxënësve të zhvillojnë dhe krijojnë aftësitë e nevojshme për pjesëmarrje në një gamë të gjerë të aktiviteteve fizike, sportive, kulturore që ndikon në rritjen e mirëqenies së tyre fizike dhe i përgatit për jetë aktive dhe të shëndetshme.

2. Aktivitete sportive

- Basketboll
- Volejbol
- Futboll
- Veprimtari sportive ndihmëse

Sportet u mundësojnë nxënësve përf forcimin e njohurive dhe përdorimin e shumë elementeve e kombinacioneve tekniko-lëvizore që përfshihen në lojërat sportive. Nëpërmjet këtyre lojërave sportive (basketboll, volejbol, futboll, etj.), nxënësit krijojnë e fitojnë kompetenca shumë të rëndësishme për jetën, zhvillojnë më tej cilësitë fizike, aftësitë e komunikimit dhe të punuarit në skuadër, duke e konsideruar sportin si mundësi për karrierë, zhvillojnë aftësitë për pranimin dhe ndarjen e përgjegjësisë, si dhe gëzimin e suksesit, mësohen të respektojnë rregullat e lojës dhe fair-play-t në aktivitet sportive në shkollë e jashtë saj, që në vetvete përbën një model të respektit ndaj rregullave demokratike të jetës qytetare, si dhe formimin e kulturës së të ushtruarit sportiv për gjatë gjithë jetës.

3. Praktikim aktiviteteve në shërbim të komunitetit, mirëqenies dhe shëndetit

- Mirëqenie fizike, mendore, emocionale dhe sociale.
- Ruajtja e organizmit nga dëmtimet e mundshme gjatë të ushtruarit me aktivitet fizik e sportiv dhe dhënia e ndihmës së parë.

- Të ushqyerit e shëndetshëm.
- Edukimi olimpik dhe fair-play.
- Rreziqet nga përdorimi i substancave që krijojnë varësi.
- Planifikimin për zgjedhje dhe ndryshime.

Edukimi shëndetësor u mundëson nxënësve fitimin e kompetencave për ruajtjen dhe kultivimin e shëndetit të tyre dhe të të tjerëve, u mundëson zhvillimin e respektit për vetveten dhe të tjerët, të praktikojnë mënyrat e ruajtjes së organizmit nga dëmtimet e mundshme, gjatë të ushtruarit në aktivitetet fizike e sportive, të zbatojnë rregullat e dhënies së ndihmës së parë, të zbatojnë mënyra të drejta të të ushqyerit dhe praktika të sigurta dhe higjienike në rutinën ditore, të zbatojnë parimet e filozofisë olimpike, të respektojnë edhe në jetën e përditshme rregullat e fair-play-t, të zhvillojnë të kuptuarit e efekteve negative të përdorimit të substancave narkotike, si dhe t'i ndihmojë ata të bëhen të ndërgjegjshëm për nevojën e ruajtjes së një mjedisi të shëndetshëm, në të cilin ata mund të mbrojnë veten dhe të tjerët nga faktorët e rrezikshëm.

3.6.4 Përshkrimi i kompetencave që zhvillon fusha

I gjithë procesi i të nxënësve në fushën e “Edukimit fizik, sportet dhe shëndetit”, organizohet rreth tri kompetencave specifike të fushës. Të tri kompetencat e fushës lidhen me njëra-tjetrën.

Kompetenca 1: Zhvillimi i aftësive lëvizore në përshtatje me situata të ndryshme lëvizore e sportive.

Në këtë kompetencë përfshihen *koordinimi, rregullimi, kontrolli, ndjesitë dhe vetë-shprehjetë* duke iu referuar aftësisë për të ekzekutuar veprimeve të ndryshme lëvizore. Ato zhvillohen në situata të larmishme të të nxënësve të lidhura me lloje të shumta aktivitetesh si p.sh.: aktivitete me përmbajtje të lëvizjeve lokomotore (vrapimi, ecja, notimi, çiklizmi, etj.) dhe lëvizje jo-lokomotore si (kërcimi, goditja, etj.), lëvizje manipulative me dhe pa mjete, aktivitetet teknike e artistike (gjimnastika artistike e ritmike). Përmbajtja e këtyre aktiviteteve duhet t'u mundësojë nxënësve të bëhen më të vetëdijshëm për trupat e tyre dhe për mjedisin në të cilin ata duhet të përshtatin aktivitetin fizik e të veprojnë në mënyrën e duhur e të sigurt.

Kompetenca 2: Ndërveprimi me të tjerët në situata të ndryshme lëvizore e sportive

Pjesëmarrja në aktivitete fizike me të tjerët kërkon aftësi, të cilat shkojnë përtej mjeshtërisë së thjeshtë e lëvizore. Edhe pse zotërimi i kësaj kompetence nuk është një kusht themelor për angazhim në një aktivitet fizik, mungesa e saj kufizon zgjedhjen në shumëllojshmëri që ky aktivitetet ofron. Ndërveprimi me të tjerët inkurajon nxënësit të angazhohen në një proces ku ata zhvillojnë plane të ndryshme të veprimit për të përshtatur lëvizjet e tyre me ato të të tjerëve, për të sinkronizuar lëvizjet e tyre me ato të të tjerëve dhe për të komunikuar me njëri-tjetrin. Nxënësit mësojnë punën në grup, kryejnë detyra të përbashkëta dhe pranojnë drejtë fitoren dhe humbjen. Duke pasur parasysh se nxënësit do të përballen me situata të ngjashme në jetën e tyre të përditshme, kjo kompetencë i ndihmon ata të zhvillojnë aftësitë sociale dhe gjykimet etike të favorshme për të ndërtuar marrëdhënie harmonike ndër personale.

Kompetenca 3: Përshtatja e një stili jete aktiv dhe të shëndetshëm.

Të përshtatshëm në një stil jete aktiv dhe të shëndetshëm do të thotë të krijosh mundësitë për të jetuar një jetë, e cila karakterizohet nga një mirëqenie e përgjithshme fizike, mendore dhe emocionale, në të cilën një

individ gëzon aftësi për të ekzekutuar çdo ditë detyra energjiksht dhe aktivisht, kryen me kënaqësi aktivitetet e kohës së lirë dhe realizon lehtësisht kërkesat e ditës. Për një nxënës kjo kompetencë zhvillohet me edukimin e zakoneve të shëndetshme, angazhimin në forma të ndryshme të aktivitetit fizik e sportiv, të ushqyerit në mënyrën e duhur, mos ekspozimin ndaj substancave që krijojnë varësi, duke krijuar një model jetese e cila do të sillte efekte të pëlqyeshme afatshkurtra, afatmesme e afatgjata.

3.6.5 Rezultatet e të nxënës

Rezultatet në fund të klasës së nëntë
1. Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike
Nxënësi: - krijon kombinime lëvizore me përfshirje të formave të ndryshme të lëvizjes; - zbaton mënyrat e duhura të drejtqëndrimit në vend, në lëvizje, në situata të ndryshme lëvizore e sportive; - analizon efektet e ushtrimit të lëvizjeve jolokomotor dhe lokomotor mbi organizmin e njeriut në jetën e përditshme; - demonstroi përdorimin e lëvizjeve jolokomotor dhe lokomotor në situata të ndryshme lëvizore e sportive dhe gjatë jetës së përditshme; - demonstroi përdorimin e lëvizjeve manipulative në situata të ndryshme lëvizore e sportive dhe gjatë jetës së përditshme; - përshtat lojërat lëvizore të mësuara sipas kushteve të diktura nga ambienti; - krijon lojëra të reja lëvizore dhe organizon grupin (shokët e klasës) në zhvillimin e tyre.
2. Aktivitete sportive
Nxënësi: - përdor shprehitë motorike dhe kombinimet lëvizore të mësuara gjatë ushtrimit të aktiviteteve të ndryshme sportive; - demonstroi metodologji të përshtatshme të të ushtruarit shprehive motorike dhe kombinimeve lëvizore (teknikat e duhura); - zbaton rregullat e lojërave lëvizore dhe sportive; - analizon lidhjen e përdorimit e rregullave dhe situatave të lojës me rregullat e jetës së përditshme; - bashkëpunon me partnerin në lojë dhe respekton kundërshtarin; - përshtat forma të ndryshme të veprimtarisë fizike me kushtet e mjedisit natyror; - argumenton efektet mbi organizmin e njeriut; - analizon efektet e ushtrimit të aktivitetit në natyrë mbi organizmin e njeriut në jetën e përditshme.
3. Praktikim aktiviteteve në shërbim të komunitetit, mirëqenies dhe shëndetit
Nxënësi: - analizon efektet e gjendjeve të ndryshme emocionale në përshtatje me situata të ndryshme (p.sh.

pune në grupe, loje në shkollë dhe jashtë saj etj.);

- praktikon të drejtat dhe përgjegjësitë tij/saj në jetën e përditshme brenda dhe jashtë shkollës;
- analizon mbi faktin që çdo individ është unik, i ndryshëm, si dhe mbi kontributin që çdo njëri duhet të japë që shkolla dhe mjedisi ku jeton të jetë i barabartë dhe mikpritës për të gjithë;
- zbaton shkathtësi dhe shprehi për mirëmbajtjen e higjienës personale në shtëpi dhe në shkollë;
- demonstroi përkushtim dhe argumenton efektet në jetën e përditshme të ruajtjes dhe kultivimit të higjienës personale dhe të mjedisit në shtëpi, shkollë dhe komunitet;
- zbaton mënyra të thjeshta të dhënies së ndihmës së parë në raste traumash që mund të ndodhin gjatë aktivitetit fizik;
- zbaton parimet e olimpizmit dhe rregullat e “Fair-Play-t” gjatë aktivitetit fizik, sportiv dhe në jetën e përditshme;
- argumenton dhe zhvillon plane individuale për ushqim të shëndetshëm sipas sezoneve, periudhave ditore dhe zbaton rregullat e nevojshme të mënyrave të shëndetshme të të ushqyerit;
- identifikon medikamentet e dëmshme dhe argumenton efektet negative të substancave që krijojnë varësi, si dhe medikamentet që ndikojnë pozitivisht në shëndetin e tij/saj;
- identifikon talentet/ aftësitë personale të tij/saj në kryerjen e aktiviteteve të ndryshme;
- konsideron dhe planifikon sportin si mundësi për karrierë.

NJOHURITË DHE KONCEPTET

- Elementë të lëvizjes
- Lëvizje manipulative
- Lëvizje lokomotore
- Lëvizje jolokomotore
- Lojë lëvizore
- Rregulla të lojës
- Lojë tradicionale (popullore)
- Morali i lojës
- Lojëra sportive
- Marshim në natyrë
- Higjiena personale
- Veshja e përshtatshme
- Drejtqëndrime
- Rregullat e sigurisë
- Ndihma e parë
- Mënyra të të ushqyerit
- Edukim olimpik
- “Fair-Play”
- Substanca që krijojnë varësi
- Mënyra të drejta të përdorimit të substancave

- Mjedisi që na rrethon - Planifikim - Karrierë
AFTËSITË DHE SHKATHTËSITË
- Praktikon skema të ndryshme lëvizore. - Përshtat skema lëvizore në situata të ndryshme sportive . - Krijon. - Analizon. - Diskuton. - Pjesëmarrje aktive. - Ushtron të drejtat e veta. - Shpjegon. - Menaxhon emocionet. - Demonstron sjelle, veprime, shprehi. - Zbaton parimet. - Përshkruan llojet e ushqimit, aktivitetet fizike. - Qëndrim të drejtë trupor. - Ndërton bashkëpunim. - Harton plane individuale. - Hulumton.
QËNDRIMET DHE VLERAT
- Respekton veten dhe të tjerët. - I përgjegjshëm. - Tolerant. - Respektimi i diversitetit. - I përkushtuar. - Qëndrim pozitiv. - Bashkëpunues. - Respekton kodin e mirësjelljes. - Respekton kodin e veshjes. - Respekton rregulloret. - Gatishmëri. - I sigurt.

3.6.6 Ndarja e kohës

Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Edukim fizik, sportet dhe shëndeti”.

Fusha e të nxënës / Lënda	Klasa 6-9 (orë mësimore në javë)
Edukim fizik, sportet dhe shëndeti	12 (3+3+3+3)

3.6.7 Udhëzime metodologjike

Metodologjia e mësimdhënies në edukim fizik përdor metoda të ndryshme për të ndihmuar nxënësit të arrijnë qëllimet e tyre më të mira në fushën e edukimit fizik dhe sportit.

Organizimi i mirë i procesit të mësimin të fushës mësimore “Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti”, do të thotë që nxënësit të vendosen në situata konkrete praktike ku zhvillojnë dhe zbatojnë elementët lëvizorë e sportivë. Aktiviteti lëvizor, (loja dhe sporti) janë një punë serioze, që dominon shumicën e jetës së tyre shkollore dhe jashtë saj, duke u zënë pjesën më të madhe të kohës e të energjisë, duke u edukuar aftësi dhe formuar sjellje shoqërore, si kontribut themelor në kërkesën për rritjen e shpejtë dhe të shëndetshme. Në orët e mësimin të edukimit fizik, sportiv e shëndetësor, vihet theks i veçantë në mbajtjen e higjienës, pjesëmarrja në to i mëson nxënësit se si të ruajnë pastërtinë dhe të kujdesen për higjienën e trupit gjatë dhe pas aktivitetit fizik. Gjatë këtyre orëve mësohen praktika të sigurta, të cilat, nëse ndiqen nga nxënësit gjatë gjithë jetës së tyre, do t’i shpëtojnë ata nga shumë sëmundje. Pikërisht ky është dhe burimi kryesor që përbën motivimin e drejtë përkundrejt një objekti të caktuar mësimor.

Lëvizjet statike si p.sh. ekuilibri mbi majat e gishtave ose goditja e topit nga një piketë, duhet të paraprijnë lëvizjet dinamike si ecja në tra ekuilibri ,ose goditja e një topi të varur. Dhe fëmijët padyshim duhet të kryejnë me sukses veprime ose lëvizje të vetme para se të ekzekutojnë kombinime të tyre. Fëmijët, që kanë zotëruar mirë bazat, janë shumë më të sigurt me aftësitë e tyre lëvizore dhe për pasojë me të njëjtën siguri do të vazhdojnë gjatë gjithë jetës.

Disa nga komponentët që ndihmojnë në mbarëvajtjen dhe suksesin e mësimin të Fushës “Edukimi fizik, sporte dhe shëndet”, janë:

Edukimi fizik, sportiv dhe shëndetësor si komponent i fitnesit.

Promovimi i fitnesit për gjatë jetës është një nga prioritetet e specialistëve të edukimit fizik, sidomos tani që fëmijët janë në një periudhë në të cilën janë më shumë të prirur për jetë sedentare se në çdo periudhë tjetër. Kështu që është parësore vënia e theksit tek fitnesi si pjesë e bazave të programeve edukative fizike.

“Edukimi fizik, sportiv dhe shëndetësor” si komponent i formimit edukativ e social.

Duke marrë pjesë në procesin mësimor të edukimit fizik dhe sporteve, nxënësit kanë filluar të mësojnë shumë gjëra për jetën. Ata fitojnë në disa lojëra dhe humbasin në disa të tjera, kjo i bën ata të kuptojnë se fitorja dhe humbja janë pjesë e jetës dhe duhet të pranohen si të tilla. Kur një nxënës bëhet pjesë e një ekipi, ai mëson se bashkëpunimi me të tjerët është shumë i rëndësishëm në qoftë se duhet të arrihen qëllimet. Duhet të respektohen rregullat e lojës, vendimet e gjyqtarit dhe kundërshtari. Gjithashtu,

pjesëmarrja në praktika lëvizore e sportive mundëson zhvillimin mendor e intelektual të nxënësve në mënyrë argëtuese dhe të drejtpërdrejtë.

Edukimi fizik, sportiv dhe shëndetësor si komponent i arteve.

Edukimi fizik dhe sportiv e gjen veten mjaft mirë si komponent i edukimit artistik, sepse janë të ndërlidhur me njëri - tjetrin. Edukimi fizik dhe sportiv vë në lëvizje gjithë trupin e njeriut të vallëzimit e muzikës që e shoqëron atë. Sinkronizimi dhe ritmizimi si aftësi koordinative, janë pjesë përbërëse të edukimit fizik e artistik, të cilët së bashku ndihmojnë në një zhvillim dhe formim më të plotë të nxënësit.

Edukimi fizik, sportiv dhe shëndetësor si komponent i edukimit estetik.

Edukimi fizik mund të konsiderohet edhe nga mënyra se si ai ndikon pamjen dhe estetikën e një nxënësi. Kur një nxënës merr pjesë në aktivitete fizike, ai bëhet më i aftë dhe më tërheqës, formon një trup të bukur dhe më të shëndetshëm. E gjitha kjo ndihmon për të rritur vetëbesimin e tij, pasi çdokush dëshiron të ndihet mirë dhe të duket bukur.

3.6.8 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi i nxënësit përshkon gjithë procesin mësimor dhe shërben për përmirësimin e këtij procesi. Vlerësimi i nxënësit nuk ka për qëllim të vetëm vendosjen e notës dhe as nuk përfundon me vendosjen e saj. Vlerësimi mbështetet tërësisht në rezultatet e të nxënësit, ku nxënësi vlerësohet për arritjet e veta.

Qëllimi i vlerësimit nuk janë vetëm njohuritë dhe aftësitë, por edhe qëndrimet e nxënësve, si qëndrimet etike-sociale në përgjithësi dhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti. Mësuesi zhvillon vetë dhe ndihmon nxënësit të zhvillojnë një larmi mënyrash vlerësimi, si për shembull:

- Përdor fjalë e shprehje inkurajuese gjatë të mësuarit.
- Korrigjon me takt lëvizjet e gabuara.
- Me zgjedhjen e nxënësve më të mirë në vegla.
- Me zgjedhjen e nxënësve për ekipin e shkollës (basketboll, volejbol, futboll etj.)
- Me shpalljen e lojtarëve më të mirë.
- Koha në sekonda e realizimit të veprimit lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- Sasia në herë e përsëritjeve të veprimit lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- Distanca në metra e arritur nga veprimi lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- Me kompleks ushtrimesh dhe me pikë.
- Me sistem pikësh për ushtrimet e veçanta.
- Me sistem pikësh për vallëzimin e kompozuar.
- Me teste e pikë për kombinacionet teknike.
- Me pikë për veprime teknike individuale.
- Me pikë për veprime individuale.
- Me pikë për skemat lëvizore të vrapimeve të ndryshme.
- Këtyre vlerësimeve mund t'i shtohet edhe vlerësimet mbi aktivizimin në veprimtaritë e ndryshme sportive.

Vlerësimi mund të bëhet individual ose në grup, në klasë ose jashtë saj. Nxënësi vlerësohet, ndërsa demonstroi arritjet e tij, duke shfaqur nëpërmjet veprimtarish e produkteve të tjera, si: merr pjesë në

veprimtari të ndryshme sportive, apo sportive–artistike që organizon shkolla etj. Në angazhimin e nxënësve me grupe apo skuadra të vogla, mësuesi parashtron peshën e vlerësimit me notë të grupit në tërësi dhe të secilit nxënës në veçanti.

Vlerësimi i nxënësve me nevoja të veçanta duhet të bëhet në mënyrë të tillë që t'u japë atyre mundësinë të demonstrojnë çfarë dinë dhe mund të bëjnë në përmbushje të rezultateve të të nxënësve. Për këtë qëllim mësuesi duhet të përshtatë detyrat/veprimtaritë vlerësuese me mundësitë dhe nevojat që këta nxënës kanë. Këto modifikime mund të përfshijnë:

- ndryshime dhe përshtatjen në formën e kontrollit të lëvizjeve,
- në formën e kryerjes të veprimeve lëvizore,
- në modelin e kërkesave lëvizore të ushtrimit,
- sipas formës së problematikës së nxënësve me nevoja të veçanta,
- duke i dhënë kohë shtesë nxënësve,
- me pauza të ndërmjetme,
- duke përdorur mjete specifike.

3.6.9 Materialet dhe burimet mësimore

Për arritje suksesi në fushën e edukimit fizik, sporteve dhe shëndetit, është e rëndësishme të përdoren burime të ndryshme mësimore që të motivojnë nxënësin dhe të stimulojnë progresin e tij/saj në mënyrë që të përjetësojë shprehje dhe shkathtësi të nevojshme për jetën. Baza materiale sportive është burim i vlefshëm dhe i rëndësishëm i të nxënësve. Por qasja e nxënësve në informacion nuk duhet kufizuar vetëm në to, por të mundësohen burime të tjera të cilat i shërbejnë për të planifikuar dhe realizuar sa më me cilësi procesin mësimor në klasë. Për realizimin e mësimin duhet të përdoren një spektër i gjerë i burimeve mësimore, përfshirë bazën materiale sportive, udhëzuesin kurrikular për mësuesin, aktivitete të ndryshme sportive, projekte, studime, analiza dhe raporte të ndryshme, si dhe librat e tjerë të fushave mësimore që mundësojnë qasje ndërkurrikulare.

3.7 Fusha e të nxënësve: Teknologji dhe TIK-u

3.7.1 Hyrje

Arsimi teknologjik është një komponent thelbësor i kurrikulës ku nxënësit zhvillojnë aftësitë digjitale për të përdorur TIK-un dhe disiplinat e tij në mënyrë efektive dhe të përshtatshme me qëllim krijimin dhe komunikimin e informacioneve dhe ideve, për të zgjidhur probleme dhe për të ndërvepruar në mjedise të ndryshme.

Ndryshimet digjitale dhe teknologjitë e reja si inteligjenca artificiale, po zbatohen në të gjitha aspektet e shoqërisë, ekonomisë dhe mjedisit, duke çuar në një ritëm më të shpejtë të ndryshimeve. Nxënësit tashmë po përjetojnë një integrim të thellë të teknologjisë në jetën e përditshme, prandaj arsimi duhet t'u përgjigjet me produkte cilësore për të transmetuar njohuri e aftësi sistematike, koherente dhe të qëndrueshme tek ta, duke garantuar krijimin e një të ardhmeje më të sigurt dhe produktive për të gjithë. Është thelbësore që nxënësit të jenë përdorues efektivë të Teknologjisë dhe TIK-ut dhe jo përdorues pasivë, duke siguruar

njohuri, aftësi dhe qëndrime, të cilat rrisin besimin e nxënësve përgjatë ndërveprimit në një shoqëri që po drejtohet gjithmonë e më shumë nga teknologjia.

Teknologjia e Informacionit dhe Komunikimit ka ripërcaktuar dinamikën e komunikimit dhe bashkëpunimit, duke nxitur një komunitet global ku nxënësit mund të ndërveprojnë me bashkëmoshatarët e tyre, mësuesit dhe ekspertë edukimi nga e gjithë bota. Kjo gjë jo vetëm që rrit aftësitë e tyre ndërpersonale, por gjithashtu i ekspozon ata ndaj perspektivave dhe kulturave të ndryshme, duke kontribuar në një kuptim më të gjerë të peizazhit global. Nxënësit e moshës digjitale vijnë në shkollë me njohuri, gjykime, opinione dhe pyetje të marra nga burime të pafundme digjitale, të cilat mësuesi duhet t'i konsiderojë si pjesë të kurrikulës në tërësinë e saj.

“Teknologjia dhe TIK-u” është shndërruar një formë të veçantë të veprimtarisë krijuese, ku nxënësit ndërveprojnë në mjedise të ndryshme duke përdorur materialet, inputet dhe proceset e duhura në përgjigje të nevojave, dëshirave dhe mundësive të tyre. Është e rëndësishme që nxënësit të vlerësojnë dhe të kuptojnë marrëdhënien komplekse ndërmjet teknologjisë dhe shoqërisë. Si qytetarë, ata duhet të jenë të aftë të bëjnë gjykime vetjake mbi çështjet që lidhen me ndikimin e teknologjisë në jetët e tyre, në shoqëri dhe në mjedis. Nxënësit duhet të aplikojnë njohuritë për zgjidhjen e problemeve dhe aftësitë praktike në prodhimin e produkteve dhe të sistemeve të dobishme të pranishme në shumë fusha.

Prandaj bazuar në një shoqëri të orientuar nga teknologjia dhe ndryshimet digjitale, lind natyrshëm nevoja për individë, të cilët zotërojnë që në moshë të hershme aftësi dhe njohuri shumë të mira në fushën e TIK-ut dhe Teknologjisë.

3.7.2 Qëllimi i fushës

Fusha "Teknologji dhe TIK" ka për qëllim të zhvillojë tek nxënësit aftësi dhe njohuri që lidhen me përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit (TIK). Qëllimi kryesor i kësaj fushe është të përgatisë nxënësit për një shoqëri gjithnjë e më shumë të digjitalizuar dhe të sigurojë që ata të jenë të aftë të përdorin teknologjinë në mënyrë efektive dhe etike.

- Të mundësojë zhvillimin e aftësive themelore në përdorimin e kompjuterit dhe pajisjeve digjitale, duke përfshirë sistemet operative dhe aplikacionet bazë, për të përgatitur nxënësit për përdorimin efektiv të teknologjisë në kontekste të ndryshme.
- Të inkurajojë zhvillimin e mendimit kritik dhe aftësive për zgjidhjen e problemeve, duke përdorur teknologjinë dhe të menduarin kompjuterik për të analizuar dhe adresuar probleme të jetës së përditshme në mënyrë inovative.
- Të promovojë krijimtarinë dhe inovacionin përmes përdorimit të teknologjisë, duke nxitur nxënësit të krijojnë përmbajtje digjitale, përfshirë grafikë, video, animacione dhe projekte të tjera kreative.
- Të përmirësojë aftësitë e komunikimit dhe bashkëpunimit në mjedisin dixhtial, duke përdorur platforma dhe mjete digjitale për komunikim të sigurt dhe interaktivitet cilësor në mjediset virtuale.
- Të rrisë ndërgjegjësimin për përdorimin e përgjegjshëm dhe etik të teknologjisë, duke edukuar nxënësit për rëndësinë e privatësisë dhe mbrojtjen e të dhënave personale.

- Të edukojë nxënësit për praktikat e qëndrueshme në përdorimin e teknologjisë, duke i ndërgjegjësuar për ndikimin mjedisor të pajisjeve digjitale dhe duke promovuar mënyra për të reduktuar ndikimin negativ në mjedis.
- Të rrisë ndërgjegjësimin për sigurinë digjitale duke edukuar nxënësit për rreziqet e mundshme online dhe për masat që duhet të ndërmarrin për të siguruar mbrojtjen e pajisjeve dhe sistemeve kompjuterike.
- Të kontribuojë në një edukim të balancuar, duke iu dhënë nxënësve një përvojë të gjerë dhe sfiduese, që do t'u krijojë mundësi atyre të fitojnë një grup njohurish, kuptimesh, aftësish njohëse e përpunuese dhe kompetenca të thjeshta, duke i përgatitur në këtë mënyrë që të jenë pjesëmarrës në një botë teknologjike.
- Të sigurojë një kontekst, në të cilin nxënësit mund të zbulojnë dhe vlerësojnë ndikimin e teknologjive në ekonomi, në shoqëri dhe në mjedisin përreth.

3.7.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Teknologjia dhe bota e kompjuterit: Në këtë tematikë nxënësit thellojnë njohuritë e tyre për teknologjinë dhe përdorimin e kompjuterëve. Ata mësojnë të përdorin pajisje teknologjike komplekse, të ndërveprojnë në mënyrë efektive me pajisjet fundore si dhe të njohin aplikacione të avancuara. Nxënësit familjarizohen me sisteme operative të ndryshme, zhvillojnë një kuptim mbi funksionimin e rrjeteve kompjuterike dhe komponentëve harduerik, si dhe mësojnë të zgjidhin problemet bazë të rrjetit. Gjithashtu, nxënësit eksplorojnë zhvillimet më të fundit të teknologjisë dhe ndikimin e saj në shoqëri dhe ekonomi, duke përfshirë konceptet e inteligjencës artificiale dhe të internetit të gjërave (IoT).

Përmbajtja digjitale: Në këtë tematikë, nxënësit zhvillojnë njohuri dhe aftësi praktike në lidhje me krijimin e përmbajtjeve digjitale si tekste, imazhe, video, prezantime dhe ueb-faqe të thjeshta. Nxënësit përdorin programe dhe aplikacione të ndryshme për të krijuar dhe redaktuar përmbajtje digjitale. Ata mësojnë të krijojnë projekte komplekse digjitale, duke përfshirë përpunimin e imazheve dhe krijimin e videove dhe prezantimeve interaktive. Nxënësit mësojnë të përpunojnë të dhëna digjitale duke përdorur tabela dhe grafikë, si dhe analizojnë dhe vizualizojnë të dhënat në mënyrë efektive.

Ndërveprimi në mjedisin digjital: Nxënësit zhvillojnë aftësi të avancuara të komunikimit dhe bashkëpunimit përmes teknologjisë. Ata mësojnë të përdorin platforma të ndryshme për komunikim online, përfshirë përdorimin e e-mailit, forumeve, blogjeve dhe aplikacioneve të videokonferencave. Nxënësit përdorin mjete digjitale për të mbledhur, analizuar, vlerësuar dhe përpunuar informacione nga burime të ndryshme elektronike, si dhe përdorin mjete të avancuara për kërkimin dhe menaxhimin e tij. Nxënësit gjithashtu ndërveprojnë në hapësira digjitale për bashkëpunim dhe diskutime, si dhe zhvillojnë aftësi për të organizuar dhe ndarë dokumente në kohë reale.

Kodimi dhe të menduarit kompjuterik: Në këtë tematikë, nxënësit zhvillojnë njohuritë e tyre në kodim dhe në aplikimet e të menduarit kompjuterik. Ata mësojnë të krijojnë programe të thjeshta dhe të krijojnë struktura të faqeve të internetit. Nxënësit zhvillojnë aftësi për të analizuar probleme dhe për të krijuar algoritme efektive duke marrë në konsideratë parimin e kohës dhe memories. Ata mësojnë koncepte të

avancuara të kodimit, duke përfshirë strukturat e të dhënave dhe funksionet. Përmes kësaj tematike synohet zhvillimi i aftësive të menduarit kritik, arsyetimit logjik dhe të menduarit algoritmik.

Siguria e të punuarit në kompjuter: Nxënësit mësojnë për sigurinë dhe privatësinë në përdorimin e teknologjisë dhe mjeteve digjitale në një nivel më të avancuar. Ata zhvillojnë aftësi për të identifikuar dhe shmangur kërcënimet kibernetike, si dhe mësojnë praktika të mira për sigurinë e të dhënave dhe mbrojtjes së privatësisë. Nxënësit aplikojnë përdorimin e fjalëkalimeve të sigurta, enkriptimin e të dhënave dhe përdorimin e mjeteve të sigurisë si antivirus dhe firewalls, me qëllim ndërveprimin në mënyrë etike dhe të sigurt në mjediset digjitale.

3.7.4 Përshkrimi i kompetencave që zhvillon fusha

Lënda: Teknologji Informacioni dhe Komunikimi

Operimi teknologjik dhe informacioni: Kjo kompetencë përfshin aftësinë për të përdorur në mënyrë efektive teknologjinë e informacionit dhe komunikimit (TIK) për të kërkuar, vlerësuar, analizuar dhe menaxhuar informacionin. Ndërmjet kësaj kompetence synohet zhvillimi i njohurive për përdorimin e pajisjeve kompjuterike, programeve softuerike, aplikacioneve të ndryshme, si dhe aftësinë për të identifikuar dhe përdorur burime harduerike dhe softuerike në mënyrë efikase dhe etike.

Krijimi i përmbajtjes digjitale: Kjo kompetencë lidhet me aftësinë për të krijuar, modifikuar dhe ndarë përmbajtje digjitale. Kjo përfshin njohuritë për përdorimin e mjeteve dhe platformave të ndryshme për krijimin e tekstit, grafikëve, videove, audiove dhe formave të tjera të përmbajtjes digjitale. Po ashtu kjo kompetencë përfshin edhe zhvillimin e njohurive për menaxhimin e të drejtave të autorit dhe licencave digjitale.

Komunikimi dhe bashkëpunimi: Kjo kompetencë përfshin aftësinë për të përdorur mjetet dhe platformat digjitale për të komunikuar dhe bashkëpunuar me të tjerët. Kjo përfshin aftësinë për të ndarë informacionin, për të punuar në projekte të përbashkëta, për të marrë pjesë në diskutime online, për të përdorur mediat sociale dhe për të menaxhuar komunikimet në mjedise të ndryshme virtuale. Po ashtu përfshin edhe aftësinë për të ndërtuar dhe mbajtur marrëdhënie efektive në internet.

Të menduarit kompjuterik dhe zgjidhja e problemeve: Kjo kompetencë lidhet me aftësinë për të aplikuar mendimin logjik dhe algoritmik për të analizuar dhe zgjidhur probleme nëpërmjet mjeteve digjitale. Kjo përfshin aftësitë për të dizajnuar dhe zhvilluar algoritme, për të koduar, për të analizuar të dhëna, për të modeluar probleme dhe për të gjetur zgjidhje optimale ndërmjet përdorimit të mjeteve digjitale dhe aplikimeve të të menduarit kompjuterik.

Siguria dhe mbrojtja: Kjo kompetencë përfshin aftësinë për të mbrojtur veten dhe informacionin nga rreziqet dhe kërcënimet në mjedisin digjital. Ajo përfshin njohuritë dhe praktikatat për sigurinë kibernetike, përdorimin e fjalëkalimeve të sigurta dhe mbrojtjen kundër viruseve dhe malëareve. Gjithashtu përfshin menaxhimin e privatësisë dhe mbrojtjen e të dhënave personale, si dhe aftësinë për të njohur dhe reaguar në mënyrë të sigurt duke respektuar parimet e qytetarisë digjitale.

3.7.5 Rezultatet e të nxënit sipas fushës

Rezultatet e të nxënës në fund të klasës së nëntë
Teknologjia dhe bota e kompjuterit
Nxënësi: - identifikon dhe përshkruan komponentët harduerikë të një sistemi kompjuterik, duke përfshirë njohjen e rolit të procesorit, memories RAM/ROM, hard-diskut dhe komponentëve të tjerë si kartat e rrjetit dhe pajisjet hyrëse/dalëse; - kryen instalimin dhe konfigurimin e pajisjeve harduerike, si tastiera, mouse, printerët dhe skanerët, si dhe ekzekuton testime për të siguruar funksionalitetin e tyre; - kryen instalimin dhe konfigurimin e sistemeve operative, duke përfshirë krijimin e ndarjeve të diskut, instalimin e sistemit të ri dhe konfigurimin e cilësimeve bazë të një sistemi operativ; - përdor dhe menaxhon softuerë të ndryshëm për të kryer detyra të ndryshme, si krijimi dhe modifikimi i dokumenteve, instalimi i programeve dhe menaxhimi i aplikacioneve; - kryen diagnostikimin për zgjidhjen e problemeve teknike të thjeshta në pajisjet harduerike duke identifikuar burimet e problemeve dhe duke aplikuar zgjidhje të mundshme; - demonstroi aftësi në konfigurimin e një rrjeti kompjuterik të thjeshtë, duke përfshirë krijimin e lidhjeve ndërmjet kompjuterëve dhe konfigurimin e parametra të thjeshtë të rrjetit; - kupton dhe të përdor sistemin binar, si dhe realizon konvertime të thjeshta të numrave nga sistemi dhjetor në sistemin binar dhe anasjelltas; - njeh dhe përshkruan rolin e inteligjencës artificiale (IA) dhe shpjegon si teknologjitë në zhvillim ndihmojnë në zgjidhjen e problemeve dhe përmirësimin e proceseve.
Përmbajta digjitale
Nxënësi: - krijon dhe modifikon dokumente digjitale duke përdorur mjete të avancuara për formatimin e tekstit, përfshirë aplikimin e stilizimeve të ndryshme, krijimin e strukturave të organizuara dhe formatimin e përshtatshëm të dokumenteve; - krijon dhe përpunon imazhe grafike duke përdorur aplikacione të dizajnit digjital, përfshirë krijimin e formave komplekse, aplikimin e efekteve grafike dhe manipulimin e imazheve për të zhvilluar projekte të ndryshme; - krijon video dhe animacione për të paraqitur informacionin në mënyrë vizuale dhe kreative, përdor mjete për editimin e videove, krijimin e efekteve vizuale dhe integrimin e elementeve të animuara në prezantime; - krijon faqe interneti të thjeshta duke përdorur mjete dhe platforma për zhvillimin e ueb-faqeve, përfshirë krijimin e strukturës së faqes, dizajnimin e elementeve vizuale dhe menaxhimin e kontentit përmbajtësor; - analizon të dhënat digjitale duke krijuar tabela dhe grafikë për vizualizimin e të dhënave ndërmjet krijimit të grafikëve të ndryshëm si dhe aplikon formula të ndryshme për analizën e tyre.
Ndërveprimi në mjedisin digjital
Nxënësi:

- përdor platforma dhe aplikacione për komunikim online, si e-maili, forume, blogje dhe aplikacione për videokonferenca, për të shkëmbyer informacion dhe për të bashkëpunuar në grup. - përdor motorët e kërkimit dhe mjete të tjera digjitale për të mbledhur, analizuar dhe vlerësuar informacionin nga burime të ndryshme elektronike për detyrat dhe aktivitetet shkollore. - përdor mjete digjitale për të organizuar dhe ndarë dokumente në kohë reale, krijon dhe menaxhon dokumente të përbashkëta dhe duke përdorur platforma për bashkëpunim efektiv në projekte shkollore. - analizon dhe aplikon parimet e qytetarisë digjitale gjatë ndërveprimit në mjediset virtuale, duke respektuar normat e sjelljes online dhe promovon etikën digjitale në komunikimin me të tjerët.
Kodimi dhe të menduarit kompjuterik
Nxënësi: - zhvillon programe të thjeshta duke përdorur gjuhë programimi të ndryshme, për të dhënë zgjidhjen e problemeve. - krijon dhe përdor bllok-skema dhe diagrame ëorkfloë për të planifikuar dhe vizualizuar logjikën e programeve para se të fillojë kodimin. - përshkruan konceptet bazë të strukturave të të dhënave dhe tipeve të të dhënave në programim. - zhvillon dhe teston algoritme duke përdorur teknika të analizës dhe optimizimit të kodit për përmirësimin e performancës. - ndërton funksione dhe module për të ndarë kodin në pjesë të menaxhueshme me qëllim ripërdorimin e kodit dhe mirëmbajtjen e programeve. - dokumenton dhe komenton kodin e tij në mënyrë të qartë dhe të organizuar për të lehtësuar mirëmbajtjen dhe bashkëpunimin me të tjerët.
Siguria e të punuarit në kompjuter
Nxënësi: - kupton dhe aplikon parimet e sigurisë kibernetike për të mbrojtur të dhënat personale dhe pajisjet digjitale nga kërcënimet e mundshme. - aplikon strategji të thjeshta për menaxhimin e identitetit dhe reputacionit online, duke përdorur teknika për mbrojtjen e privatësisë dhe zhvillimin e një imazhi digjital pozitiv. - zbaton praktikatat të mira për sigurinë e të dhënave gjatë përdorimit të rrjeteve të ndryshme, duke përfshirë rrjetet publike dhe private. - kupton konceptin e enkriptimit dhe përdor teknika të thjeshta për të enkriptuar dhe dekriptuar mesazhe. - zhvillon aftësi për të njohur dhe shmangur kërcënimet kibernetike, duke përfshirë phishing, malëare, dhe sulmet e tjera të zakonshme në internet.
KONCEPTET THEMELORE
Përdorimi i pajisjeve teknologjike Sistemet operative Komponentët harduerikë dhe programet aplikative

Rrjeti kompjuterik

Teknologjitë në zhvillim

Inteligjenca artificiale

Përpunimi i të dhënave digjitale

Përpunimi i imazheve

Editimi i videove

Komunikimi dhe bashkëpunimi online

Siguria kibernetike

Programimi

Struktura e të dhënave

QËNDRIME DHE VLERA

Nxënësi:

- shpreh kuriozitet dhe entuziazëm për teknologjinë dhe eksploron se si mund të përdoren mjetet teknologjike për të zgjidhur probleme të ndryshme;
- zhvillon një ndjenjë përgjegjësie për mbrojtjen e informacionit;
- mëson të jenë fleksibël dhe të adaptohet ndaj ndryshimeve të shpejta në teknologji dhe në mënyrën e përdorimit të saj;
- inkurajohet të përdorë kreativitetin për të dhënë zgjidhje inovative për problemet teknologjike dhe për të zhvilluar përmbajtje digjitale;
- vlerëson dhe zbaton në praktikë njohuritë e nevojshme për çështjet e shëndetit dhe të sigurisë;
- kupton rëndësinë e punës në grup dhe bashkëpunimit me nxënësit e tjerë dhe për të siguruar një mjedis të sigurt në laboratorin e TIK-ut;
- mendon në mënyrë kritike dhe kërkon informacione të reja duke ndihmuar në zhvillimin e aftësive për të mësuar gjatë gjithë jetës;
- tregon integritet në aksesimin dhe përdorimin etik të informacionit;
- ndan me të tjerët përvojat dhe njohuritë e përftuara nga vëzhgimet individuale;
- pranon dhe reflekton mbi feedback-un për të përmirësuar performancën në projektet dhe aktivitetet teknologjike.

3.7.6 Ndarja e kohës

Fusha kurrikulare “Teknologjia dhe TIK-u” në kurrikulën bërthamë përfshin aktivitete që mundësojnë zhvillimin e aftësive, qëndrimeve dhe vlerave për të kërkuar, mbledhur e përpunuar informacionin, për ta përdorur atë në mënyrë kritike dhe sistematike dhe përdorimin e teknologjive me qëllim zgjidhjen e problemeve të ndryshme apo zhvillimin e njohurive të reja. Kjo fushë kërkon gjithashtu një qëndrim kritik dhe reflektues ndaj përdorimit të teknologjive të ndryshme, duke vlerësuar përkatësinë dhe rolin e tyre në jetën e përditshme. Në tabelën e mëposhtme është dhënë koha mësimore për klasat 6-9 për fushën “Teknologjia dhe TIK-u”.

Lëndët e fushës “Teknologjia dhe TIK-u”	Klasat 6-9 (orë mësimore në javë)
TIK	4 (1+1+1+1)
Totali:	4

3.7.7 Udhëzime metodologjike

Përdorimi i metodologjive efikase në procesin e të nxënësve është kusht në rritjen e cilësisë së arritjeve nga ana e nxënësve, duke i dhënë secilit mundësinë të shfaqë dhe të zhvillojë potencialin që zotëron brenda vetes. Mësimdhënia në fushën e Teknologjisë dhe TIK, udhëhiqet nga parimi që çdo nxënës është i aftë të përvetësojë kompetencën digjitale dhe synon gjithëpërfshirjen, motivimin, barazinë në të gjitha aspektet duke u bazuar në mësimdhënien/ nxënien që ndërton kompetenca dhe mësimdhënien me në qendër nxënësin.

Metodologjia e zbatimit të kurrikulës bërthamë luan rol thelbësor për përmbushjen e qëllimeve të fushës “Teknologji dhe TIK. Të nxënësve përmes kësaj fushe mund të realizohet me anë të pjesëmarrjes aktive të nxënësve, në mënyrë që ata të kuptojnë, të brendësojnë, të vlerësojnë dhe të përdorin përmbajtjen e synuar për të ndërtuar mbi të njohuri, aftësi dhe shkathtësi digjitale në situata të ndryshme me të cilat do të përballen në të ardhmen. Mësuesi angazhon nxënësit në një proces kërkimi ku ata parashtrojnë pyetje dhe formulojnë përgjigje, inkurajon mendimin krijues dhe kritik duke nxitur diskutimin ndërmjet tyre, si dhe duke promovuar pavarësinë, iniciativën dhe ndërveprimin. Në këtë qasje, mësuesi nxit shpirtin udhëheqës të nxënësve, bashkëpunimin, tolerancën, vetëbesimin, të cilat reflektohen në rezultatet e të nxënësve dhe zhvillimin e aftësive dhe kompetencës digjitale.

Zhvillimi i lëndës së TIK-ut dhe aftësimit teknologjik praktik është një proces i rëndësishëm dhe kompleks që kërkon një qasje të integruar dhe të balancuar. Është e rëndësishme të përcaktohen rezultate të qarta dhe të arritshme për çdo orë mësimore. Këto rezultate duhet të përfshijnë zhvillimin e aftësive teknike, të menduarit kritik, zgjidhjen e problemeve dhe aftësitë bashkëpunuese.

Një mësimdhënie e mirëmenaduar dhe e mirëplanifikuar krijon kushtet e nevojshme për një nxënie të suksesshme dhe lehtëson, si punën e mësuesit, ashtu edhe atë të nxënësit. Nxënësit janë aktivë, kur përfshihen në veprimtari, hulumtime, ndërtime ose simulime të njohurive, aftësive, krahasime të rezultateve apo nxjerrje konkluzionesh. Për të siguruar këtë pjesëmarrje aktive të nxënësve, mësuesi duhet të krijojë një atmosferë që i bën ata të ndihen të lirshëm dhe të zhdërvjellët për të zhvilluar njohuritë e tyre në këtë lëndë.

Projektet kurrikulare lejojnë nxënësin të zbatojë njohuritë dhe aftësitë që zotëron nga njëra anë, dhe nga ana tjetër nxënësi arrin të krijojë lidhje integruese me fushat/ lëndët e tjera. Edhe paraqitjet e projekteve, diskutimet, gjatë realizimit të tyre janë mundësi shumë e mirë për përvetësimin e njohurive dhe aftësive të marra në lëndën e arkitekturës kompjuterike por mbi të gjitha të kompetencave kyçe.

Ora e mësimin duhet të bazohet në një tematikë të përshtatur për moshën e nxënësit. Kompjuteri përdoret si mjet për të luajtur me programet, qoftë lojëra zbavitëse mësimore, qoftë programe për shkrim, prerje,

prezantime, kërkim në internet ose komunikim. Në këtë mënyrë nxitet kreativiteti, zhvillohet motorika dhe nxitet të menduarit për zgjidhjen e problemeve. Nëpërmjet punës në grupe nxënësi vlerëson bashkëpunimin me shokët e shoqet e klasës, krijon lirshmërinë e vendimmarrjes dhe të përgjegjësisë ndaj komunitetit. Njohuritë e përftuara gjatë orës mësimore bëhen më konkrete dhe më të realizueshme nëse detyrat lidhen edhe me veprimtaritë në shkollë dhe me veprimtaritë që nxënësit mund të realizojnë jashtë shkollës. Puna në grup jep mundësi për debat ose konsultim. Kështu zhvillohet përgjegjësia ndaj komunitetit ose komunikimi me të tjerë, duke fituar siguri vetjake, aftësi në përdorimin e saktë të mjeteve të TIK-ut me një synim të caktuar.

Për nxënësit do të ishin të përshtatshme edhe metodat gjysmë kërkimore për një problem të caktuar. Këto metoda i nxisin nxënësit të kërkojnë vetë në fillim zgjidhjen e problemit dhe më pas, të punojnë në grup për zgjidhjen e plotë të tij. Gjatë këtyre hapave mësuesi ka rolin e lehtësuesit dhe i ndihmon ata të shkojnë drejt zgjidhjes së duhur. Për zhvillimin sa më të mirë të kompetencës digjitale të nxënësit po dhe të kompetencave të tjera kyçe është rëndësishme që gjithë ora e mësimit të jetë e bazuar në situata konkrete të cilat e kërkojnë zgjidhjen e problemit nëpërmjet të mësuarit duke bërë gjithashtu përpunimin e njohurive nëpërmjet punëve praktike.

Për të zhvilluar fushën e Teknologjisë dhe TIK-ut, është e rëndësishme të përdoret një qasje metodologjike që promovon pjesëmarrjen aktive, kreativitetin dhe mendimin kritik të nxënësve. Këtu janë disa udhëzime metodologjike të cilat mund të aplikohen:

- *Aktivitetet praktike*: Përfshirja e nxënësve në eksperimente dhe ushtrime praktike që u lejojnë atyre të zbulojnë konceptet kryesore të TIK-ut dhe teknologjisë.
- *Probleme reale*: Prezantimi i probleme reale që nxënësit duhet t'i zgjidhin duke përdorur njohuritë e tyre në teknologji.
- *Puna në grup*: Organizimi i nxënësve në grupe për të punuar në projekte që kërkojnë bashkëpunim dhe ndarje të njohurive.
- *Zgjidhja problemore*: Prezantimi i situatave problemore që kërkojnë përdorimin e aftësive analitike dhe teknologjike për të gjetur zgjidhje.
- *Përdorimi i softuerëve edukativë*: Përdorimi i softuerëve dhe aplikacioneve edukative për të lehtësuar mësimin e koncepteve të TIK-ut dhe teknologjisë.
- *Integrimi i materiale interaktive*: Përdorimi i materiale mësimore interaktive si video, simulime dhe lojëra edukative.
- *Aplikimi i qasjes STEM*: Integrimi i teknologjisë me shkencën, inxhinierinë dhe matematikën për të krijuar një qasje të plotë dhe të integruar ndaj mësimdhënies.
- *Projekte ndërlëndore*: Zhvillimi i projekteve që përfshijnë njohuri nga disiplina të ndryshme për të treguar lidhjen midis teknologjisë dhe fushave të tjera të studimit

3.7.8 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi është pjesë integrale e procesit të të nxënës. Ai mat shkallën në të cilën kompetencat janë arritur nga nxënësi. Ai përfshin mbledhjen e informacioneve me anë të teknikave të ndryshme të vlerësimit për arritjen e rezultateve të pritshme të të nxënës në nivel klase dhe shkalle të nxënësit. Me këtë informacion, mësuesi merr vendime për vlerësimin përfundimtar të nxënësve, bazuar në gjykimin e tij për nivelin e zotërimit të kompetencave të lëndës nga ana e nxënësit. Ndërsa vlerësimi u shërben shumë qëllimeve, është e rëndësishme që mësuesi t'i përshtatë llojin e vlerësimit, qëllimit specifik të synuar. Para marrjes së një gjykimi në lidhje me një aspekt të caktuar të performancës së nxënësit, mësuesi duhet të sigurojë që mënyra e vlerësimit të përdorur të sigurojë informacionin që reflekton saktësisht një aspekt të veçantë të performancës që ka për qëllim të vlerësojë mësuesi. Mësuesit duhet ta përqendrojnë vlerësimin e arritjeve të nxënësve tek kompetencat lëndore si pjesë e natyrshme e mësimit. Vëmendja duhet përqendruar te vlerësimi formues që kryhet në vazhdimësi nga mësuesi për të kuptuar përparimin e nxënësve dhe për t'u siguruar me komentet për të cilat kanë nevojë. Vlerësimi formues duhet të jetë pjesë e situatave mësimore në të cilat ndodhen nxënësit. Gjithashtu është e rëndësishme që situatat mësimore të jenë komplekse në mënyrë që nxënësit të kenë më tepër lirshmëri për të dhënë zgjidhje problemore të ndryshme, por edhe të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijues gjatë realizimit të situatës. Vlerësimi si proces lidhet me tërësinë e metodave, praktikave dhe teknikave që përdorin mësuesit për të testuar, kontrolluar, analizuar dhe matur nivelin e njohurive, aftësive dhe të performancës së nxënësve. Vlerësimi duhet të jetë i realizueshëm, i vlefshëm, korrekt, i besueshëm dhe i saktë. Vlerësimi duhet të japë një pasqyrë për arritjet e nxënësve, si edhe vështirësitë që mund të kenë nxënësit gjatë realizimit të detyrave. Të vlerësosh nxënësit nuk do të thotë t'i vendosësh atyre një vlerësim, por t'i ndihmosh atë të kalojnë vështirësitë gjatë arritjes së kompetencave. Ky vlerësim formues duhet të bazohet mbi disa parime kyç:

- Përdorimi i metodave të ndryshme për të vlerësuar arritjet e nxënësit.
- Përdorimi i metodave të ndryshme të mësimdhënies për t'u përgjigjur stileve të ndryshme të të nxënës.
- Përfshirja aktive e nxënësve.
- Komente të vazhdueshme dhe mësimdhënie e diferencuar.
- Identifikimi i arritjeve specifike të synuara për çdo nxënë në pika kyç përgjatë vitit.

3.7.9 Materiale dhe burime mësimore

Për arritjen me sukses të kompetencave në fushën e TIK-ut dhe Teknologjisë është e rëndësishme të përdoren materiale dhe burime mësimore që japin një informacion të kuptueshëm për moshën e nxënësit dhe që e ndihmojnë atë të zhvillojë aftësi, shkathtësi, njohuri dhe qëndrime të nevojshme për të mësuarin gjatë gjithë jetës. Një nga burimet e thjeshta mësimore, që përdoret shpesh nga nxënësit dhe mësuesit, është teksti mësimor mirëpo me zhvillimin e shpejtë të teknologjisë dhe të shtimit të informacionit digjital, mësuesi duhet ta shohë tekstin më tepër si një burim nxitës por jo të mjaftueshëm për të zhvilluar kompetencat kyçe të nxënësit.

Mësuesit mund të bashkëpunojnë online për të gjetur burime të besueshme informacioni, që u vijnë në ndihmë jo vetëm nxënësve për të zhvilluar aftësitë e tyre, por edhe mësuesve për të zhvilluar një qasje të re metodike. Nëpërmjet rritjes së shumëllojshmërisë së burimeve në nxisim më shumë nxënësit të zhvillojnë mendimin kritik, krijues, zgjidhjen e problemeve dhe të menduarit kompjuterik gjatë procesit mësimor. Disa nga burimet që mund të përdoren nga mësuesit për zhvillimin e orës mësimore përfshijnë bibliotekat elektronike, të cilat ofrojnë qasje në një gamë të gjerë librash dhe artikujsh shkencorë që mund të përdoren për të thelluar njohuritë e nxënësve në fushën e teknologjisë dhe TIK-ut. Broshurat informuese apo ndërgjegjësuere dhe enciklopeditë mund të përdoren si materiale plotësuese për të ilustruar konceptet kryesore dhe për të ofruar një pamje të gjerë mbi tematikat e diskutuara.

Softuerët edukativ mund të përdoret për të mësuar bazat e programimit përmes lojërave dhe projekteve interaktive. Gjithashtu, studimet shkencore me fokus në teknologji dhe TIK mund të përdoren për të sjellë në klasë praktikën më të fundit dhe për të diskutuar zgjidhjet inovative që janë duke u zhvilluar në këtë fushë. Për mësim interaktiv dhe angazhues, mjete të ndryshme për krijimin e kuizeve dhe prezantimeve mund të përdoren për të vlerësuar njohuritë dhe për të mbajtur nxënësit të angazhuar përgjatë procesit mësimor.

4 PLANI MËSIMOR

4.1 Përshkrimi i planit mësimor

Plani mësimor i arsimit bazë (përfshirë edhe klasën përgatitore) është dokument i rëndësishëm që përcakton strukturën dhe organizimin e kurrikulës si dhe organizimin e procesit mësimor, në nivel shkolle dhe klase.

Plani mësimor përcakton:

- Fushat e të nxënit dhe lëndët për secilën klasë.
- Kohën mësimore (përqindjen për secilën fushë dhe klasë si dhe përqindjen për kurrikulën në bazë shkolle për secilën klasë).

Viti shkollor zgjat 35 javë mësimore.

Plani mësimor është konceptuar mbi bazën e fushave të të nxënit dhe lëndëve përbërëse. Plani është i organizuar sipas 7 fushave të të nxënit: Gjuhët dhe komunikimi, Matematikë, Shkencat e natyrës, Shkencat shoqërore, Arte, Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti, Teknologjia dhe TIK-u. Në planin mësimor paraqitet edhe shpërndarja e orëve të kurrikulës në bazë shkolle.

Tabela: Plani mësimor për arsimin e mesëm të ulët (në përqindje)

Fushat kurrikulare		Klasat			
		VI	VII	VIII	IX
1	GJUHËT DHE KOMUNIKIMI	38%	34%	31%	31%
2	MATEMATIKË	14%	13%	13%	13%
3	SHKENCAT E NATYRËS	8%	13%	19%	19%
4	SHKENCAT SHOQËRORE	12%	17%	16%	16%
5	ARTE	8%	7%	6%	6%
6	EDUKIM FIZIK, SPORTE DHE SHËNDETI	12%	10%	9%	9%
7	TEKNOLOGJI DHE TIK	4%	3%	3%	3%
8	KURRIKULA NË BAZË SHKOLLE	4%	3%	3%	3%
TOTALI		100 %	100%	100%	100%

Përshkrimi i shpërndarjes së kohës mësimore për secilën fushë si më poshtë:

Fusha “Gjuhët dhe komunikimi” zhvillohet nga klasa e 6-të deri në klasën e 9-të. Në këtë fushë përfshihen gjuha shqipe, letërsia, gjuha amtare për pakicat kombëtare, gjuha e huaj e parë, gjuha e huaj e dytë, gjuha e shenjave. Gjuha e huaj e dytë zhvillohet si lëndë e kurrikulës bërthamë duke filluar nga klasa e 6-të e në vazhdim.

Fusha “Matematika” përfaqësohet si fushë e nxënies dhe si lëndë mësimore. Matematika mësohet në të gjitha klasat e arsimit të mesëm të ulët.

Fusha “Shkencat e natyrës” në arsimin e mesëm të ulët përfshin lëndët: Biologji, Fizikë dhe Kimi. Lëndët Biologji dhe Fizikë zhvillohen përgjatë klasave 6-9, ndërsa lënda e kimisë në klasat 8-9.

Fusha “Shkencat shoqërore” në arsimin e mesëm të ulët përfshin lëndët: Qytetari, Histori dhe Gjeografi të cilat zhvillohen përgjatë të gjitha viteve të arsimit të mesëm të ulët.

Fusha “Arte” përfshin lëndët Muzikë, Art pamor që zhvillohen në klasat 6-9 dhe lëndën Teatër në klasën e 6-të dhe të 7-të.

Edukimi fizik, sporte dhe shëndeti përfaqësohet si fushë e nxënies dhe si lëndë mësimore; zhvillohet në të gjitha klasat e arsimit të mesëm të ulët.

Fusha “Teknologjia dhe TIK-u” përfshin lëndën TIK në klasat 6 – 9.

4.2 Menaxhimi dhe zbatimi i planit mësimor nga shkolla

Për zbatimin e planit mësimor, shkolla duhet të marrë parasysh:

- nevojat e nxënësve në mënyrë që zbatimi i planit të përshtatet me mënyrën si ata mësojnë më mirë;
- sigurimin e mjeteve didaktike dhe burimeve të të nxënësve të nevojshme për zbatimin e planit;
- ndihmën shtesë për nxënësit me nevoja të veçanta në përputhje me nevojat e tyre të individualizuara;
- përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit për të përmirësuar mësimin dhe për ta bërë më tërheqës për nxënësit;
- bashkëpunimin me prindërit për të siguruar mbështetjen e tyre në zbatimin e planit mësimor dhe për të monitoruar përparimin e nxënësve;
- krijimin e një mjedisi të mësuarit stimulues dhe të sigurt për nxënësit.

5 KURRIKULA NË BAZË SHKOLLE NË ARSIMIN E MESËM TË ULËT

5.1 Qëllimi

Kurrikula e arsimit të mesëm të ulët (klasat 6-9) është e organizuar në kurrikul bërthamë dhe kurrikul në bazë shkolle. Organizimi i kurrikulës në kurrikul bërthamë dhe kurrikul në bazë shkolle plotëson me mirë nevojat e nxënësve dhe të shoqërisë dhe siguron shanse të barabarta për të gjithë nxënësit.

Kurrikula në bazë shkolle në arsimin e mesëm të ulët është pjesë e kurrikulës së përgjithshme e cila, në dallim nga kurrikula bërthamë, zgjidhet nga shkolla dhe zhvillohet brenda kohës së përcaktuar në planin mësimor, në përputhje me interesat, potencialet, njohuritë paraprake të nxënësve, mundësitë e shkollës, specifikat rajonale, kërkesat e aktualitetit.

Kurrikula në bazë shkolle ka si qëllim:

- të ofrojë lëndë/module të cilat nuk trajtohen në kurrikulën bërthamë.
- të ofrojë module me bazë temash ndërkurrikulare që kanë lidhje me problematikat shoqërore, kulturore dhe natyrore.
- të krijojë mundësi për zhvillimin e kurrikulës në nivel lokal.
- të nxitë të mësuarin me projekte.

5.2 Organizimi i kurrikulës në bazë shkolle

Kurrikula në bazë shkolle mund të planifikohet, zhvillohet dhe realizohet përmes një lënde të veçantë/moduli apo projekti kurrikular, të lidhur me fushat e nxënies/lëndët mësimore dhe temat ndërkurrikulare; mund të përfshijë veprimtari shtesë që ndihmojnë në zhvillimin e kompetencave si: projekte, orientim për karrierë, angazhime komunitare, veprimtari sportive, artistike, klube etj.

Kurrikula në bazë shkolle mund të organizohet në:

a) lëndë/modul kurrikular

b) projekt kurrikular

- Lënda mësimore i referohet organizimit didaktik të njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave në një fushë të caktuar të kurrikulës që është me interes për nxënësit, komunitetin dhe shoqërinë.
- Moduli kurrikular i referohet organizimit didaktik të njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave për një tematikë të caktuar që është me interes për nxënësit, komunitetin dhe shoqërinë. Modulet kurrikulare mund të përfshijnë çështje të ndërlidhura me temat ndërkurrikulare të tilla, si edukimi për të drejtat e njeriut; barazia gjinore; parandalimi dhe trajtimi i rasteve të dhunës përfshirë bullizmin; zgjidhja e konflikteve; orientimi për karrierën; edukimi mediatik; edukimi financiar; ndryshimet klimatike dhe çështje të ndërlidhura me to si ngrohja globale, biodiversiteti, burimet natyrore, ndotja e ajrit, ujit dhe tokës, mbrojtja dhe përgatitja për fatkeqësitë natyrore, roli ynë në ndryshimet klimatike; edukim shëndetësor; siguria në rrugë; siguria ndaj zjarrit; trashëgimia natyrore dhe kulturore kombëtare dhe botërore etj.
- Projekti kurrikular i referohet zhvillimit të njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave në një fushë apo në disa fusha që janë me interes për nxënësit, komunitetin dhe shoqërinë, përmes mësimdhënies dhe nxënies hulumtuese, krijuese dhe zgjidhjes së problemeve të caktuara. Të tillë mund të jenë

projektet kurrikulare që nxisin zbatimin e qasjes STEM, ose projekte në fusha të tjera që mundësojnë një nivel të lartë integrimi kurrikular dhe zbatime në situata të jetës së përditshme.

5.3 Planifikimi dhe metodologjia e zhvillimit të kurrikulës në bazë shkolle

Vendimi për përcaktimin e kurrikulës në bazë shkolle del si rezultat i një procesi konsultativ që përfshin nxënësit, prindërit, shkollën dhe ZVAP-në. Partnerë të fuqishëm në zhvillimin e kurrikulës në bazë shkolle janë prindërit dhe përfaqësues të tjerë të komunitetit.

Për të gjitha format e organizimit të kurrikulës në bazë shkolle, shkolla duhet të hartojë programet mësimore apo të përshtatë programe të sugjeruara nga MAS dhe ASCAP.

Modulet kurrikulare dhe projektet kurrikulare mund të planifikohen jo më pak se 10 orë në vit. Nxënësit mund të përzgjedhin të zhvillojnë një ose disa module ose projekte kurrikulare duke plotësuar numrin total të kurrikulës në bazë shkolle për vitin mësimor.

Në rastet kur në kurrikulën në bazë shkolle planifikohen të zhvillohen module kurrikulare, këto module mund të përzgjidhen nga lista e ofruar nga MAS dhe ASCAP ose module të hartuara nga shkolla dhe të miratuara nga ZVAP-ja përkatëse.

Nëse në kurrikulën në bazë shkolle përzgjidhet të zhvillohet një projekt kurrikular, detyrimisht ky projekt duhet të jetë me karakter integruar. Përgjegjësinë për mbarrëvajtjen e projektit e ka shkolla, pikërisht ekipi i mësuesve që është ngarkuar për zhvillimin e projektit dhe drejtorja e shkollës e cila cakton dhe ngarkesën mësimore të secilit mësues të përfshirë në projekt.

Projekti kurrikular që mund të zhvillohet në kurrikulën në bazë shkolle nuk i mbivendoset dhe nuk përjashton projektet kurrikulare që janë pjesë e detyrimit për t'u zhvilluar nga nxënësit në çdo lëndë.

Disa ndër karakteristikat kryesore që duhen mbajtur parasysh në planifikimin dhe zhvillimin e kurrikulës në bazë shkolle përfshijnë:

- *Qëllimet/Rezultatet e të nxënësve:* Përcaktohen rezultatet e të nxënësve që duhet të arrijnë nxënësit gjatë zhvillimit të modulit ose projektit kurrikular.
- *Struktura e veprimtarive:* Përshkruhen veprimtaritë që do të zhvillohen gjatë modulit ose projektit kurrikular.
- *Materialet dhe burimet:* Specifikohen burimet dhe materialet mësimore (libra, video, softuerë, etj.) që do të përdoren për të mbështetur veprimtaritë.
- *Metodologjitë mësimore:* Identifikohen metodat/ strategjitë mësimore (praktikat mësimore, projektet, diskutimet etj.) që do të përdoren për të ndihmuar nxënësit në arritjen e qëllimeve.
- *Vlerësimi:* Specifikohen mënyrat e vlerësimit të arritjeve, përfshirë detyrat dhe vlerësimin e përgjithshëm të performancës së nxënësve. Lëndë/modulet apo projektet kurrikulare që zhvillohen në kurrikulën në bazë shkolle nuk vlerësohen me notë. Në përfundim të tyre shënohet simboli për realizimin.
- *Bashkëpunimi me prindërit dhe nxënësit:* Përshkruhen detajet mbi ndërveprimin me prindërit dhe nxënësit në shkollë, përfshirë konferenca, raporte periodike dhe aktivitete shkollore.

Për realizimin e kurrikulës në bazë shkolle duhet të përdoren metodologji të mësimdhënies dhe nxënies që janë në funksion të primeve të kurrikulës, gjithëpërfshirjes, zhvillimit të kompetencave,

mësimdhënies/nxënies së integruar, të menduarit kritik, krijues, zgjidhjes së problemeve, zhvillimit të aftësive digjitale etj.

Orët e kurrikulës në bazë shkolle janë të planifikuara për t'u zhvilluar në mjedise mësimore, nën drejtimin e drejtpërdrejtë të mësuesit ose të mësuesve, dhe shënohen në regjistër po ashtu si orët e tjera mësimore.

6 UDHËZIME METODOLOGJIKE

6.1 Hyrje

Kurrikula e arsimit të mesëm të ulët nënvizon përdorimin e qasjeve që mbështesin të nxënit efektiv dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve. Këto qasje synojnë jo thjesht dhënien e njohurive, por zhvillimin e kompetencave për të nxënit gjatë gjithë jetës të nxënësve për të përballuar sfidat e jetës e për të marrë pjesë suksesshëm në jetën personale dhe profesionale.

Për zhvillimin e kompetencave për të nxënit gjatë gjithë jetës *kurrikula e arsimit të mesëm të ulët* promovon:

6.2 Të nxënit bazuar në kompetenca

Jeta dhe puna në shoqërinë bashkëkohore, ndryshimet e shpejta dhe konkurrenca gjithnjë në rritje kërkojnë nga individit njohuri të reja, aftësi, shkathtësi, vlera dhe qëndrime, pra kompetenca të reja që e vënë theksin te novatorizmi, shpirti krijues, komunikimi në mënyrë efektive, aftësia për të zgjidhur probleme dhe për të menduar në mënyrë kritike etj. Një sistem arsimor tradicional, i cili theksin e vë te njohuritë, e ka të pamundur zhvillimin e kompetencave, ndaj është e nevojshme një qasje e re në hartimin e kurrikulës dhe në procesin e mësimdhënies.

Mësimdhënia e bazuar në kompetenca kërkon që mësuesit të përzgjedhin strategji, metoda, teknika dhe forma të ndryshme pune, si dhe të organizojnë përvojat mësimore të nxënësve që integrojnë njohuritë përkatëse me shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet.

Mësimdhënia dhe të nxënit, bazuar në kompetenca janë të lidhura ngushtë edhe me procesin e vlerësimit. Për të vlerësuar kompetencat e nxënësve është e rëndësishme që secili mësues të përzgjedhë teknika dhe instrumente vlerësimi, të cilat u mundësojnë nxënësve demonstrimin e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve, e jo vetëm njohuritë faktike. Në këtë mënyrë mësuesit sigurojnë informacion për cilësinë e mësimdhënies, arritjet e nxënësve dhe zhvillimin e kompetencave.

6.3 Të nxënit me në qendër nxënësin

Kurrikula në arsimin e mesëm të ulët promovon mësimdhënien me në qendër nxënësin. Kjo nënkupton që:

- metodat e mësimdhënies duhen përshtatur me nevojat individuale, interesat dhe veçoritë e nxënësve, me qëllim që të sigurohet suksesi i secilit prej tyre;
- duhet pranuar nga mësuesit që stilet e të nxënit ndryshojnë nga një nxënës te tjetri;
- duhen përzgjedhur metoda, teknika dhe strategji të mësimdhënies që nxitin përfshirjen aktive të nxënësve në orën e mësimi;
- duhen përdorur burime të ndryshme të nxëni që nxitin pjesëmarrjen, vëzhgimin, pavarësinë, kërkimin dhe kureshtjen e nxënësve;
- duhet krijuar një mjedis i këndshëm e miqësor në klasë me qëllim që të nxitet interesi dhe motivimi i nxënësve për të nxënë;
- duhen njohur dhe trajtuar në mënyrën e duhur nxënësit e talentuar dhe ata që kanë vështirësi në të nxënë.

Realizimi i mësimdhënies me në qendër nxënësin kërkon bashkëpunim të përhershëm mes mësuesve për metodat dhe mjetet mësimore, me qëllim shkëmbimin e eksperiencave pozitive mes tyre.

Po kështu, puna edukative cilësore e shkollave nënkupton bashkëpunim të rregullt dhe të vazhdueshëm me prindërit për të mundësuar një ndarje të qartë të përgjegjësiave për arritjen e rezultateve të të nxënësit dhe kompetencave kyçe të nxënësit.

6.4 Të nxënësit e integruar

Të nxënësit e nxënësve varet shumë nga ajo që shkolla u mëson. Nëse u mësojmë nxënësve lidhjen dhe integrimin, ata do t'i shohin gjërat në këtë këndvështrim. Nëse u mësojmë ndarjen dhe mungesën e vazhdimësisë në kohë të gjërave, ata do të marrin njohuri, shkathtësi, qëndrime të fragmentuara (të shkëputura). Me qëllim që të integrohen këto aspekte, kurrikula bërthamë realizohet përmes lëndëve të integruara në fusha të nxënësit dhe përmes mësimdhënies së integruar.

Mësimdhënia e integruar lidh përmbajtjet e veçanta të lëndëve mësimore me qëllim arritjen e rezultateve të të nxënësit të kompetencave për fushë me rezultatet e të nxënësit të kompetencave kyçe për secilën shkallë.

Për t'i përmbushur kërkesat e kurrikulës, mësuesit duhet të kryejnë:

- lidhjen ndërmjet fushave të të nxënësit, ku përmbajtjet e veçanta mësimore kontribuojnë në zhvillimin e kompetencave kyçe;
- lidhjen midis rezultateve të të nxënësit të kompetencave të fushave të të nxënësit me rezultatet e të nxënësit të kompetencave kyçe për shkallë, me qëllim që zbatimi i njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave të jetë i lidhur me situata konkrete nga jeta e përditshme;
- integrimin në mësimdhënie të karakteristikave të përbashkëta të lëndëve të fushës përkatëse (p.sh. fizikës dhe biologjisë) apo karakteristikave të përbashkëta të fushave të të nxënësit (p.sh. fushës “Shkencat shoqërore” me fushën e “Shkencave të natyrës”);
- aktivitete me nxënësit që zhvillojnë kompetencat për të gjetur dhe përpunuar informacione në mënyrë efektive dhe të përgjegjshme si dhe duke përdorur TIK-un;
- aktivitete me nxënësit që promovojnë perspektivën e edukimit global, të cilat i ndihmojnë nxënësit që të zhvillojnë kompetencat e tyre për t'u përballur me sfidat dhe mundësitë brenda zhvillimeve të shoqërisë dhe ekonomisë së sotme dhe të ardhshme.

6.5 Zhvillimi i temave ndërkurrikulare

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore, me të cilat përballet shoqëria tani dhe në të ardhmen. Zhvillimi i temave ndërkurrikulare mbështet të nxënësit e integruar. Trajtimi i tyre synon përvetësimin e disa njohurive specifike, kultivimin e disa aftësive, vlerave e qëndrimeve të caktuara të nxënësit. Temat ndërkurrikulare integrojnë fushat kurrikulare të të nxënësit, ndihmojnë nxënësit të interpretojnë botën dhe të rritin lidhjen e arsimit me jetën dhe me interesat e saj. Temat ndërkurrikulare përcaktohen sipas politikave kombëtare afatmesme e afatgjata dhe konkretizohen e zbërthehen në nivel vendor e në bazë shkolle.

Temat ndërkurrikulare janë:

- Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.

- Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.
- Shëndeti mendor e fizik dhe siguria.
- Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore,
- Teknologjia, shoqëria dhe media.

6.6 Zhvillimi i veprimtarive ndërkurrikulare

Konceptimi i kurrikulës me bazë kompetencat krijon mundësitë dhe kërkon zbatimin e integruar të saj. Të gjitha fushat shërbejnë në zhvillimin e kompetencave kyçe, të cilat nga ana e tyre mundësojnë integrimin e përmbajtjeve të vetë fushave. Kështu, për zhvillimin e kompetencës së të menduarit, kontribuojnë të gjitha fushat e të nxënës, si matematika, shkencat e natyrës, shkencat shoqërore etj. Duke mësuar në mënyrë të integruar, nxënësit jo vetëm përvetësojnë kompetencat, por fitojnë një këndvështrim holistik të botës, dukurive dhe marrëdhënieve që i hasin në jetën e përditshme.

Veprimtaritë ndërkurrikulare integrojnë fushat e të nxënës, ndihmojnë nxënësit të interpretojnë botën dhe të rritin lidhjen e arsimit me jetën dhe me interesat e saj.

Kurrikula bërthamë përfshin edhe hapësirën përtej kufijve lëndorë në mënyrë që nxënësit të ndërtojnë lidhje mes fushave të të nxënës. Veprimtaritë ndërkurrikulare duhet të ofrojnë përvoja të përshtatshme dhe sfiduese që sjellin kënaqësi në kontekstin e përmbushjes së nevojave dhe kërkesave të ndryshme të nxënësve.

Krijimi i lidhjeve ndërmjet fushave të të nxënës krijon mundësi për progres në zhvillimin e shkathtësive të nxënësve, për njohjen dhe të kuptuarit e koncepteve të reja, rishikimin dhe përforsimin e këtyre koncepteve dhe shkathtësive nga perspektiva të ndryshme. Gjithashtu, kjo qasje ndihmon që kurrikula të jetë koherente dhe më kuptimplotë nga pikëpamja e nxënësit.

Integrimi i veprimtarive ndërkurrikulare në kurrikulën bërthamë mund të realizohet përmes:

- Gjetjes së lidhjeve midis lëndëve/temave apo njësive mësimore me qëllim realizimin/arritjen e ndonjë kompetence kyçe (p.sh. nëse tema mësimore është nga mbrojtja e mjedisit, atë e lidhim edhe me çështjet gjuhësore).
- Projekteve kurrikulare, të cilat lidhen duke ndihmuar njëra-tjetrën në tema apo fusha të ndryshme, (p.sh. projekte në fushën “Shkencat shoqërore” me fokus edukimin për karrierë etj.), të cilat gjithashtu mundësojnë realizimin e kompetencave të veçanta.

Trajtimi i tyre synon përvetësimin e disa njohurive specifike, kultivimin e disa aftësive, vlerave e qëndrimeve të caktuara të nxënësit.

6.7 Zhvillimi i veprimtarive ekstrakurrikulare

Veprimtaritë ekstrakurrikulare janë veprimtari të strukturuar mësimore që ndodhin jashtë kontekstit të fushave dhe lëndëve mësimore formale, por që ndihmojnë arritjen e kompetencave për shkallët e kurrikulës dhe ciklet e arsimit. Për secilën nga veprimtaritë e mundshme, shkolla duhet të përgatisë një plan dhe program të qëllimshëm, të orientuar e jo aktivitete të rastit.

Mësimdhënia në fushat e ndryshme të të nxënës do të mbështetet me anë të veprimtarive ekstrakurrikulare të organizuara, si:

- vizita në muze, parqe, vende historike, institucione, galeri, teatër etj.;
- veprimtari me raste festash të ndryshme;
- pjesëmarrje në grupet mësimore, në aktivitete të lira dhe në shoqata;
- diskutime me të ftuar (p.sh. me drejtues të bashkisë, prindër, përfaqësues të bizneseve lokale, politikanë, njerëz të medias etj.);
- punë me projekte që fokusohet në tema dhe çështje specifike të karakterit shumë dimensional që përkojnë me moshën e nxënësve;
- organizime ekspozitash (p.sh. artet e bukura, fotografia);
- shërbime komunitare (p.sh. ndihma për njerëzit në nevojë; mbrojtja e mjedisit; forcimi i lidhjeve midis brezave);
- lojëra sportive, aktivitete artistike, revista ose gazeta e shkollës etj.

Rekomandohet që të gjithë nxënësit të përfshihen në veprimtari ekstrakurrikulare. Sipas preferencave dhe talentit personal, ata mund të jenë pjesë e një grupi në aktivitete të ndryshme: ekipe sporti, grup muzikor, grup vallëzimi, kor, grup teatri etj.

6.8 Të nxënit sipas qasjes STEM

Qasja STEM si metodologji mësimore bazohet në një qasje praktike që nxit integrimin dhe zhvillimin e lëndëve shkencore dhe teknologjike në një kuadër të vetëm ndërdisiplinor me një qasje didaktike që garanton transversalitetin e procesit të mësimdhënie - nxënies përmes shkencës, teknologjisë, inxhinierisë dhe matematikës.

Zbatimi i qasjes STEM kërkon një lidhje të qëllimshme midis rezultateve të të nxënit të kurrikulës, standardeve, vlerësimeve, planifikimit dhe zbatimit të kurrikulës.

Objektivi kryesor i kësaj metodologjie është t'u sigurojë nxënësve kompetenca për të mësuarit eksperimental duke zhvilluar të menduarit kritik, zgjidhjen e problemeve, bashkëpunimin dhe inovacionin. Zbatimi i qasjes STEM në mësimin e shkencave dhe teknologjisë gjithashtu i pajis individët me një sërë aftësish që i bën ata më të përgatitur për kërkesat e sotme të tregut të punës.

STEM si metodologji mësimore thekson:

- Punën në ekip për të zgjidhur problemet të botës reale përmes aktiviteteve mësimore praktike.
- Të mësuarit përmes kërkimit dhe eksperimentimit që nxit motivimin.
- Mësimdhënien kontekstuale për shkak të natyrës së saj shumëdisiplinore.
- Promovimin e kreativitetit me të cilin mund të zgjidhen problemet nga një këndvështrim kritik.

6.9 Përdorimin e teknologjisë digjitale

Integrimi i teknologjisë në procesin mësimor rrit angazhimin, efektivitetin, lehtëson aksesin në burime dhe informacione dhe ofron mundësi për përvoja të të mësuarit ndërveprues. Mjetet e teknologjisë, burimet digjitale dhe prezantimet multimediale lehtësojnë përvojat interaktive të të nxënit dhe mbështesin nevoja të ndryshme mësimore. Komunikimi, bashkëpunimi dhe aksesin në informacion mund të ndodhin pavarësisht nga koha dhe vendi. Përdorimi i softuerëve arsimor, burimeve multimediale, platformave online

dhe i mjeteve digjitale në mësim zhvillon mundësi të reja didaktike dhe metodologjike. Ato mbështesin lloje të ndryshme të nxënies, promovojnë nxënësit me talente dhe mbështesin nxënësit me aftësi ndryshe.

6.10 Platformat digjitale në edukim

Platformat digjitale janë mjete elektronike, të cilat ofrojnë mjedise virtuale për të kryer veprimtari si: *mësimdhënia dhe nxënia, komunikimi, vlerësimi, dhe bashkëpunimi*. Këto platforma përdoren për të gjitha lëndët e kurrikulës dhe janë shndërruar në një pjesë thelbësore të mësimdhënies moderne, duke ofruar një mjedis të sigurt dhe efikas gjatë mësimdhënies dhe nxënies. Platformat digjitale nuk janë të gjitha interaktive edhe pse, shumica e tyre ofrojnë një lloj interaktiviteti, por shkalla dhe natyra e këtij interaktiviteti mund të ndryshojë në varësi të llojit të platformës dhe qëllimit të saj.

6.10.1 Platformat interaktive

Platformat interaktive përmbajnë mjedise digjitale me aplikacione, softuerë, video-lojëra, simulime interaktive, materiale multimediale etj. përmes të cilave përdoruesit mund të bëjnë demonstrime interaktive virtuale, eksplorojnë koncepte shkencore dhe matematikore në një mjedis virtual, zgjidhin ushtrime dhe problema, zhvillojnë eksperimente interaktive virtuale, kryejnë projekte duke ndërvepruar me simulimin/ appletin apo aplikacionin që përdorin. Gjithashtu platformat interaktive ofrojnë mundësi për të përcaktuar progresin e nxënësve përmes testeve interaktive, si dhe përmirësojnë aftësitë e mendimit kritik dhe krijues të tyre, duke i nxitur ata të mendojnë në mënyrë të pavarur dhe të zhvillojnë aftësi të nevojshme për t'u përgatitur për sfidat e zhvillimit të teknologjisë. Këto platforma përdoren kryesisht në lëndët e fushës së matematikës dhe të shkencave të natyrës dhe përmbajnë:

1. *Simulime interaktive*. Simulimet interaktive janë video - lojërat, që përdoren në procesin mësimor për të hulumtuar konceptet shkencore dhe matematikore duke ndërvepruar me simulimin.
2. *Aplikacionet mobile*: Përdoruesit mund të ndërveprojnë me aplikacionet për të hulumtuar konceptet ose për të kryer veprime me lojëra përmes aplikacioneve të ndryshme online.
3. *Uebet dhe faqet e internetit*: Përdoruesit mund të klikojnë, të kërkojnë, të regjistrohen, të komentojnë dhe të ndajnë përmbajtje me njëri-tjetrin në haqe të ndryshme interneti.
4. *Lojërat elektronike*: Përdoruesit janë pjesëmarrës aktivë në ndryshimet, që lidhen me botën e lojërave elektronike, si p.sh., duke krijuar personazhe, duke zgjidhur përzgjedhur strategji, ose duke kontribuar në konceptimin e ndërtimit të një loje.

6.10.2 Platformat jo-interaktive

Platformat jo-interaktive që përdoren në kurrikulën shkollore përmbajnë mjete dhe burime, të cilat nuk kërkojnë ndërveprim direkt të përdoruesve gjatë përdorimit. Këto platforma shpesh ofrojnë informacione dhe materiale burimore në një format të strukturuar dhe të paracaktuar, ku përdoruesit mund të shfletojnë, lexojnë, ose shikojnë përmbajtjen pa pasur nevojë për të reaguar ose për të marrë pjesë në mënyrë aktive. Këto platforma përdoren për mësimin e lëndëve të të gjithë fushave të kurrikulës. dhe përmbajnë:

1. *Simulime jo-interaktive*. Simulimet jo-interaktive janë video-lojëra ku nxënësi nuk mund të ndërveprojë me to gjatë përdorimit të tyre.
2. *Libra dhe materiale të shkruara*: libra, manuale shkollore, artikuj dhe materiale të tjera të shkruara që përdoren për të mësuar dhe kuptuar konceptet, që i ndeshim në temat mësimore. Përdoruesit mund

të zhvendosin faqet, por nuk kanë mundësi të ndryshojnë përmbajtjen apo të ndërveprojnë me të në mënyrë të larmishme.

3. *Video tutoriale dhe materiale multimediale*: Materiale multimediale, që përdoren për të shpjeguar koncepte të ndryshme, siç janë: video mësimore, eksperimente virtuale, podcaste, dhe intervista.
4. *Prezantime PowerPoint*: Prezantime të hartuara paraprakisht, që përdorin imazhe dhe tekste për të shpjeguar tema të ndryshme në një mënyrë të strukturuar.
5. *Fotografi dhe ilustrime*: Fotografi, diagrame, dhe ilustrime të tjera që paraqesin informacione në një formë vizuale.
6. *Artikuj dhe ese*: Materiale shkencore dhe akademike që diskutojnë dhe shpjegojnë tema të ndryshme me një qasje të re të hulumtimit.
7. *Burime në internet dhe biblioteka digjitale*: Platforma që ofrojnë qasje në baza të të dhënave, libra elektronikë, artikuj shkencorë dhe burime të tjera për të mësuar, duke zhvilluar kërkime shkencore.
8. *Uebet dhe faqet e internetit*: Faqet që ofrojnë informacion të përhershëm dhe nuk lejojnë përdoruesit të bëjnë ndryshime të mëdha apo të manipulojnë përmbajtjen.

6.10.3 Rëndësia e përdorimit të platformave digjitale

Disa avantazhe të rëndësishme të përdorimit të platformave digjitale:

1. *Akses i shpejtë i materialeve*: Mundëson mësuesit dhe nxënësit të aksesojë materialet mësimore nga kudo dhe në çdo kohë.
2. *Mësimdhënie e personalizuar*: Lejon përshtatjen individuale të mësimdhënies sipas nevojave individuale të nxënësve.
3. *Bashkëpunim dhe komunikim efikas*: Mundëson bashkëpunimin në grup, komunikimin me mësuesit dhe shkëmbimin e informacionit me nxënësit e tjerë.
4. *Inovacion dhe zhvillim teknologjik*: Kontribuon në rritjen e aftësive teknologjike të nxënësve dhe mësuesve.

Përdorimi i platformave digjitale siguron një përvojë mësimore të pasur dhe të përshtatshme për nxënësit dhe i ndihmon ato të zhvillojnë aftësitë e tyre në një mënyrë aktive dhe angazhuese. Kombinimi i të gjitha materialeve të ndryshme burimore ofron mundësi të shumta për të përmirësuar mësimin dhe për të arritur qëllimet e edukimit STEM në kontekstin e shkollave moderne.

7 UDHËZIME PËR VLERËSIMIN

Vlerësimi në arsimin e mesëm të ulët është procesi gjatë të cilit mbledhen të dhëna dhe gjykohet mbi bazën e një kriteri të caktuar për arritjen e një rezultati arsimor.

Qëllimi kryesor i vlerësimit është marrja e vendimeve që synojnë përmirësimin e rezultateve të nxënies dhe procesit mësimor. Kjo kërkon grumbullimin e informacionit për të analizuar dhe vlerësuar të gjithë aspektet e procesit. Praktikën e vlerësimit ndikojnë fort në procesin e të nxënës. Parimet kryesore të vlerësimit janë:

- **Vlerësimi është i drejtë.** Metodën e vlerësimit duhet të mbështeten në objektiva të vendosura paraprakisht dhe qëllimet e pasojat e tij duhet të jenë të qarta për të gjithë të interesuarit.
- **Vlerësimi bazohet në kritere të njëjta, të unifikuara** në nivel kombëtar të njohura, të qarta e të pranueshëm për nxënësit, mësuesit, prindërit dhe të interesuarit e tjerë. Kjo kërkon që këto kritere t'u bëhen të qarta nxënësve dhe prindërve që në fillim të procesit mësimor.
- **Vlerësimi ka në qendër nxënësin.** Qëllimi i vlerësimit është të ndihmojë nxënësin të zhvillojë njohuritë dhe aftësitë e tij. Për këtë arsye, vlerësimi duhet të jetë i përshtatshëm për nivelin dhe nevojat e individit dhe të ofrojë informacione të sakta dhe të rëndësishme për përmirësimin e mëtejshëm të performancës së tij në fushën e caktuar.
- **Vlerësimi është i orientuar nga e ardhmja.** Vlerësimi duhet të sigurojë informacion të vlefshëm dhe të orientuar nga e ardhmja për nxënësin, për prindërit, sikurse edhe për mësuesit dhe shkollat për mënyrën si të përmirësojnë praktikën e të mësuarit dhe të mësimin.
- **Vlerësimi është i vlefshëm.** Vlerësimi duhet të matë atë që synohet në rezultatet e të nxënës të secilës fushë/lëndë.
- **Vlerësimi është i qëndrueshëm.** Ai duhet të prodhojë rezultate të qëndrueshme dhe koherente. Kjo do të thotë që rezultatet e vlerësimit duhet të jenë të përsëritshme në rast se administrohet e njëjta procedurë për të njëjtin nxënësin edhe nga një vlerësues i jashtëm.
- **Vlerësimi është i barabartë.** Një metodë e drejtë matjeje/vlerësimi siguron që të gjithë nxënësit, pavarësisht nga karakteristikat e tyre demografike ose karakteristikat e tjera, të kenë mundësi të barabarta për të treguar nivelin e tyre të kompetencës. Zbatimi i këtij parimi merr rëndësi të veçantë kur rezultatet e vlerësimit të nxënësve janë të rëndësishme për të dhe ndikojnë në të ardhmen e tij.
- **Vlerësimi është transparent.** Transparenca nënkupton që nxënësit duhet të marrin paraprakisht informacione të hapura, të sakta dhe të qarta për vlerësimin. Një procedurë transparente e matjes është ajo në të cilën nxënësit informohen paraprakisht për qëllimin e vlerësimit, për rezultatet e pritshme të nxënies që do të vlerësohen, llojet e procedurave të vlerësimit që do të përdoren dhe kriteret e vlerësimit.
- **Vlerësimi është i zbatueshëm.** Parimi i zbatueshmërisë do të thotë që çdo metodë e matjes duhet të jetë e realizueshme, duke pasur parasysh burimet, kohën dhe kufizimet praktike që zbatohen. Kufizimet që e bëjnë një metodë jopraktike mund ta bëjnë atë edhe jo të qëndrueshme/besueshme dhe të pavlefshme. Ky parim merr më shumë vlerë në rastet kur ekzistojnë kufizime të ndjeshme për nxënësin ose grupe të caktuar nxënësish, për shkak të rrethanave objektive.

7.1 Llojet e vlerësimit

Llojet kryesore të vlerësimit arsimor që realizohen në arsimin parauniversitar, janë:

- Vlerësimi i brendshëm (vlerësimi i vazhduar, periodik dhe përfundimtar).
- Vlerësimi i jashtëm (në fund të vitit shkollor, në fund të nivelit arsimor).

7.1.1 Vlerësimi i brendshëm

Vlerësimi i brendshëm bëhet në nivel shkolle/klase nga mësuesit, sipas procedurave e kriterëve për secilin lloj të vlerësimit të brendshëm, të rregulluara me akte nënligjore.

Vlerësimi i brendshëm çmon përparimin dhe arritjen e nxënësve, planifikimin e punës me nxënësit, identifikimin e prirjeve dhe të talenteve të nxënësve etj. Ai duhet t'u mundësojë nxënësve të shprehin njohuritë e reja dhe të tregojnë nivelin e kompetencave, duke përfshirë:

- kërkesat e përcaktuara në programet lëndore;
- përballje me sfida të nivelit të përcaktuar me rezultatet e të nxënit;
- aftësinë për t'zbatuar ato në situata dhe rrethana të reja.

Fokusi i vlerësimit të brendshëm duhet të jetë mbështetja e nxënësve drejt zotërimit të kompetencave dhe kjo arrihet më së miri nga kombinimi i *vlerësimit të vazhduar dhe periodik*.

LLOJET	KOHA	REALIZUESI	QËLLIMI	DOKUMENTIMI
Vlerësimi i vazhduar	Gjatë procesit të nxënies	Mësuesit e lëndëve.	▪ Ndihma për nxënësit ▪ Informimi dhe raportimi.	Pasqyrimi i notave në regjistrin elektronik (SMIP).
Vlerësimi periodik	Në fundin e çdo periudhe mësimore	Mësuesit e lëndëve.	▪ Ndihma për nxënësit. ▪ Informimi dhe raportimi. ▪ Vendorsja e notës në fund të periudhave të caktuara mësimore.	Pasqyrimi i notave në regjistrin elektronik (SMIP).
Vlerësimi përfundimtar	Në fund të vitit shkollor	Mësuesit e lëndëve.	▪ Vendorsja e notës përfundimtare në fund të vitit mësimor/shkollor. ▪ Informimi dhe raportimi. ▪ Planifikimi për mbështetjen e të nxënit të nxënësve në vitin vijues.	Pasqyrimi i notave në regjistrin elektronik (SMIP). Vlerësimet paraqiten në dëftesën elektronike të nxënësit.

Vlerësimi në fund të nivelit	Në fundin e klasës IX	Drejtorja e shkollës. Ekipi lëndor.	▪ Verifikimi i arritjeve. ▪ Ndihma e nxënësve për nivelin pasues. ▪ Informim dhe raport për prindërit dhe organet eprore. ▪ Diplomimi.	Vlerësime paraprake përpara provimeve kombëtare.
-------------------------------------	-----------------------	--	---	--

7.1.2 Vlerësimi i jashtëm

Me vlerësim të jashtëm do të kuptohet vlerësimi i realizuar nga autoritetet qendrore ose rajonale të arsimit.

Vlerësimi i jashtëm mund të bëhet për qëllime:

- Inspektimi dhe verifikimi i cilësisë së vlerësimit, në nivel klasë apo shkolle.
- Vlerësimi të standardizuar.
- Hulimtimi për përmirësim.
- Vendimmarrjeje arsimore në nivele, fusha ose aspekte të ndryshme.

Arritja e nxënësve vlerësohet nga testet kombëtare bazuar në kampionime dhe nga vlerësimet e standardizuara shtetërore që organizohen në përfundim të nivelit arsimor. Këto vlerësime përqendrohen në përcaktimin e nivelit të demonstrimit nga nxënësit të arritjeve të parashikuara për arsimin e mesëm të ulët.

Vlerësime dhe teste të standardizuara shtetërore	Qëllimet e vlerësimit	Dokumenti i certifikimit
Testet kombëtare bazuar në kampionim	Rezultatet përdoren për monitorimin kombëtar të arritjeve.	Nuk ofrohet dokument
Vlerësimi shtetëror në fund të klasës IX	Matja e nivelit të demonstrimit të arritjeve për regjistrim në arsimin e mesëm të lartë.	Dëftesa në fund të klasës IX

Vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të ulët, përveç formave të ndryshme joformale gjatë gjithë procesit të të nxënës, bëhet nëpërmjet shkallës së vlerësimit që përfshin notat nga 4- 10.

Nota 4: Një arritje që tregon performim të pamjaftueshëm të njohurive dhe kompetencave.

Nota 5: Një arritje që tregon performim minimal të njohurive të reja dhe të kompetencave.

Nota 6: Një arritje që tregon performim të mjaftueshëm të njohurive të reja dhe të kompetencave.

Nota 7: Një arritje që tregon performim të kënaqshëm të disa njohurive të reja dhe të kompetencave.

Nota 8: Një arritje që tregon performim të mirë të disa njohurive dhe të kompetencave.

Nota 9: Një arritje që tregon performim shumë mirë të shumicës së njohurive dhe të kompetencave.

Nota 10: Një arritje që tregon performim shumë të mirë dhe original të njohurive dhe të kompetencave.

Shënim. Procedurat e vlerësimit dhe dokumentacioni përkatës rregullohen me udhëzime të veçanta të MAS.

8 FJALORI I TERMINOLOGJISË KURRIKULARE

TERMI SHQIP	TERMI ANGLISHT	FJALORI IBE (UNESCO) - SHQIP
Aftësi	<i>Skill</i>	Zotësia për të kryer detyra dhe për të zgjidhur probleme që përfshijnë zbatimin praktik të njohurive teorike në detyra ose situata të veçanta.(CEDEFOP, 2011).
Aftësitë për jetën	<i>Life Skills</i>	Një grup kompetencash psikosociale dhe aftësish ndërpersonale që i ndihmojnë njerëzit të marrin vendime të informuara, të zgjidhin problemet, të mendojnë në mënyrë kritike dhe krijuese, të komunikojnë në mënyrë efektive, të ndërtojnë marrëdhënie të shëndetshme, të kuptojnë të tjerët dhe të përballojnë dhe menaxhojnë jetën e tyre në një mënyrë të shëndetshme dhe produktive (Word Health Organizata 2003).
Edukimi digjital	<i>Digital Literacy</i>	Edukimi që synon edukimin e zotësisë për të përdorur me besim, në mënyrë kritike dhe të përgjegjshme teknologjinë digjitale për qëllime mësimore, për punë dhe për pjesëmarrje aktive në shoqëri. Edukimi digjital përfshin edukimin për median, informimin dhe menaxhimin e të dhënave, komunikimin dhe bashkëpunimin për ndarjen e informacionit, aftësinë për të krijuar përmbajtje digjitale, sigurinë (mirëqenien digjitale dhe kompetencat që lidhen me sigurinë kibernetike), çështjet që lidhen me pronësinë intelektuale, aftësitë e zgjidhjes së problemit dhe të marrjes së vendimit. (Komisioni evropian)
Arsim	<i>Education</i>	Procesi i përvetësimit të njohurive, aftësive, vlerave, qëndrimeve gjatë jetës dhe që zhvillohet në mjedise të ndryshme formale dhe / ose joformale dhe që nxit të menduarit kritik, aftësitë për zgjidhjen e problemeve, rritjen personale etj.
Arsim bazë	<i>Basic education</i>	Themeli për të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe për zhvillimi njerëzor mbi të cilin vendet mund të ndërtojnë, sistematikisht, nivelet dhe llojet e mëtejshme të arsimit dhe trajnimit. (Burimi: UNESCO 1992). Arsimi bazë zakonisht përfshin arsimin fillor dhe të mesëm të ulët, dhe gjithnjë e më shumë një ose më shumë vite të arsimit parashkollor. Zakonisht përfshin shkollimin e detyrueshëm
Arsim dhe formim profesional	<i>Vocational education and training</i>	Arsimi që u mundëson nxënësve të fitojnë dhe përdorin njohuri dhe kompetenca për punë dhe kualifikime profesionale për profesione të caktuara, përveç arritjes së kompetencave kryesore të përcaktuara në KK.
Arsim formal	<i>Formal education</i>	Arsim i institucionalizuar, i qëllimshëm, i planifikuar, i strukturuar në mënyrë hierarkike, nga niveli parashkollor deri në atë pasuniversitar. Rezultatet dhe kualifikimet në arsimin formal njihen me certifikata dhe diploma.
Arsim gjithëpërfshirës	<i>Comprehensive education</i>	Procesi i forcimit të kapacitetit të sistemit arsimor për të arritur tek të gjithë nxënësit, në zbatim të parimit se arsimi është një e drejtë themelore e njeriut dhe themeli për një shoqëri më të drejtë dhe më të barabartë (UNESCO, 2009).
Arsimi	<i>Preschool</i>	Arsimi parashkollor i përket "Nivelit me kodin 0" (KSNA 0). i cili synon

parashkollor	<i>education</i>	zhvillimin shoqëror, intelektual e fizik, të çdo fëmije, ushtrimin e rregullave themelore të sjelljes e të higjienës, kultivimin e vlerave, si dhe përgatitjen për arsimin fillor. Përfshin moshën nga 3 deri në 6 vjeç.
Arsim fillor	<i>Primary education</i>	Në SAPU, Arsimi fillor i përket "Nivelit me kodin 1" që merret në klasën përgatitore dhe vijon gjatë pesë viteve të para të shkollimit (KSNA 1). Arsimi fillor ofron aktivitete mësimore dhe edukative të dizajnuara zakonisht për t'u ofruar nxënësve aftësi themelore në lexim, shkrim dhe matematikë (p.sh. shkrim-lexim dhe numërim) dhe vendos një bazë solide për të mësuarit dhe të kuptuarit e fushave thelbësore të njohurive dhe zhvillimit personal, duke u përgatitur për arsimin e mesëm të ulët.
Arsim i mesëm i ulët	<i>Lower secondary education</i>	Në SAPU, niveli i ulët i arsimit të mesëm (katërvjeçar) (KSNA 2).Programet e arsimit të mesëm të ulët zakonisht janë të dizajnuara për t'u ndërtuar mbi rezultatet e të nxënësve nga arsimi fillor. Zakonisht, qëllimi është konsolidimi i bazës për të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe zhvillimin njerëzor mbi të cilin sistemet arsimore më pas mund të zgjerojnë mundësitë e mëtejshme arsimore.
Arsim i mesëm i lartë	<i>Higher secondary education</i>	Në SAPU, niveli i dytë i arsimit të mesëm (trevjeçar) (KSNA 3).Programet e arsimit të mesëm të lartë janë zakonisht arsim i krijuar për të përfunduar arsimin e mesëm në përgatitje për arsimin terciar ose për të ofruar aftësi të rëndësishme për punësim, ose të dyja. Programet e këtij niveli u ofrojnë nxënësve përmbajtje më të larmishme, të specializuara dhe më të thelluara sesa programet në nivelin e arsimit të mesëm të ulët. Ato janë më të diferencuara, me një gamë të shtuar opsionesh të disponueshme. (UIS, 2012).
Autonomi e shkollës	<i>School autonomy</i>	E drejtë e garantuar shkollës që të vendosë për hartimin dhe zbatimin e kurrikulës në bazë shkolle, për vlerësimin, menaxhimin e burimeve njerëzore, materiale dhe financiare në dispozicion, në kontekstin e kurrikulës zyrtare. Autonomia lidhet me llogaridhënien.
Burim për të nxënë	<i>Learning Resource</i>	Çdo burim – duke përfshirë materialet e shtypura dhe jo të shtypura dhe burimet online/të hapura – që mbështet dhe përmirëson, drejtpërdrejt ose tërthorazi, mësimdhënien dhe të mësuarit. Burimet janë të jashtme (mësuesi, shokët, përmbajtjet e programeve apo tekstet, mjete didaktike etj., me të cilët nxënësi bashkëvepron, kur trajton situatat) dhe të brendshme (njohuri, aftësi, shkathtësi, vlera, qëndrime etj.).
Burim konjitiv	<i>Cognitive resource</i>	Tërësi e njohurive që ka ndërtuar nxënësi (trashëgimia njohëse e tij); ndryshe, njohuri vetjake dhe / ose shoqërore që ai i aktivizon dhe përdor për trajtimin e situatave.
Burim fizik	<i>Physical resource</i>	Aftësi dhe kapacitete për të përdorur fizikun njerëzor (qëndrueshmëria kardiovaskulare/respiratore, qëndrueshmëria, forca, fleksibiliteti, fuqia, shpejtësia, koordinimi, shkathtësia, ekuilibri dhe saktësia) dhe mjetet fizike për të kryer operacione dhe funksione.
Dije	<i>Knowledge</i>	Njohuri e arsyetuar dhe e provuar si e vërtetë nga komuniteti i kërkuesve sipas kriterëve të përcaktuara, e kodifikuar në tekstet akademike, shkollore apo në

		vepra të specializuara, si produkt i një ose disa shkencëtarëve. Dija është shoqërore.
E-Learning	<i>E-Learning</i>	Të gjitha format e mësimdhënies dhe të nxënës të bazuar në kompjuter dhe ueb që përfshijnë përvetësimin dhe zbatimin e njohurive dhe aftësive. Mund të zhvillohet brenda ose jashtë klasës. Ai është shpesh një komponent thelbësor i arsimit në distancë dhe mund të përfshijë mjedise të të mësuarit virtual.
E-Portofoli	<i>E-Portfolio</i>	Portofol elektronik që shfaq punën, arritjet dhe reflektimet e një nxënësi që përdoret shpesh për vlerësimin dhe paraqitjen e kompetencave të fituara.
Edukimi për sipërmarrje	<i>Entrepreneurship education</i>	Edukimi për sipërmarrje është edukimi që synon zhvillimin e zotësisë për të shfrytëzuar idetë dhe shanset për t'i shndërruar ato në vlera për të tjerët. Ky edukim synon zhvillimin e zotësisë për të përdorur mendimin kritik, aftësitë krijuese dhe të zgjidhjes së problemit, zotësisë për të ndërmarrë nisma e për të qenë këmbëngulës si dhe aftësisë për të punuar në bashkëpunim me të tjerë për të planifikuar dhe menaxhuar projekte me vlera kulturore, shoqërore ose financiare.
Edukimi për zhvillim të qëndrueshëm	<i>Education for sustainable development</i>	Procesi i zhvillimit të njohurive, aftësive, vlerave dhe qëndrimeve të nxënësve të të gjitha grup moshave, të nevojshme për të trajtuar sfidat e ndërlidhura globale, duke përfshirë ndryshimet klimatike, humbjen e biodiversitetit, përdorimin jo të qëndrueshëm të burimeve dhe pabarazinë. Edukimi për zhvillim të qëndrueshëm i fuqizon nxënësit të marrin vendime të mirinformuara dhe të ndërmarrin veprime (individuale dhe kolektive) për ndryshimin e shoqërisë dhe kujdesin për planetin (UNESCO 2023)
Inteligjencë artificiale	<i>Artificial intelligence</i>	I referohet teorisë dhe zhvillimit të sistemeve kompjuterike të aftë për të kryer detyra që normalisht kërkojnë inteligjencë njerëzore, të tilla si perceptimi vizual, njohja e të folurit, vendimmarrja dhe përkthimi ndemjet gjuhëve (English Oxford Living Dictionary).
Fushë e nxënies / të nxënës	<i>Learning area</i>	Grup lëndësh të ndërlidhura që u ofrojnë nxënësve përmbajtje dhe situata mësimore të cilat i trajtojnë për të ndërtuar / përdorur njohuri të reja dhe kompetenca.
Kodim kompjuterik	<i>Computer coding</i>	Proces i dizajnimit, shkrimit, testimit dhe mirëmbajtjes së kodit burimor ose udhëzimeve për kompjuterin për të interpretuar gjuhët njerëzore.
Kompetencë	<i>Competency</i>	Një interpretim i ngushtë i kompetencës është zbatimi i përvojës dhe i aftësive për të bërë diçka me sukses. Në këtë interpretim, kompetenca interpretohet si specifike për fushën, p.sh. me njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet brenda një lënde ose disipline specifike. Një interpretim më i gjerë e interpreton kompetencën shumë më tepër sesa thjesht zbatimin e njohurive dhe aftësive për të përmbushur kërkesat e specifikuar.
Kompetenca kyçe	<i>Key competences</i>	Tërësi njohurish, aftësish, qëndrimesh dhe vlerash që zhvillohen gjatë shkollimit dhe jetës që janë thelbësore për të jetuar dhe punuar me sukses në shoqërinë bashkëkohore.

		Këto kompetenca nxënësi i ndërton gjatë APU-së sepse konsiderohet thelbësore për jetë të suksesshme në shoqërinë dhe në ekonominë e dijes.
Koncept	<i>Concept</i>	Strukturë mendore që personi e ndërton për të përfaqësuar në vetëdije tipare / veti / karakteristika të qenësishme dhe të përbashkëta të një kategorie objekte / dukurish / procesesh. Koncepti shprehet / paraqitet me simbole (fjalë, shenjë, grafikë etj.).
Kurrikul	<i>Curriculum</i>	Tërësia e parimeve, vlerave, qëllimeve të pranura shoqërore mbi bazën e të cilave përcaktohen njohuritë, aftësitë, vlerat dhe qëndrimet me të cilat duhet të pajisen nxënësit përmes arsimit, mënyra e organizimit të përmbajtjes mësimore, pedagogjia e mësimdhënies, përvojat e të mësuarit në të cilat përfshihet nxënësi për t'i realizuar dhe mënyra e vlerësimit të arritjeve.
Kurrikul bazuar në kompetenca	<i>Competency based curriculum</i>	Kurrikula që synon zotësinë e zbatimit të njohurive dhe aftësive në jetën reale, kurrikula që ka pikënisje dhe pikëmbërritje kompetencën.
Kornizë kurrikulare	<i>Curriculum frameëork</i>	<i>Korniza kurrikulare</i> përmbledh në vetvete argumentimin e nevojave për ndryshime kurrikulare, parimet e përgjithshme mbi të cilat mbështetet kurrikula dhe reformimi i saj, synimet e përgjithshme të kurrikulës, fushat kurrikulare dhe objektivat e tyre të përgjithshëm, drejtimit ndërkurrikulare, parimet e mësimdhënies dhe të nxënësve efektiv, si dhe ato të vlerësimit
Korniza STEM	<i>The STEM frameëork</i>	STEM (ndryshe Shkencë, Teknologji, Inxhinieri dhe Matematikë) është akronim për një qasje arsimore ndërdisiplinore dhe të integruar që fokusohet në këto disiplina. STEM thekson përdorimin e njohurive shkencore, matematikore, teknike dhe inxhinierike për zgjidhjen e problemeve shoqërore, duke e bërë mësimin e shkencës, teknologjisë, inxhinierisë dhe matematikës më kuptimplotë dhe kontekstual. <i>Edukimi shkencor</i> Njohuri, qëndrime, aftësi dhe vlera për të identifikuar pyetjet dhe problemet në situata të jetës për të shpjeguar botën natyrore dhe të projektuar; dhe nxjerrë konkluzione të bazuara në prova në lidhje me çështjet që lidhen me STEM si dhe një gatishmëri për t'u përfshirë në çështjet që lidhen me STEM si një qytetar konstruktiv, i përgjegjshëm dhe reflektues (Bybee, 2013, f.5).
Kurrikul bërthamë	<i>Core curriculum</i>	Tërësia e njohurive, aftësive dhe qëndrimeve që pritet të mësohen nga të gjithë nxënësit, përgjithësisht të organizuar në lëndë dhe fusha të nxënësve që janë të përbashkëta për të gjithë nxënësit, si gjuhët, matematika, artet, edukimi fizik, shkenca e natyrës dhe shkencat sociale.
Kurrikul që zhvillon shkolla	<i>School based curriculum</i>	Grup i caktuar kursesh / veprimtarish që zhvillon shkolla për të përmbushur nevojat arsimore të komunitetit të shkollës. Kurrikula në bazë shkolle mund të planifikohet dhe realizohet si lëndë e veçantë, modul ose projekt mësimor që përmbajnë tema apo kapituj të lidhur me një fushë të nxënësve / lëndë mësimore apo me tema ndërlëndore.
Kurrikul	<i>Acquired</i>	Njohuritë, aftësitë, qëndrimet dhe kompetencat që nxënësit zotërojnë në fund

e përvetësuar	<i>curriculum</i>	të përfundimit të një programi kurrikular ose niveli arsimor.
Kurrikul me zgjedhje	<i>Elective curriculum</i>	Kurset ose lëndët nga të cilat nxënësit mund të zgjedhin sipas interesave dhe nevojave të tyre, të referuara edhe si "kurrikule më zgjedhje". Kjo kurrikul zakonisht ofrohet në arsimin e mesëm dhe të lartë dhe plotëson kurrikulën bazë që duhet të ndjekin të gjithë nxënësit. Zgjedhja e lëndëve në kuadrin e kurrikulës me zgjedhje mund të jetë e detyrueshme ose e lirë, në varësi të planit mësimor.
Lëndë mësimore	<i>Subject content</i>	<i>Lënda/fushë e të nxënës</i> Një degë e dijes e organizuar si një disiplinë mësimore diskrete dhe e mësuar në mënyrë sistematike me kalimin e kohës. Terma të tjerë të përdorur shpesh në mënyrë të ndërsjellë përfshijnë lëndën mësimore, lëndën akademike, disiplinën akademike dhe fushën e studimit/e të nxënës
Llogaridhënie në arsim	<i>Accountability in education</i>	Përgjegjëshmëria, transparenca dhe llogaridhënia e institucioneve arsimore, e politik bërësve dhe e aktorëve të tjerë të interesuar në arsim ndaj cilësisë dhe rezultateve të pritshme e të shpallura të arsimit në lidhje me nevojat e nxënësve dhe të shoqërisë.
Mendim kritik	<i>Critical thinking</i>	Zbatimi i aftësive njohëse të analizës, interpretimit, përfundimit, shpjegimit, vlerësimit, monitorimit dhe korrigjimit të arsyetimit të dikujt. Mendimi kritik përfshin pyetje efektive, mbledhjen dhe renditjen e informacionit përkatës, lidhjen e informacionit të ri me njohuritë ekzistuese, rishqyrtimin e besimeve dhe supozimeve, arsyetimin logjik dhe nxjerrjen e përfundimeve të besueshme dhe të besueshme. Zhvillimi i tij kërkon përpjekje të vazhdueshme për të zbatuar konstruktet teorike për të kuptuar një problem, për të marrë në konsideratë provat dhe për të vlerësuar metodat ose teknikat për të formuar një gjykim (Seel, 2012). Atribute të tilla si kurioziteti dhe fleksibiliteti dhe një qëndrim dyshues janë të lidhura ngushtë me të menduarit kritik. I referuar gjithnjë e më shumë si një kompetencë/kompetencë kyçe dhe aftësi e shekullit të 21-të.
Mendim krijues, krijimtaria	<i>Creative thinking, creativity</i>	Aftësia për të gjeneruar zgjidhje të veçanta dhe origjinale të problemeve në fusha dhe veprimtari të ndryshme jetësore.
Metoda e vlerësimit	<i>Evaluation method</i>	<i>Vlerësimi (në mësimdhënie dhe të nxënës) UNESCO</i> Një proces sistematik i bazuar në standarde që synon të gjykojë efektivitetin e çdo programi të mësimdhënies dhe të nxënës dhe të orientojë veprimet për përmirësim.
Mësim i diferencuar	<i>Differentiated teaching</i>	Një qasje pedagogjike që ka si pikënisje nevojat e ndryshme mësimore të nxënësve dhe kërkon nga mësuesit të përshtatin, në mënyrë fleksibël, mjedisin dhe kushtet e të nxënës, për të siguruar shanse të barabarta për të mësuar për çdo nxënës.
Mësimi i përzier	<i>Blended Learning</i>	Një kombinim i mësimdhënies tradicionale (ballë për ballë) me mësimin digjital për t'i lejuar nxënësit të kenë kontroll më të madh ose të personalizuar në rrugën e tyre të të mësuarit dhe ritmin individual të të mësuarit, duke pasur

		dhe përfitimin nga mbikëqyrja e mësuesit.
Mjedis të nxëni	<i>Learning environment</i>	Mjedis fizik i nxënësit (klasa, shkolla), burimet e vëna në dispozicion për të mbështetur procesin e të mësuarit dhe ndërveprimi social ose llojet e marrëdhënieve shoqërore që funksionojnë brenda këtij konteksti që kanë ndikim në të nxëni.
Mjedis miqësor për fëmijët	<i>Child friendly environment</i>	Një mjedis arsimor dhe komuniteti mbështetës që është gjithëpërfshirës, i shëndetshëm, miqësor, mbrojtës dhe i bazuar në të drejtat. Modeli i shkollës miqësore për fëmijët, i zhvilluar nga UNICEF, promovon gjithëpërfshirjen, ndjeshmërinë gjinore, tolerancën, dinjitetin dhe fuqizimin personal.
Shanse për të mësuar	<i>Learning opportunities</i>	Veprimtari mësimore dhe edukative që zhvillohen në klasë dhe/ose jashtë saj që zhvillohen në një mjedis të sigurt, miqësor e motivues që ofron mundësi të barabarta që të gjithë nxënësit të zhvillojnë potencialin e tyre plotësisht.
Njohuri	<i>Knowledge</i>	Njohuritë, konceptet, idetë dhe teoritë për botën natyrore dhe njerëzore, njerëzit dhe shoqëritë e saj dhe strukturat dhe modelet e tyre të ndërlidhura që janë krijuar nëpërmjet të mësuarit dhe/ose përvojës. Njohuria është personale.
Nxënie / Të nxëni	<i>Learning</i>	Proces psiko-social kompleks dhe afatgjatë me të cilin një individ fiton ose modifikon njohuritë, aftësitë, qëndrimet, vlerat dhe sjelljet përmes përvojës, praktikës, studimit ose udhëzimit (UIS, 2012). Vini re se përkufizimi i të mësuarit varet nga qasja filozofike dhe psikologjike e përshtatur.
“Nxënës në qendër”	<i>“Student – centered learning”</i>	Qasja me në qendër fëmijën, bazohet në të mësuarit konstruktivist që thekson rolin e nxënësit në ndërtimin e kuptimit përmes harmonizimit të informacionit të ri dhe njohurive paraprake, duke zhvilluar autonominë, pavarësinë dhe përgjegjësinë e nxënësit në procesin e të mësuarit e të menduarit.
Orientimi për karrierën	<i>Career guidance</i>	Shërbime dhe aktivitete që synojnë të ndihmojnë individët në çdo moment gjatë jetës së tyre, të marrin vendime të mirinformuara për të bërë zgjedhje arsimore, trajnimi dhe profesionale dhe të menaxhojnë karrierën e tyre. Ai përfshin ofrimin e ndihmës, të informacioneve dhe burimeve për t'i ndihmuar personat të kuptojnë interesat, pikat e forta, dobësitë dhe vlerat e tyre, dhe më pas t'i bashkojnë ato me opsione të ndryshme karriere në sektorin privat.
Përmbajtje mësimore	<i>Subject content</i>	Parimet, teoritë, njohuritë dhe metodologjitë që lidhen me një fushë të caktuar dijeje, të cilat përzgjidhen të kthehen e të organizohen në përmbajtje dhe me qëllime mësimore, në një nivel të caktuar gjerësie e thellësie, në një lëndë shkollë.
Platformë ndërvepruese (interaktive)	<i>Interactive platform</i>	Platformat ndërvepruese janë përmbajtje të synuara dhe të personalizuar digjitale që mundësojnë një përvojë gjithëpërfshirëse si për komunikimin e jashtëm ashtu edhe për atë të brendshëm. Nëpërmjet një portali ndërveprues në internet, përdoruesit mund të kenë akses, p. sh. në informacione, produkte dhe oferta specifike. Një platformë ndërvepruese ose mund të jetë pjesë e

		faqes së internetit ose të veprojë si një portal i pavarur.
Program mësimor	<i>Program of study</i>	Një dokument që përshkruan qëllimet, përzgjedhjen dhe rendin e përmbajtjeve që do të mbulohen, mënyrën e organizimit, materialet që do të përdoren, detyrat dhe aktivitetet mësimore, objektivat ose rezultatet e pritura të të nxënësve dhe skemat e vlerësimit/vlerësimit të një kursi të caktuar, njësie studimi ose lëndë mësimore. Shpesh përdoret si ekuivalent i termit "kurrikula" e marrë kjo në kuptimin e ngushtë të saj.
Përvojë e nxënies	<i>Learning experience</i>	Një shumëllojshmëri e gjerë përvojash në kontekste dhe mjedise të ndryshme që transformojnë perceptimet e nxënësve, lehtësojnë të kuptuarit konceptual, i rrisin inteligjencën emocionale dhe ushqejnë përvetësimin e njohurive, aftësive dhe qëndrimeve. Në mjediset arsimore, përvojat e të mësuarit janë në mënyrë ideale sfiduese, interesante, të pasura, tërheqëse, kuptimplota dhe të përshtatshme për nevojat e nxënësve. Përvojat e mëparshme të të nxënësve konsiderohen si faktorë kyç që parashikojnë të mësuarit e mëtejshëm.
Proces mësimor	<i>Teaching process</i>	Procesi i planifikuar dhe organizuar nga mësuesi për plotësimin e objektivit që duhet arritur nga nxënësit nëpërmjet 'rajtimit të përmbajtjeve mësimore dhe vlerësimit të arritjeve.
Plani mësimor	<i>Course schedule</i>	Dokument që me vendim të MAS-it, përcakton lëndët për një klasë apo nivel arsimor, fondin e orëve mësimore për secilën lëndë mësimore për secilën klasë.
Qëndrim	<i>Attitude</i>	Një prirje për të menduar dhe për të reaguar ndaj ideve, personave ose situatave në mënyra të caktuara, që e kanë bazën në sistemin e brendshëm të vlerave, bindjeve ose besimeve, të zhvilluara me kalimin e kohës. Qëndrimet ndikohen nga emocionet, sjelljet dhe mendimet dhe prirjen të jenë të varura nga konteksti, të ndryshme ndaj ndikimit shoqëror dhe të hapura ndaj ndryshimeve. Qëndrimi, si besim, opinion ose marrëdhënie me gjërat ose personat, ndërtohet mes përvojave dhe edukimit.
Rezultat i nxënies	<i>Learning Outcome</i>	Pohime që referojnë në sjellje të vëzhgueshme e të matshme, që përcaktojnë njohuritë, aftësitë ose përvojën specifike që një nxënës duhet të zotërojë gjatë procesit të të mësuarit, në kuadrin e një periudhe shkollimi, trajnimit etj.
Situatë e nxënësve	<i>Learning situation</i>	Situata e të mësuarit nënkupton mjedisin e veçantë në të cilin zhvillohet procesi i të nxënësve, që përfshin harmonizimin e kushteve, të pajisjeve, të ndërveprimeve dhe të veprimtarisë që modelojnë këtë proces me synim përmbushjen e rezultateve të pritshme të tij.
SMIP	<i>SMIP</i>	SMIP është shkurtim për "Sistemi i Menaxhimit të Informacionit Parauniversitar" me qëllim përmirësimin e sistemit arsimor në Shqipëri. Ai mbledh dhe përpunon informacionin e APU, duke rritur nivelin e ndërveprimit digjital të shkollave, duke ndihmuar në regjistrimin dhe transferimin e nxënësve nga një shkollë në tjetrën. SMIP mundëson edhe regjistrimin elektronik të notave dhe mungesave.
Standard	<i>Content</i>	Standardet e përmbajtjes janë një kompromis shoqëror që përcaktojnë çfarë nxënësi duhet të dijë dhe të jetë i aftë të bëjë nga pikëpamja e njohurive,

i përmbajtjes	<i>standard</i>	aftësive dhe qëndrimeve në një fushë të caktuar studimi/lënde, në fund të një cikli shkollimi, në nivel kombëtar
Standard i arritjes	<i>Achievement standard</i>	Standardet e arritjes përcaktojnë nivelet në të cilat nxënësit përmbushin standardet e përmbajtjes ose rezultatet e pritshme në fund të një periudhe arsimore. Standardet e arritjeve miratohen nga autoritet arsimore dhe unifikojnë kriteret e vlerësimit të nxënësit në nivel kombëtar, si një instrument i rëndësishëm që garanton ndershmërinë e vlerësimit. Standardet e arritjeve përdoren nga mësuesit dhe sistemi për vlerësimin e nxënësve
Strategji mësimore	<i>Teaching strategy</i>	Qasje ose metodë e planifikuar dhe sistematike që përfshin përzgjedhjen dhe zbatimin e metodave, teknikave dhe përvojave mësimore për të lehtësuar procesin të mësuarit dhe për të përmbushur objektivat e të mësuarit.
Tekst arsimor dixhital	<i>Digital educational text</i>	Tekste të krijuar përmes teknologjisë digjitale ose elektronike për qëllime arsimore të cilat mund të përdoren në pajisje të ndryshme si kompjuterë, tableta, lexues elektronikë ose telefona inteligjentë, mbulon një gamë të gjerë lëndësh dhe mund të ekzekutohet si tekst shkollor, material mësimor, udhëzues studimi, leksion dhe burime tjera mësimore.
Tema Çështje/tema ndërkurrikulare	<i>Crosscurricular issues/ themes</i>	Përmbajtje e rëndësishme kurrikulare që duhet të trajtohen, për shkak të rëndësisë së tyre, edhe përmes lëndë vetë ndryshme, krahas trajtimit në lëndën që e ka objekt të vet të studimit. Të tilla çështje janë për shembull: të drejtat e njeriut, çështjet gjinore, edukimi për paqen, edukimi për zhvillim të qëndrueshëm, mjedisi etj.
Teori konstruktiviste	<i>Constructivism</i>	Konstruktivizmi e sheh të nxënësit si një proces në të cilin nxënësi ndërton në mënyrë aktive ide ose koncepte të reja bazuar idetë e reja dhe në njohuritë dhe/ose përvojën e tij të mëparshme (Kridel, 2010).
Teori bihevisoriste	<i>Behaviorism</i>	Një teori e të mësuarit e bazuar në idenë se të gjitha sjelljet fitohen përmes kushtëzimit që lind nga ndërveprimi me mjedisin . Bihevisoristët besojnë se përgjigjet tona ndaj stimuljeve mjedisore formojnë veprimet tona (e njohur edhe si psikologjia e sjelljes) (Krapfl, 2016).
Të menduar kompjuterik	<i>Computational thinking</i>	Një grup i ndërlidhur aftësish dhe praktikash kompjuterike për zgjidhjen e problemeve komplekse; një mënyrë për të mësuar tema në shumë disiplina dhe domosdoshmëri për të marrë pjesë në një botë digjitale.
Të nxënësit gjatë gjithë jetës	<i>Lifelong Learning</i>	Tërësia e aktiviteteve mësimore të ndërmarra gjatë gjithë jetës, që rezultojnë në përmirësimin e njohurive, aftësive, kompetencave dhe/ose kualifikimeve për arsye personale, sociale dhe/ose profesionale (CEDEFOP, 2011).
Teknologjia e Informacionit dhe Komunikimit	<i>Information and Communication Technology (ICT)</i>	Një grup i larmishëm mjedesh dhe burimesh teknologjike të përdorura për të transmetuar, ruajtur, krijuar, ndarë ose shkëmbyer informacion. Këto mjete dhe burime teknologjike përfshijnë kompjuterët, internetin (faqet e internetit, blogjet dhe emailjet), teknologjitë e transmetimit të drejtpërdrejtë (radio, televizion dhe transmetim në internet), teknologjitë e transmetimit të

(TIK)		regjistruar (podcasting, luajtës audio dhe video dhe pajisje ruajtëse) dhe telefoninë (fikse ose celulare). , satelit, vizion/video-konferencë, etj.) (UIS, 2009).
Nxënie elektronike	<i>E-learning</i>	Të gjitha format e mësimdhënies dhe të nxënës të mbështetur në mënyrë elektronike, veçanërisht përvetësimi dhe zbatimi i njohurive dhe aftësive të bazuara në ëeb dhe kompjuterik Mund të zhvillohet brenda ose jashtë klasës. Ai është shpesh një komponent thelbësor i arsimit në distancë dhe mund të përfshijë mjedise të të mësuarit virtual.
Vlerësim	<i>Evaluation</i>	Një proces sistematik që synon të gjykojë efektivitetin e çdo programi të mësimdhënies dhe të nxënës dhe të orientojë veprimet për përmirësim.
Vetëvlerësimi	<i>Self-evaluation</i>	Vetëvlerësimi Vlerësimi me anë të të cilin nxënësi mbledh informacion dhe reflekton mbi të mësuarit e tij ose të saj, gjykon shkallën në të cilën ai pasqyron qëllimet ose kriteret e shprehura në mënyrë eksplicite, identifikon pikat e forta dhe të dobëta dhe rishikon në përputhje me rrethanat. Është vlerësimi i vetë nxënësit për përparimin personal në njohuri, aftësi, procese dhe qëndrime (Ministria e Arsimit e Ontarios, 2002).
Vlerësim diagnostikues	<i>Diagnostic evaluation</i>	Vlerësim që synon identifikimin e pikave të forta dhe të dobëta të nxënësit me synimin për të ndërmarrë veprimet e nevojshme për të përmirësuar të nxënës. Ai tenton të përdoret si një formë para vlerësimi që ndihmon një mësues për të diagnostikuar vështirësitë e një nxënësi dhe për të vlerësuar gatishmërinë ose nivelin e arritjeve të nxënësit, në mënyrë që të drejtojë plan programin dhe planifikimin e mësimi dhe nivelin e diferencimit dhe/ose individual ose mbështetje në grup që mund të jetë e nevojshme.
Vlerësimi (matja) i arritjeve	<i>Educational assessment</i>	Vlerësimi (matja) në arsim nënkupton përshkrimin sistematik dhe matjen e nivelit të zotësisë ose të arritjeve të një nxënësi’ Kjo i ndihmon mësuesit të kuptojnë nëse dhe në çfarë shkalle procesi i mësimdhënies i ka ndihmuar e mbështetur nxënësit në mënyrë efektive në zhvillimin e kompetencave të synuara, duke ofruar informacion të vlefshëm për planifikimin dhe përshtatjen e fazave vijuese të mësimdhënies
Vlerësim formues i arritjeve	<i>Formative assessment</i>	Vlerësimi i kryer gjatë gjithë procesit arsimor me synimin për të përmirësuar të nxënës e nxënësve. Ai nënkupton: nxjerrjen e provave për të mësuarit për të mbyllur hendekun midis performancës aktuale dhe asaj të dëshiruar (në mënyrë që të ndërmerren veprime për të mbyllur hendekun); ofrimin e komenteve për nxënësit; dhe përfshirja e nxënësve në procesin e vlerësimit dhe të të nxënës (CCSSO, 2008).
Vlerësimi përmblledhës	<i>Summative assessment</i>	Vlerësimi i arritjeve të nxënësit në fund të një semestri, stadi, kursi ose programi zakonisht, megjithëse jo domosdoshmërisht, përfshin testime ose provime formale. Vlerësimi përmblledhës përdoret më së shpeshti për renditjen, vlerësimin dhe/ose promovimin e studentëve dhe për qëllime certifikimi.
Vlerësim	<i>Authentic</i>	Vlerësimi autentik buron nga të mësuarit autentik, që përfshin detyra dhe

autentik	<i>assessment</i>	veprimtari që pasqyrojnë sfidat e botës reale dhe standardet e performancës. Ky vlerësim kërkon nga nxënësit zotërimin e aftësive të larta mendore dhe ato të zgjidhjes së problemeve komplekse përmes detyrave që kërkojnë zbatime praktike të njohurive të zotëruara. Si i tillë, të mësuarit dhe vlerësimi autentik ndihmon nxënësit të shohin lidhjen e të mësuarit me jetën reale.
Vlerësim i jashtëm	<i>External evaluation</i>	Një proces dhe metodë vlerësimi që e zhvillon dhe e përdor një agjenci apo organ vlerësues që të bëjë një gjykim për cilësinë e arritur.
Vlerësim i shokut nga shoku	<i>Peer-to-peer evaluation</i>	Vlerësimi i arritjes së një nxënësi nga shoku i tij.

9 REFERENCA

MAS (2024). Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar në Shqipëri

MASHT (2017). Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të ulët (klasa VI, VII, VIII, IX). Prishtinë.

<https://masht.rks-gov.net/kurrikula-berthame-e-arsimit-te-mesem-te-ulet-te-kosoves-klasa-vi-vii-viii-dhe-ix/>

Council of Europe (2020). Kuadri i Përbashkët Evropian i Referencave për Gjuhët. (Volumi Shoqërues)

<https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>

National Curriculum Framework of Croatia. (2010), For pre-school education and general compulsory and secondary education.

Québec Education Program. (2024).

<https://www.quebec.ca/en/education/preschool-elementary-and-secondary-schools/quebec-education-program/elementary#c235016>

Ministry of Education. (2023).

The Ontario Curriculum, Grades 1-8, Language. Ontario

https://assets-us-01.kc-usercontent.com/fbd574c4-da36-0066-a0c5-849ffb2de96e/0dabb9f4-e0a9-43fe-8809-b01acf228e77/Language_G1-8_2023_AODA.pdf

Ministry of Education, Singapore (2020). English Language Syllabus. Singapor

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php

Eurydice, European Comision Mathematics Education in Europe: Common Challenges and national policies- European Comision

EACEA: National System of Education. (të gjitha shtetet Europiane)

<https://www.gov.uk/national-curriculum/key-stage-3-and-4>

<https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-mathematics-programmes-of-study>

National Core Curriculum for basic education, estonia,

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/524092014014/consolide>

K -12 Learning Standards Washington State.

Orstein, C. A., Hunkins P. F. (2003). Kurrikula - bazat , parimet dhe problemet. Instituti i Studimeve Pedagogjike.

Québec Education Program.

<https://jaquebec.org/en/programmes-scolaires-pour-les-ecoles-secondaires/>

Ministry of Education of Singapore “Science syllabus primary 2014”

<http://www.moe.gov.sg/education/syllabuses/sciences/files/science-primary-2014.pdf>

Ministry of Education of Singapore “Science syllabus Lower and Upper Secondary”

<http://www.moe.gov.sg/education/syllabuses/sciences/files/science-lower-secondary-2013.pdf>

Quebec Education Program, Preschool Education, Elementary Education, Secondary Education

http://www1.mels.gouv.qc.ca/sections/programmeFormation/primaire/index_en.asp Australian Curriculum,

Science F-10 Curriculum

<http://www.australiancurriculum.edu.au/science/Rationale>

<http://www.acara.edu.au/default.asp>

Eurydice: Developing key competences at schools in Europe, Challenges and Opportunities for Policy,2013

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/145EN.pdf

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_reports_en.php#2013

OECD: PISA Programme for international student

Karta e Këshillit të Europës për Edukimin për Qytetari Demokratike dhe për të Drejtat e Njeriut

Konceptet bazë dhe aftësitë-kyçe për edukimin me qytetari demokratike, Këshilli i Bashkëpunimit Kulturor (KBK/CDCC), Strasbourg 2000, DGIV/EDU/CIT (2000)

How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences, Council of Europe Publishing, Council of Europe, March 2009

Music, drama, visual art compulsory program, optional program, music and multimedia, Quebec

Edvin Dashi dhe Teuta Dashi "Edukimi fizik në shkolla", Shtëpia Botuese "Ora", Tiranë 2007.

Guido Subashi dhe Jani Daci "Didaktika e Edukimit fizik", Shtëpia botuese e Librit Universitar, Tiranë 2004

Teknologjia dhe TIK-u

ISTE: International Society for Technology in Education (U.S. & Canada), 2007, <http://www.iste.org>.

Ferrari, A.(2013). DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe. Luxembourg:Office of the European Union.

Janssen, J., & Stoyanov, S. (2012). Online Consultation on Experts' Views on Digital Competence. Seville: JRC-IPTS.

Marre, 2 shkurt 2014, nga: <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=5339>.